

TANA PA'EV

N 9
DETSEMBER 1935

W. J. K.

„Ema, kas jõulud on alati nii kaunid?“

küsib särasilmil väikene, keda
ei mulju veel ükski elumure.

Isad! Et jõulud teie peres
võiks jääda alatisteks rõõmu-
pühadeks, kinkige tänava jõu-
ludeks omastele

elukindlustuspoliis —
parim kaitsevahend
ootamatuste vastu.

KINDLUSTUSSELTS
„EESTI“
asut. 1907. a.

Suurim eestlaste asutatud ja nende
poolt juhitud kindlustusettevõte.

Pühadeks soovitab

Pilseni, Eksport Pilseni

ja eriti pühade puhul

ning suures valikus
karastavaid jooke

ANTS SILVERE ÕLLETUHAS

„LIVONIA“

Kind: n. 0,40.

Noor-Eesti 30. a. juubelinumber

TÄNAPÄEV

Nr. 9

Detsember 1935

I aastakäik

- E. Laaman : Eesti Euroopas
M. Under : Kaks luuletust
A. H. Tammsaare : Kolmkümmend aastat
G. Suits : Nimemärk
Fr. Tuglas : Päevikust
K. Melso : Noor-Eesti ja Noor-Eesti Kirjastus
J. Oks : Hingemägede ääres
A. : Sõda ja tema imed
J. Pahlbärk : Kõrgem olemine
N. Köstner : Võhiku mõtteid matkamisest, Baedekerist ja turistidest
E. Tennmann : Tuletooja Prometheus ja tulevargus jumalate kojast
J. Barbarus : Jäägem truus luulele
A. Piip : Noor-Eesti missioon
A. Kallas : Tervitus Noor-Eestile
H. Raudsepp : Sajandi vahetusel
E. Rotman : Demobiliseeritud kultuurväed
K. Ehrman : Raamatu-aasta juubilar
R. Sirge : Uuest Poola põhiseadusest ja selle ellurakendamisest
B. Linde : Ajakirja „Noor-Eesti“ tekkimise ja toimetamise mälestusi
Kustus : Põllu-Tõnu mälestusi Noor-Eesti algupäevilt
M. Laarman : Järelehüüd Jaan Koortile
Rng : Kas eesti on plaanimajanduse lävel?
Pluto : Majanduslikke arutlusi
A. Adson : Estonia teater
O. Kesk : Jõulutoidud
J. Jans : Mälestusi
A. Kaelas : Uued kriteeriumid teatrielus
P. Viiding, H. Paukson, H. Talvik, Justus : Raamatute arvustusi
Kaas N. Triigilt

Jõulud

Foto Kiisla

EESTI EUROOPAS

„Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks!“

Vist ühelgi Noor-Eesti hüüdsõnadest pole suuremat vastukaja olnud kui sellele. Eriti meie iseseisvuse aegu.

Saada eurooplasteks, see tähendas — saavutada Euroopalt tunnustust. Poliitiliselt oli see meie algaegadel meie tähtsaim eluküsimus. Hirmsa haavamisena tundus meile siis, kui Euroopa vastas: tooge enne lahtisaamise tunnistus idalt.

Ülepeakaela, kribinal-krabinal hakkasime siis pealaest jalatallani europaseeruma. Kõige moodsemast riigikorrast kuni kõige moodsema kaelalipsuni. Mis algul olnud ainult kultuuritaotlus, levis varsti snobismina. Nii on ikka suurte liikumistega: nad rakendavad oma teenistusse kogu gamma inimlikke kirgesid: kõige õilsamast kuni kõige madalamani.

Nüüd on sellest 30 aastat, pool sellest iseseisvust. Kui kaugele oleme jõudnud?

Pessimism, mis mõnd Noor-Eesti juhti varsti vallutas, on nüüd levinud palju kaugemale. Mis on Euroopa? Kus on Euroopa? Nii päritakse Euroopas endaski. Seda enam siis meil: Kuhu oleme sattunud?

—:—

Teeme väikese orienteerumiskatse. Kuhu siis oleme sattunud?

Berliini.

Seal ei aidanud miski. Kõik unistused Londonist ja Pariisist jäid unistusteks. Nad osutasid liiga kaugeteks. Ja mis peasi — puudus side, pidev läbikäimine, elav kontakt, traditsioon.

Berliiniga oli aga kõik: lähedus, side, kontakt, traditsioon, kõik, mida soovite. Ei tahetud teda uksest, siis tuli ta aknast, nagu loodus kunagi.

Üks Katariina Suur võis oma kõrg-aadlile kultuuriliseks eeskujuks valida kauge Prantsusmaa. Tervet rahvast ümber orienteerida on aga raskem; pealegi oli meil seks vahendeid märksa vähem kui Katariinal. Meie vastsündinud riigi poliitika käis isevoolu teed ja isevool viis sinna, kuhu ta ennegi voolanud — Berliini.

Et meil saksa keel, kirjandus, kultuur edasi valitsesid, see oli veel pool häda. Teine ning suurem pool hädast seisis selles, et nad võisid valitseda mitte ainult teadlikult, vaid veelgi rohkem alateadlikult: traditsiooni, prestiiži, sugestiooni kaudu.

Teadlikku mõju saad sa arvustada. Sa võid talle alistuda või mitte, kuidas ise paremaks arvad. Sa oled tema ees vaba.

Alateadlikke mõjustusi ei märka sa üldse mitte. Sa oled nende vang, ilma et ise aimaksidki. Sa ei oska end nende vastu üldse kaitsenud.

Nii tulebki, et me kõik Berliini moed peame järele tegema, kas me ise tahame või mitte. Ka isegi siis, kui meil silmanähtavalt kõik põhjused peaksid olema mõnd tuuri mitte kaasa teha.

Maailmasõjas purukslöödud ja põrmuni alanud Saksamaa halises ekspressionismi maailmavalus ja närvipalavikus. Meie olime parajasti oma vabadussõja võitnud, — kõige ülemeelikumgi eluulgus oleks meist siis küllalt vabandatav olnud. Aga näe — kõik ekspressionismi valud ja ahastused tegime sõnakuulelikult kaasa.

Meeleheitele jõudnud Saksamaa tõstis viimaks rahvussotsialismis mässu „Versailles'i kettide“ vastu. Kus olid meie Versailles'i ketid? Versailles just oligi, kes meile meie vabaduse aitas võita. Aga näe jällegi — kuidagi me ei pääsenud järjekordsest Berliini moest: äkki oli „rahvustervik juhi põhimõttel“ meilgi trump, ilma et oleks küsitudki, mida see õieti peaks tähendama. Või milleks küsidagi? Küllap Berliin juba teab, mida kuulutab. Berliin — see on ju Euroopa, — kas pole nii?

Asi ei piirdu aga sugugi „suurte moodidega“, mis marutaudidena levivad pealinnast igasse provintsi kolkasse. Võib-olla veel tugevam, sest et vähem märgatav, on mõju igapäevase elu mõtteviisis. Võtame näiteks meie poliitilise mõtlemisviisi.

Raamatust loeme, et demokraatia aluseks olla — individualism. Igapäev kuuleme, et eestlase iseloom olla individualistlik. Kõik peaks selle järele kõige paremini klappima.

Vastuoksa individualismile on aga saksa organisatsioon, orgaaniline riigikäsitus, juba algusest peale end meie poliitilisse mõtlemisse sisse söönud. Mitte Rousseau, vaid Adam Müller seisab meie poliitiliste ideede hälli juures. Erakondade asemel tekkisid meil kutsekonnad, individualistliku rahvaesinduse asemele korporatiivne. Proportsionaalse valimisviisi kaudu, mida lääne individualism üldse ei tunne, sõi see organisatsioon kohe end meie põhiseadusega. Meie ei aimanudki, et sellega lääne teest kõrvale olime astunud. Pigem uskusime, et seega läänest olime ette jõudnud. Eks ülistanud ju meie end kord „maailma kõige demokraatlikumaks rahvaks“, sest et meil oli „maailma kõige demokraatlikum põhiseadus“?

—:—

Nüüd kus Berliinist on saanud, mida temast on saanud, ahastavad isegi meie usuteadlased oma konverentsidel, et kuhu meil nõnda veel jääb minna või mis meist peab saama. Kas tõesti muud teed ei olegi kui ühes Berliiniga kõigest paksust ja vedelast läbi sumada?

Ühed on pettunud. Teised püüavad kaugemalt läänest otsida uusi toetuspunkte ja tähiseid.

Viimane püüd on täitsa õige. Kust peabki Euroopat otsima, kui mitte Euroopa tooniandvamaillt rahvastelt?

Kuid seal võib kergesti sattuda seisukorda nagu ameeriklane, kes ühe Inglise kolledži ees rohelist muru imetles: Mis abinõudega teie ometi nii toreda muru olete saavutanud? Küll meie Ameerikas oleme kõik kunstid ära katsunud, — midagi ei aita.

— Seal ei ole mingit isäralist kunsti, vastas inglane. Tuleb ainult muru korralikult pügada ja trullida 500 aastat järjest, — see ongi kõik.

On asjata kurta, kui lääne eluvormid, mehhaaniliselt järele aimatud, meie pool nii klappida ei taha nagu oma kodumaal. Meie vahe pole ju ainult ruumis, vaid ka ajas.

Äärmiselt huvitav on lääne saatustest enda arengu kohta paralleele leida: mõnigi meie keerdsõlm lahendub siis kergemini. Kuid et asjal mõtet oleks, tuleb kõigepealt ka lääne minevikus õieti orienteeruda.

On mitmelt poolt imestatud ühiste joonte üle meie ja Prantsuse iseloomus ning ühiskonna ehituses. Mõlemad oleme individualistlikud talu- pojarahvad.

Asjata on aga meie ühiskonna ja poliitilisele elule paralleele otsida praeguselt Prantsusmaalt. See on meist liiga kaugele ette jõudnud. Tahame nähtusteni jõuda, mis meie omadele vastavad, siis peame tagasi minema XIX sajandi keskkoha Prantsusmaa juurde.

—:—

Et lähemalt oma ühiskonnast aru saada, peame eriti tähele panema Prantsusmaad kuningaskodanlase Louis Philippe'i aegu, kus Prantsuse kodanlik seltskond kristalliseerus.

Sel ajajärgul, ütleb prof. Edmond Goblot („La barrière et le niveau, étude sociologique sur la bourgeoisie française moderne“, Paris, Alcan, 1930), kujunes Prantsusmaal kodanlik vaim, formuleerus kodanliku elu koodeks. Selle evolutsiooni võib jälgida, lehitsedes moežurnaale ja magazine, mis määratud olid perekondade kasvatamiseks. Seal leidsid, koomilise tõsidusega diskuteeritud, „hea tooni“ ja „heade maneeride“ rasked küsimused, need tuhat tühja-tähja, mis teevad meest ja naist „hästikasvatatuks“, „comme il faut“.

See kasvatus loob ja peab ülal kõigepealt klasside vahed. Sõna „kasvatus“ saab siin uue ja kitsama tähenduse: see on kasvatus, mis „klas-

seerib“, mitte see, mis arendab isiklikke võimeid. Välistel vormidel on seal suur koht. Kahtlemata ka teadmised, anne, vourused, maitse ei ole seal mikskipandavad. Kuid vaja on, et need sügavamad kvaliteedid avalduvad kergesti tähelepandavates välismärkides ja on küllalt, kui nende puudumine on varjatud. Kodanlus pretendeerib olla eliit ja sellena tunnustatud saada. Kasvatus peab seks andma välisvormid.

Kui palju on meil edasi-tagasi arutletud sündivuse langemise ümber! Goblot avastab ühe selle peapõhjusest: Prantsuse kesk- ja väikekodanlasel läheb tema perekonna „seisusekohane“ ülalpidamine väga kalliks maksma. Naine peab elama „prouana“, s. o. ülalpidamisteenistusest hoiduma. Ja laste kasvatamine ning õpetamine kestab nende täisealiseks saamiseni, vahel kauemgi. „Depopulatsioon on Prantsuse egalitaarsete kommete hirmus lunastus. Laste arvu piiramine on eriti tugev klassipiiri naabruses nii ühel kui teisel pool: piirist kõrgemal, sest et karetakse tagasilangust, piirist alamal, sest et igatsetakse kõrgemale tõusta. Deklasseerumine on aga lõplik, kui ei leidu enam jõudu, et anda lastele kodanlikku kasvatust“.

—:—

Poliitiliselt sarnasuselt seisab meile kõige lähemal Prantsuse teine vabariik oma lüheda ja tormilise saatusega.

Prantsuse 1848. veebruari revolutsioon vastas väga suures ulatuses Vene 1917. a. revolutsioonile, mille üheks tagajärjeks oli meie iseseisvumine. Niisama nagu Venemaal, valitses sealgi ennerevolutsioonilises parlamendis kõrgetsensuslik oligarhia. Niisama nagu Venemaal, tuli revolutsioon ise üllatusena, kui laiema rahvahulgad, „tänav“ ootamatult kaasa löi kõrgemate kihtide võitluses võimu pärast. Niisama nagu Venemaal, pani revolutsioon maksma üldvalimisõiguse, ilma et rahva madalamatel kihtidel seks mingit ettevalmistust oleks olnud: neil ei olnud üldse veel poliitilisi huvisid, neil olid ainult ainelised huvid. Viimaste nimel jooksid äärmised ollused varsti rahvaesinduse peale tormi, löödi aga veriste peadega tagasi. — vastupidi sellele, mis sündis Venemaal, kuid sarnaselt sellega, mis sündis Eestis.

Niisama nagu meil, olid rahvajuhtidel suured, ilusad aated, kuid nad ei teadnud, kuidas neid tegelikult teostada. Sarnasus ulatub vahel nii kaugele, et ühest meie tribuunist üks prantslane ütles mulle kord: See on ju Ledrus-Rollin!

Niisama nagu meilgi, ei teadnud suured rahvahulgad üldse, misjaoks poliitilisi erakondi peaks tarvis olema, ja siit-sealt tehti ettepanekuid ajada valimisteks Pariisi elanikkond lihtsalt mõnele suurele platsile kokku, kus siis rahvaesindajad välja karjutaks ja ära valitaks. Niisama nagu meil, muutus apoliitiline rahvaesindus — aineliste va-

rade jaotamiseks, mis terava klassivõitluse järel varsti tõi „riigitüdimuse“ ning nõudmise „tugeva võimu“ järele. Ja niisama nagu meil, leidsid osavad demagoogid, kes seda hüüdu „tugeva võimu“ järele oma riigipöördeks ära kasutasid.

Ajaloolane Guglielmo Ferrero on üsna õieti nimetanud Napoleon III-ndat meieaegsete Mussolinide ja Hitlerite algkujuks. Kui ta neist erines, siis ainult sellega, et tema ideoloogia polnud veel nii kaugele välja arenenud. Kuid kõik peamõtted olid juba olemas.

Nagu meie aja „rahvalikumisedki“ algas Napoleon III äärmise pahempoolsena ja sotsialistina. Oma esimeses proklamatsioonis 1852. a. riigipöörde puhul kuulutas ta kohe uuesti maksvaks üldvalimiseõiguse, mille teine vabariik oli jõudnud kitsendada. Temagi lööknumbriks olid rahvahäletused — plebistsiidid, mille korraldamises tema politsei saavutas meisterlikkuse. Kui rahvahäletus tema riigipöörde oli kinnitanud, siis kuulutas Napoleon III välja oma valitsemise põhiidee: ühendada autoriteet demokraatiaga. Seks lubas ta ühesarnasusest vabaduse kõrgemale asetada.

Sedasama vastuolulist mõistet — autoritaarne demokraatia — kuulutavad meie päevil nii Mussolini ja Hitler kui ka meil endil paari aasta eest F. Karlson.

Napoleon III ei tundnud veel sõna „tasalülitamine“. Kuid selle mõtet teostas ta eeskujuliku järjekindlusega. „Juhi põhimõte“ oli suures aus, kuigi Victor Hugo talle näkku heitis kuulsa pamfleti „Napoleon Väike“. Ja sisepingetelt tähelepanu ärakallutamiseks aeti rahvuslikku prestiižipoliitikat loendamatu sõdades, nagu seda meieaegsedki „juhid“ taotlevad: Krimmis, Itaalias, Aafrikas, Mehhikos, kuni viimaks Saksa-Prantsuse sõjas kael murti.

—:—

K. Ast-Rumor, senitundmatu ülesvõte

Joh. Aavik 1913. aastal

Kas ajalugu kordub? Sõna täpses mõttes küll mitte. Aga ta näib liikuvat spiraaljoones, mille käänakud sagedasti sarnanevad eelmistega. Skeptik Saalomon kurtis: ei ole midagi uut päikese all. Hegel nimetas aga arengut — dialektiliseks. Väitest ja vastuväitest viia ta — sünteesile.

Mõnda uut on siiski. Seda seletame aga vahet, kui kätte leiame, mis meie saatuses on vana ja ammu nähtud.

Iga suur revolutsioon viib kaks korda elu tasakaalust välja: esimene kord, kui revolutsioonijõud välja murravad, ja teine kord, kui nad hakkavad uueks korraks stabiliseeruma. Meie elame praegu mõlema vahepunktil.

Revolutsiooni läbimurde aeg on spontaanne ja dünaamiline. Siin on peajõuks — paisu taha kokkukuhjunud kired. Need ujutavad maa üle nagu vallalepääsnud kevadveed.

Õieti on aga nende kevadveete ülesanne rohkem hävitav: nad uhuvad ajaloo radadelt eest ära vana aja äraiganenud riismed.

Uus külv ja künd saab vahet siis alata, kui kevadveed on juba alanenud. Tuleviku jaoks on ajad revolutsioonilaine alanemise järel alati kõige viljakamad olnud. Kire fantasmagooriatest pettumiste järel astub siis oma õigustesse kahtlev, aga ka loov mõistus. Illusioonide luhtumised, valusad nurjumised, rasked ümberhinnangud — alles nende varal leiame meiega oma õige koha Euroopas.

Ed. Laaman

Esimene Eesti kirjanikkude kongress 1919. a. Tallinnas

*Fr. Tuglas oma töötoas
Pen-klubi koosviibimisi 1932. a.
M. Underi kodus tema 50 a.
sünnipäeval*

Kaks luuletust

Marie Under

LAHENDUS

*Et raputaks mu liikmeid lahti tuul,
Ja kirbe karastava viha
Koirohujooki maitseks kurgukida!*

*Ta nii mu suul
Kui äratundmis-vilja vägev liha
See täissaand tund,
Et olematuks kustub teiste rida.*

*Ah, et kui lund
Mind sulataks see hõõg, ja selle seest
Uus ärkaks aine...*

*Nii mässab merigi ja samast veest
Loob uue rahuliku laine.*

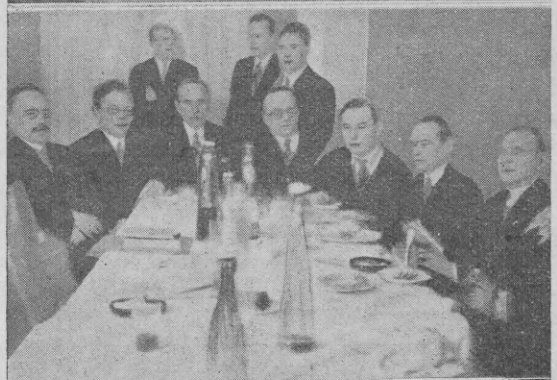
LIHKUMA

*Lükkuma said soonte tarde,
Päeva külge jälle silma,
Haarmisrõõmu käsivarde,
Jälle armastad maailma.*

*Oli nagu kiviheide
Pähe: jäätusid siis valla.
Kas see ainult aardepeide,
Otsimiseks, turmasallu?...*

*Kelle laup kord surmatiiva
Raskest puudutusest hahkund,
See teab raja elluviiva
Teel, mis järsult kaheks rahkund.*

*Urvad helmitavad pihla,
Juba näedki laigu mulda.
Endisena nüüd ei tulda —
Kuumemalt end elul' kihla!*

Kolmkümmend aastat

Tibatillukene tilk igavikutõrre uurdes! Inim-põlve täisiga! Üksiku inimese eluigavik, kui arvestada tulnud-läinud rõõmusid ja muresid, taotlusi ja saavutusi, püüdeid ja nurjumisi, arvamusi ja eksitusi, veendumusi ja loobumisi, mõtteid ja tundmusi, elamusi ja mälestusi, ideaale ja illusioone, unistusi ja joovastusi, lootusi ja pettumusi!

Mõnikord näib, nagu võiks nendega sisustada sajandi, isegi aastatuhanded, aga siis tulevad silmapilgud, kus tundub, et kõik on tühipaljas viirastus: ise oled viirastus, teised on viirastus ja see, mis on andnud mõtte sinu enda ja teiste kaasaegsete elule, muutub kahekordseks viirastuseks — viirastuste viirastuseks.

Ometi on kindel, et kolmkümmend aastat tagasi olime hulga nooremad kui tänapäev — olime nooremad ja uskusime maailmas olevat palju rohkem ilusat ja suurt, kui suudame uskuda nüüd. See on pisut halenaljakas. Sest just siis, kui uskusime niipalju ilusat ja suurt, katsusime toonitada, et usku ei ole vaja. Seda toonitada oli meil üsna kerge, kuna me ju harva vaevaks võtsime usku kirikust eraldada.

Pealegi olime Goethelt kuulnud, et — kel on kunst, sel on religioon, ja kel kunsti ei ole, sel olgu religioon. Ning meil oli kunst, nagu me seda tol korral kõigest hingest uskusime, sest ega me muidu poleks tõtanud Baudelaire'i „Raibet“ tõlkima ja Randvere „Ruthi“ patsipidi üles tõstma. Me tegime seda suure iseteadvusega, sest olime veendunud, et meie selja taga seisab kogu Euroopa teadus oma täpse vaimuga, kes puhastab inimeste südamed ja hinged keskaja kõntsast ja saastast.

Euroopa valgusevaim oligi see, mille tahtsime panna seni valitsenud usu asemele, sest vaim oma teadusega pidi ajama inimese asju palju paremini kui hing oma usuga, olgu üksiku või ühiskonna elus. Vaimu abil mõtlesime tõugata jumalad inimeste südamed troonidelt ja kuningad riikide aujargedelt. Nõnda pidime lähenema ausessele üksiku südames, õiglusele ühiskonnas ja paradiisile siin ilmas. Vaba, eelarvamusteta inimene pidi olema algtingimuseks õnne saavutamisel üksiku südames kui ka ühiskonna rüpes.

Ja mida suurema tuhinaga keegi jooksis õnne järele, seda radikaalsemalt tahtis ta kõrvaldada oleva. Ning et me kõik tundsimme endid kutsutud olevat muretsema mitte ainult iseoma isikliku õnne, vaid veel enam ühiskonna heaolu eest, siis püüdsime üksteist ületada radikaalsuses: me mõõtsime kas või millimeetritega, kes meist kõige pahempoolsem, sest see pidi määrama meie

ideaalsuse, inimsuse ja eneseohverduse, meie edumeelsuse astme.

Agas me unustasime kas meelega või kogemata, et kvantiteet võib muutuda kvaliteediks ja et inimese vaimuga tema taotlusis on sagedasti sama lugu, nagu sirge joonega maakeral: ta on kõver ja käib ringi. Lähed aina pahemale ja pahemale, kuni leiad, et oled jõudnud paremale. Või kui lähed aina paremale, siis leiad enda lõpuks pahemalt. Oled kord-korralt edumeelsem, kuni leiad lõpuks, et oled juba tagurlik. Seepärast on tänapäev nii raske ütelda, mis on pahemal, mis paremal, mis edulisem, mis tagurlikum, kas kommunism, fašism, natsism või mõni muu ism. Ainult ühte näeme: igal pool püütakse isik ohverdada mingile vaimu loodud ideele, otstarbele või eesmärgile.

On tõusnud uus katoliku kirik, nagu keegi arvab, ilmlik katoliiksus, millel pole kaugelki eesmärgiks rõhutatud inimese õnn, vaid valitsemine tema üle.

Nõnda oleme ühes Euroopaga jõudnud otse vastupidisele tulemusele võrreldes sellega, mida kord tahtsime ja millest unistasime. Inimest kui isikut oli köidetud küll usuga, küll seisustega, küll mingisuguste eesõigustega, aga meie arvasime ühes Euroopaga, et uuriv vaba vaim kõrvaldab kõik takistused — kaotab usu, seisuste ja rahvuste vaheseinad, loob seisukorra, kus maksab ainult haritud, vaba, ennastmäärav isik.

Me uskusime nimelt mitte usu ülevust, mitte seisuslikku aristokraatlikkust, mitte eesõiguste õilsust, vaid vaimu suursugusust. Vaimsus oli see, mis pidi valitsema ja juhtima üksikus isikus ja ka ühiskonnas. Agas tänapäev hakkab juba Euroopas tundmus, nagu oleks see õnnis usumees haust tõusnud, kes ütles, et mõistus olevat raiskunud naine, keda peab jalgega tallama, sest mõistust ja vaimsust tallatakse jalgega ja lausa päeva ajal kinnitatakse: *credo quia absurdum*.

Euroopa tähendas meile kord vaimu selgust, vaimu sügavust, aga tänapäev kiidavad kõik praktilisust. Ka suurimal teaduslikul tõel pole enam väärtust, kui teda ei saa kasutada elumugavuse suurendamiseks või mõne tapariista täiendamiseks. Ja kunstilt ning kirjanduselt nõuame kas lõbusat ajaviidet või mingit propagandat kasvõi mõnele paberrossisordile.

Sest haridus on juba nii üldiseks saanud, et ta mõjub kui labasus, ja teadused on nii killunenud ning harunenud, et uurija muutub kitsapilguliseks, lühinägeliseks koopaelanikuks. Kogu haritud maailm koosneb koopaelanikest. Kogu haritud maailm koosneb eriteadlastest, kes kõpitsevad

kui putukad igäüks oma puukoore vahel. Päev-päevalt kasvab nende arv, kelle vaim surutakse kord-korralt ikka aina kitsamatesse raamidesse, nii et harimatud on varsti ainukesed laiapilgulised, ainukesed „vabamõtledjad“. Kas ehk siin ei peitu üks põhjusist, miks eurooplast, kes sajan did võidelnud oma keha ja vaimu vabaduse eest, on nii kerge uuesti muuta tummaks teoloomaks?

Ja ometi on Euroopa eriteadlane see, kes on vallutanud maailma. Ta tegi seda neil sajandel, kus võideldi vaba vaimu ja vaba inimese eest. Tänapäev kuulub, nagu hakkaks maailmavalitsemine eurooplase käest ära libisema. Kõlbeliselt oleks see üsna põhjendatud, kui euroopa rahvad üksteise järele muudetakse tummaks teoloomaks. Täni läks eurooplane teistesse maailmajagudesse kultuuri nimel, mis tähendas vaimuvalgust ja vabadust. Tummi teoloomi on teistes maailmajagudes endalgi üleliia.

Juba kolmkümmend aastat tagasi kuulsime teadlasist, kes kordasid täppisteaduste suurimal võidukäigul: ignorabimus ja lugesime mõtlejaid, kes kinnitasid, et me läheneme katastroofile, kui ei ilmu uut vaimset jõudu. Aga see neid ei heidutanud, sest need olid üksikud hüüdjad hääled kõrves. Tänapäev oleme aga sagedasti üllatunud, kui näeme, et ennustatud katastroof on tõsiasjaks muutumas ja me imestame, kuidas küll vaim on nii lahjaks käärinud.

Vaim pidi inimese ja tema ihade ning tegude üle valitsema, aga ihad valitsevad vaimu üle. Inimese ihad on palju rutemini kasvanud kui tema vaim ja sellepärast tundub ajuti, nagu oleks vaim Euroopast kadunud. On tekkinud uus hulk, nüü nimetatud haritud hulk, kelle ihade rahuldamiseks töötab ilmatu suur tehniline aparaat, aga hulk ei leia ega leia rahuldust. Keegi ei taha end milleski piirata, keegi ei taha midagi arvestada peale oma ihade. See hulk surub oma maitse peale kõigele vaimsele ja häda sellele, kes julgeb hulgale vastu hakata. Mis tähendavad siin teaduslikud tõed, kunstiline maitse, isiklik veendumus!

Põhja-Ameerikas olevat viisakus- ja kõlblusvastane, kui keegi tahaks teistest kuidagi erineda. Kõik peavad ühise triikpuu alt läbi käima, sest keskpärane hulk hävitab kõik, mis on pisut teisiti, mis on isikuline, valitud, andekas, loov. Kes ei ela nagu kõik, kes ei mõtle nagu kõik, kes ei tunne nagu kõik, see võidakse üle ühiskonna parda välja heita. Olla nagu kõik, see on inimese ülim voorus. Sama voorust taotleb tänapäev ka Euroopa, ja mida ei suudeta ühiskonna kaudu, seda katsutakse saavutada riikliku triikpuuga. Sellest pole midagi, et mitte ainult saksa rahva, vaid ka nii mõnegi teise rahva kohta võidakse ühes Leo Frobeniusega kurta: „Das deutsche Volk ist an seiner Kultur irre geworden“.

Ja et asi oleks täiuslik, siis püütakse ka sugude vahed tasalülitada: ideaaliks on ühesugune

keha, ühesugune haridus, ühesugune kasvatus — kuni maadluseni ja tapamasinatega käitumise oskuseni. Aga paar-, kolmkümmend aastat tagasi meie laulsime liigutatult: kaks palmikut, kaks salmikut, ja lohud põsis. Millised riimid panna siia asemele, et nad meeli liigutaksid? Seda peavad luuletajad teadma, aga vaevalt tohiks puududa poisipiht ja poisipea ühes elektrifitseeritud kräsuga.

Huvitav ainult, miks küll Ameerika sõidab teaduse ja kunsti jahile Euroopasse, kui inimese, hariduse ja kasvatuses ideaaliks on kuldne keskpärasus? Kas tõesti Euroopa on juba keskpärasuse tootmises Ameerikast ette jõudnud? Esiotsa peab selles kahtlema. Aga kui Euroopa saaks paargi inimpõlve oma inimest ja tema vaimu nõnda triikida, nagu seda tehakse praegu nii mõnelgi maal, siis ei või küll enam keegi Ameerikale ütelda, kuhu ta peab suunama oma teaduse ja eriti kunsti jahiretked. Vaene Ameerika!

Meile oleks see aga suureks kergenduseks, sest meil poleks siis enam vaja oma vaimu pingutada, nagu tegime seda kolmkümmend aastat tagasi, et pääseda Euroopasse. Keskpärasust on igal maal ja rahval endalgi küll, nagu ei puudu ka oskus tippude tasandamiseks. Seda õpetab kas või teehövelgi ja lõpuks iga muugi masin. Sest masin ongi see, millest peab eeskuju võtma. Selle kõlbelise tõe võttis omaks Ameerika, nüüd on Euroopa käes kord, nagu mõned kinnitavad. Häda inimesele ja tema vaimule!

Kolmkümmend aastat tagasi me veel ei uskunud, et inimene — et rahvad tahavad saada masinaks. Me unistasime siis kõrgeist filosoofiast, suurest teadmisest, sügavaist tundmusist ja palvetasime Euroopa poole. Tänapäeva Euroopa otsib eeskujut mesilasilt või termiidelt. Tõepoolest, milleks veel filosoofia, milleks rahuldamatu teadusehimu, milleks sügavad tundmused, milleks ilu ja unistused, kui haridus on üldine — kui ta eesmärgiks on paljas oskus?

Aga kui vaadelda prantslasi ja inglasi, siis tekib tundmus, nagu me polekski veel oma viimast kolmekümmend aastat elanud. Sest mõelge ometi, nemad nagu ei tahakski veel ei masinaks, mesilaseks ega termiidideks saada, nemad aina pingutavad oma aru või usaldavad oma ajaloolist või kultuurilist loomusundi ja ei pane kõike mäsandavat keskpärasust nagu mikski. Vähemalt on see esiotsa nõnda.

Nähtavasti mõtlevad nad Ameerikale, kes armastab kangesti keskpärasust, aga tuleb teadust ja kunsi jahtima ikka veel Euroopasse. Aga võib-olla peavad nad ka meid silmas, arvestades, et meie palvetame ikka veel Euroopa poole, pingutades oma vaimu ja hinge. Nii hea on mõtelda, et Prantsusmaa ja Inglismaa mõtlevad meie peale ja et meil on nurgake Euroopas, kuhu püüda.

A. H. Tammsaare

Nimemärk

Küllalt arvestatud ja järelarvestatud ei teeni enam tähelepanu. Nii mõtleb ja ütleb arusaadava nõrdimusega mõni järjekorda oodanud vooluseadja.

Küsimus on ühest eelnevas arengujärgus kerkinud kirjanduslik-kultuurilisest aktsioonist, mis siis oma vastasjalgsete („küla realistide“) positsioone surus tahapoole. Tollal tegev esialaline rühmitis on oma noorustähtede alt küll lahku ja eruru läinud. Järelkajad pole lakanud tänapäevani. Kui küsida nimemärki, siis leiame, et see tänavu katab juba kolmekümne-aastasest vahemikku.

Nii palju aastaid juba möödunud olukordade ja kujude moondumise teel. Ei tea, kas nimemärgi osalised enam isegi hästi mäletavad oma algajendeid.

Mõni kaasaegseist pole ehk veel unustanud üht albumialgatust: *Noor-Eesti* — meeleolulise tule ja tunglaga välja tulnud tunnussõna.

*

Mida siis vappuvad kitsad väravad vanade sunduste murrangus ei suutnud hoida nähtavale puhkemast, ühiskondliku protesti õhin ja noorusliku elukire paatos oli see. Lõi loitma luulehobu turjal lennutatud signaal eesti kirjandusliku uuenduse sõpradele. Juhtjooned hõljusid küll rohkem maailmavaatelises udususes kui vaate-suundade selguses. „Olime kaose lapsed, nooreestlased valmimatus eas“.

Aga niisugusena oli sellele sõnumitoomisele siiski antud ühendusmärki panna uue sugupõlve ajendeile: välja köitvast minevikukitsusest! Euroopaseerumisele hüüdvate ihade ja ideede ebamäärasusest hoolimata tabas see ühisesinemine siiski midagi olulist. Tiivustas tunnuslauseid, mis on mõju avaldanud, kaasaegsete ja järglastegi meelde jäänud.

Noor-Eesti kutse ei jäänud mitte ainult kirjandusliku uuendusrühma kutseks. Hüüd saksa-vene provintslusesse, piiratud silmaringi avardada ja ületada levis mitmele omakultuuri alale. Vastamisi murdlevate poliitiliste doktriinide ja parteide ähmus ühtisid rühma püüdesihid autoritaarsest riigivõimu ideoloogiast vabaneva kodumaa kujutlustega.

Kas üle elatud kõik, mis selle märgi all oli edasinäitavat, mis püüdes üle kolkalise kitsapiiruse, tungles avaramale maailmalahetusse?

*

Noor-Eesti — tuules ja tormis sündinud tunnussõna. Mitmeist ühiskondliku kliima muutustest on selle nimemärgi kandjad läbi käinud. Revolutsioonilise tõusuaasta virud vaheldusid järs-

ku reaktsioonipainaja ahistustega, kiskusid lahti igapäevasest, heitsid mitmeid kaaslasi võõrsile. Ettekujutatud Euroopa tuli õpilikele provintslastele ja pagulastele lähemale. Prantsuse kõrge kultuurielu, prantsuse vaba ühiskonnakord tõmbas Pariisi nagu valguselinna.

Kes kaugemate kultuuri puhangute rahutusega koju jäid, needki ei leidnud kohanemiseks soodsat pinda.

Omapeard uitvaiks üksiklasteks eristunud maa-pagulastel oli vähe maist pidet. Seda vastuvõtlikumad olid nad reaalsusest vallandavaile raamatu mõjudele, individuaalse elu ja ilu muljeile. Nii õppisid näguripäevi kogenud iseärakud kodunurksetki nägema kodunurgast kaugemale edenenud maitsega, eestilist ja euroopalist ühendavate unistuste helgis.

„Peab unistama sõnas, värvis, helis, peab unistama, kuni unistused reaalseks muutuvad,“ kirjutas üks skeptilisemaid. „Unistus tähendab kultuuri loomist, mis reaalseks muutub.“

Nagu kunsti kuldvillaku järele sõitvad argonandid tormi, taevasina ja painajaliku pessimismi vahel kõikudes seadsid nad oma värvi ja proosa uusromantilisi purjesid unistuste ulgumerele. Noilt aastailt on selle liikumise hoiakut sümboliseerimas loendamatu kordi korrutatud embleem. See on silmade ette seatud üle rahutute ummiklainete tüüriva kursipidamise pildis, mis on jäänud seni püsivaks kirjastusmärgiks. Läbi heitlikkude ilmade tüürides, sõja ja revolutsiooni kestes pole *Noor-Eesti* kirjastus joosnud ka iseseisvuseaegse võistluse salakaridele.

Mis veel paremat soovida?

*

Rõõmustumine kirjastuse kestvusest ja kasvamisest ei sule välja mõtisklust omapalgelise kirjandusliku, kunstilise, poliitilise rühmaolemuse kaotusest. Teine kord uurigem lähemalt põhjusi. *Noor-Eesti* enese kirjastusmärgi all on ette heidetud, et nooreestilised voorused ja teened on olnud peergyntlikku tüüpi.

Aga nimemärgi pikendamine läbi Maailmasõja vapustuste ja revolutsiooni vapustuste iseseisvuse aastaisse — see tohiks enesega ometi tänapäev kaasa tuua tõsisema pärimustuuma kohustusi. Eks tähendanud noorusliku tungla hoidmine tähtede poole muud kui isade leelõukale tukkumist, kodanliku kodukolde rahuksesse vaibumist, piiratud kodanikuaruga rahuldumist?

Gustav Suits

PÄEVIKUST

Jaanuar 1934.

Kõikjal vaid pessimismi apostleid, mõttejõuetuse jutlustajaid, vabatahtliku pankroti ideoloogid... Ikka jälle vana laul: demokraatliku mõtte kriis, masside janu autoriteetide järele...

„Demokraatia on moest,“ nii halisevad need apostlid, ei tea, kas kurtes või parastades. „Me oleme küll demokraatide pooldajad, kuid tal pole enam pinda. Mis võime selle vastu parata? Ja kuidas saaks teda kaitsedagi, kui ta ennast ise ei taha kaitseda?“

On kahtlane demokraat, mis ainult meie päral on püsinud! Ja veelgi kahtlasemad demokraadid, kes teda ainult meie pärast on austanud!

Kas polegi need leiged sõbrad just esimesed demokraatide kriisi õhutajad, kas ei küta nad oma targutustega psühhoosi ja levita üldist paanikat, et siis lõpuks ühes massiga esimese seikleja saagiks langeda?

*

Eks kõnele meie lühike teadlik ajalugu — kuus-seitsekümmend aastat — ainult rahva enesepingutusist vabamate õiguslike, aineliste ja vaimsete olude poole. Eks ole kõik, mis me tõeliselt saavutanud, saavutatud ühismõtte ja ühisjõu, ikka laiemalt organiseerunud hallivatimeeste demokraatide abil. Ainult sel teel oleme tõusnud nimetust maarahvast uuesti selle maa valitsevaks rahvaks.

Sellekohaselt kõneleb ka meie minevik ainult võitlusest võõraste autoriteetide, armust antud juhtide, ülevalt vaatavate käsutajate vastu.

Kuid nüüd, mil oleme lõpuks ometi saavutanud vabaduse demokraatlikult mõelda ja toimida, nüüd kiputakse vabatahtlikult uuesti autoriteetsete käsutajate komando alla. Nüüd unustatakse, millise hinnaga see vabadus on saavutatud. Ja nüüd ei mäleta keegi ajaloo õpetust, kui raske on seda tagasi saada, mis kord käest antud!

*

Seda rohkem peame oma veendumusi kaitsema, mida suuremas hädas nad on.

Kui meid ka viimsesse ummikusse aetaks ja rahvaste mõtlemisvõimetus kestaks sajandeid, ka siis ei tohiks tõeliselt mõtleja mõtlemisest loobuda. Ta mõte jääb vähemalt tuleviku seemneks. Sest nagu hõlbustas kreeka tähestiku tundmine hiljem ometi renessaansi, nii hõlbustaks mõtlemise aabitsa tundmine ärkamist praegusest autoriteedi-psühhoosist.

Ärgem unustagem vaba isiku algelisi omadusi. Ärgem loobugem neist vabatahtlikult. See oleks häbiväärne kahel jalal käijale, kelle silmanägu on pööratud avaruse poole.

Detsember 1935.

Kuhu oleme jõudnud ja kuhu veelgi jõuame!

Kaks detsembrit märgitakse puna-mustil tähtedel meie ajalukku: 1924 ja 1935. On meil olnud küllalt teisigi traagilisi hetki, kuid me ületasime need nagu suutsime ja võisime siis unustada. Need õnnetuspäevad jäävad aga meelde.

Ei ole meie moraalselt vastutavad võõraste vägivalda ja rahva suveräänsuse jalge alla tallamise eest. Kannatasime selle all, võitlesime selle vastu ja võitsime lõpuks. Ning selle järele on see minevik — ajalugu.

Ei tagane aga kergesti minevikku vennaviha ja oma vere vastuolud. See jääb mürgina käärima rahva organismi, see heidab veel kaugele ettegi varjusid. Ikka teame tulevikus: ei tarvitse me karta vägivalda ainult väljastpoolt, vaid selleks leidub vaistuseid, eeldusi ja apetiite meil eneseltgi küllalt.

Mõeldagu see mõte lõpuni praegu, mil esivanemate õilistamisel ja ohvrimeelsuse ülistamisel minnakse narruseni, aga ometi ei nähta, millised ollakse ise tänapäeval.

Õnnetut ema, kes oma poja päästmiseks viimases hingehädas teised ohvriks toob, ei peeta — isamaalisil motiivil — isegi kividega surnuksviskamise vääriliseks. Sealsamas ollakse valmis seljataguste hoopidega kaasaeglasti verre uputama — küllap ka ikka vist mingeil isamaalisil motiivil.

Ei, on väärad oleviku käsitused nii isamaalisusest kui õilsusest.

Fr. Tuglas

Noor-Eesti ja Noor-Eesti kirjastus

Jah, need olid kaunid ajad, kus rakendati end üldkasulikule tööle, küsimata, mis ma sest saan või kas see mu isiklikele huvidele kahjulik ei ole: käidi illegaalselt koos, peeti referaate, aidi üksteist töös; suved otsa jäadi linna, et käsikirju koostada, redigeerida, oskussõnu luua, korrekture lugeda, ilma et selle eest tasu oleks nõutud. Oldi rahul, kui tasuta eksemplar saadi.

Meenub pilt, kus noor üliõpilane elab Tähe tänavas nr. 62, loeb korrekture ja ekspedeerib „Noor-Eesti“ ajakirja. Kui aadressid kirjutatud, tarvis ajakiri „Postimehe“ trükikojast ära tuua. Ostetakse suur suhkrukott, laotakse raamatuid täis ja voorimees veab koti üliõpilase korterisse. Siin tõmmatakse raamatuile panderollid ümber ja uus sõit nendega postkontorisse. Ja see kõik omal kulul.

Viimaks pärib „Postimehe“ köitekoja juhataja, miks härra üliõpilane asjata vaeva näeb? Kas ta ei võiks kodu panderollid valmis kirjutada, köitekotta tuua ja siit raamatud otseteed posti viia? Sellele vastab hr. ekspediitor, et ta ei tihka köitekoda tülitada, sest see võtab tublisti aega, ja raha eest seda teha lasta oleks kulukas. Seepeale naeratab köitekoja juhataja ja lubab ise omast ajast raamatuile panderollid ümber tõmmata.

Muidugi oli noormees seesuguse vastutulelikuse üle üpris rõõmus ja tegi, nagu juhatatud. Ja tõesti oli huvitav näha, kuidas üle 200 eksemplari panderollidesse kadus — vaevalt veerand-tunniga.

Aga edasi tuli kokkupuuteid ka suuremate raskustega, mis nii kerged polnud kõrvaldada: rahapuudusel tuli väljaandeid üksikute eksemplaride kaupa välja lunastada trükikodadelt ja realiseerida need ning lunastada uusi realiseerimiseks. Ja kui kord Noor-Eesti ärijuht oli J. Tõnissonile ütelnud teravusi, siis pandi ajakirja 5. number hoopis keelu alla. Ekspediitoril tuli minna ärijuhi pattu parandama. Konflikt lahenes ja ajakiri võis jälle ilmuda. See ühest küljest.

Teisest küljest hakati Eesti Kirjanikkude S-sile ette heitma, nagu muutuks ta äriliseks ettevõtteks. Seesuguste etteheidete vältimiseks soovitas S-si juhatus kirjastamise eritoimkonna kätte anda, kelle eestseisus ise määrab ja kes eestseisuse järelevalve all töötab. 16. aprillil 1913. a. otsustataksegi „äriline tegevus muust Noor-Eesti tegevusest eraldada ja praegust ärilist tegevust

uue asutatava ärilise ühingu juurde üle viia“. Seda põhjendatakse järgmiselt:

1. Äriline tegevus nõuab kiiremat asjaajamist, millega Seltsi eestseisus mitte toime ei saa.
2. Selts võiks siis rohkem abirahasid saada, kuna ärilisele seltsile neid ei anta.
3. Praeguse Seltsi kinnipanek võiks „Noor-Eestile“ suurt kahju tuua. (Siin on arvestatud kuukirja „Vaba Sõna“ väljaandmist.)
4. Ärilise tegevuse elustamiseks oleks tarvis suuremaid osamaksud, kuna Seltsi sisseastumise maks väike võiks olla (1 rbl.), mis Noor-Eestile liikmeid aitaks koguda.

Üleandmisel oli tingimuseks, et o.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ pidi andma E. K. S. „Noor-Eestile“ 25 eksemplari igast kirjastatud raamatust ja S-si liikmeile raamatuid müüma poole hinnaga, peale selle maksma E. K. S. „Noor-Eestile“ 100 rbl. aastas.

18. mail 1914 otsustab Noor-Eesti 10 aasta tegevuse mälestuseks 1915. a. välja anda albumi, mis oleks 100. raamat. Nii oleks keskmine aasta tootmine olnud 10 raamatut, kuna eksemplari arv oli kõikunud 600—3000 vahel.

Lugejaskonna soetamiseks otsustab E. K. S. „Noor-Eesti“ 29. aug. 1912 koostada soovitatavate raamatute nimestikud 5—100 rubla väärtuses, need laiali saata raamatukogudele ja teatada, et igauks, kes ostab 3—4 rbl. väärtuses raamatuid, saab 25% hinnaalandust. Ühtlasi asutakse ka raamatukogu-liikumise organiseerimisele ja antakse välja eriteos „Raamatukogu liikumine Eestis“, koostatakse rahvaraamatukogude põhikirjandust ja aidatakse kogusid asutada. Nii võib Noor-Eesti vähemalt 30 rahvaraamatukogu maal oma asutatuks lugeda. Ta on raamatukogusid kuni tänaseni nende loteriide ja asutamiste puhul annetustega toetanud, mitte üksnes kodumaal, vaid ka välismaal, nii näiteks Irkutski asundusele Siberis, Ameerikas ja mujal, viimasel ajal Välis-Eesti Komitee kaudu.

Oma tegevuses on Noor-Eesti Kirjastus usalvaks jäänud oma asutajate põhimõttele: kirjastada peamiselt eesti algupärasest väärtkirjandust, olles seega meie oma kirjanikkude ja kunstnikkude teenistuses.

Loodame, et Noor-Eesti Kirjastus nüüd, kus ta tegevus märksa on laienenud, veel paremini suudab täita oma ülesandeid.

K. Melso

Hingemägede ääres

J. Oksa seniavaldamata jutustus
Käsikiri prof. G. Suitsu kogust

Sõda, katk ja nälja-aastad on ainult muinasjuttudeks saanud. Nooremad ei usu enam neid, ka vanemad inimesedki kahtlevad. Ei tunta pomme ega barrikaade. Vabrikuvile ei kutsu töölisi ega luba neid puhkusele. Inimesed kõnelevad, et ükskord inimesed üksteist vastastikku elukutsetele olid ära tähendanud, et kord kahe-tunnine tööpäev oli olnud, ennem veel, nagu muinasjutt räägib — kaheksatunnine. Nüüd ei tunta seda ammugi enam — naerdakse ainult kõige selle madala mineviku ja selle aja laste üle. Nüüd on kõik inimeste-pikkused ja neil on tõesti ka inimese mõistus, tundmused, inimlik moraal ja inimese hingeelu, mehemõttetarkus. Enne ju seda ei olnud — räägib muinasjutt. See on taevas.

Üksikult ja hulgakaupa jalutavad inimesed paradiisiaia puude keskel, nende kasv on kõrge kui pikematel puudel: ei ole ju enam nälga... Sellega on kõik öeldud! Kõik petlikud pildid armastusest, lootusest ja inimeseõnnest on kadunud. Niisugused unistused tõusevad ainult siis, kui elu kannatus on, kui inimlikke tundmusi veel ei ole. Nüüd on aga inimeste tundmused täiskasvanud, ja mis kasul. Mõistus ei kannata enam puudulikkude aatomite koosseisu juures. Peale pea on inimesel mõistust ka kätes ja jalgades ja üle keha. Nüüd ei ole ju enam elukutset, see oli ainult toores mäng ja alatu teotus inimsoole, kui ta liikmed teiste meeste takti järele liikuma pandi. Mööda on see pupelik inimese eluaste, mööda see lollakas ülespidamine ja loodusevägede reostus.

Nüüd ei ole tööd, ei ole ka nälga, sest töö on nälja sünnitaja olnud, nagu muinasjutt kõnelda teab. Kõik on unustatud, mis enne kunstlikust söömisest ja joomisest, naerust ja nutust kõnelda teavad. Ei ole enam isasid ega emasid — kõik on inimesed. Ei ole ka lapsi. Ükskord olla isaemade ajajärk olnud, see oli siis, kui jumalad inimesi petsid, neid oma tahtmise järele valgustasid ja pimestasid, armastama ja vihkama sunnitud.

Ei ole enam raamatutevirnu, lugemist ega kirjutamist. See avaldaks kinnikaetud põlvede vaimuvaesust. Õppida pole midagi ja õpetada

Haruldane ülesvõte J. Oksast
(Fr. Tuglase kogust)

pole ei kedagi, kõik teavad juba iseenesest, kuidas elada tarvis on, nad on elamisoskamisega kaugel.

Ei testamenti, katekismust: inimesed said jumalate pettusest aru ja heitsid nad enesest ära. Neid mälestatakse ainult kui kahjulikke batsille inimese hingeelus.

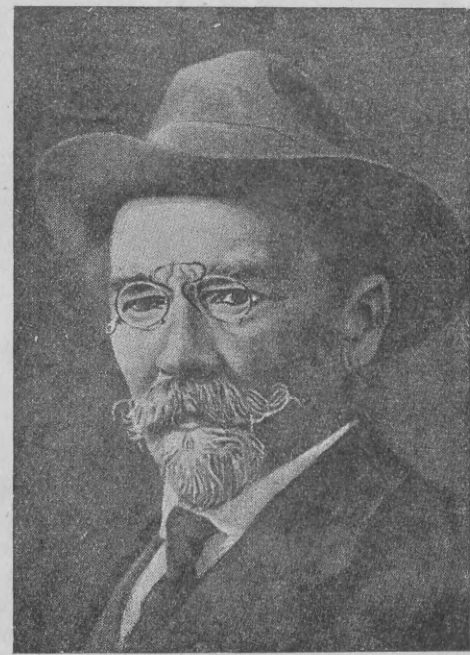
Õhk ja päikene on kõik: isa ja ema, ristimine, laulamine ja suremine. Maa on nälg, küllus, leivakannikas. Kuued on ammu kadunud ja särgid ka — häbeneneda pole midagi. Kui kahjutegevad jumalad ära heideti, siis kadusid ihad ja tungid, mis inimest kannatama panid, siis kadus kõige kurjade alus — tahtmine, kõige alatum enesepettus — armastus ja teised niisugused asjad. Siis kadus ka kuri ettekujutamishaigus, ja eelarvamiste pimestav võim, kus üks inimene ennast teise isaks ja emaks julges pidada — hilisemate teadmiste järele pole seda enam ammugi. Tahtmine suretab ja teeb elavaks. Mälestus kirjutab ja loeb ja teadus kui ilmaaegne tõbi ja hingekoorrem on kui udu selle oma aja nimetusega, mida mõistuseks peeti, — kadunud. Ammu juba loeti kõiki vaimuavaldusi haiglasteks ja kes tohiks nende hingeelu haigustega teise vaimu paigates rikkuda.

Eluvaim on juhatajaks ka oma muinasjutuliste jumalate üle. Inimene, selle sõna õiges tähenduses on sündinud õhust ja tahtmisest. — — —

Ümber mäe on salk noori inimesi kogunenud. Inimesed on nagu ennevanasti noored neiud ja peiud, kes naisi võtsid ja mehele läksid, oma nõrkustest mitte võitu saades. Kõik inimesed on elujõulised, niisugused nagu nemad peavad olema.

A. Kitzberg, vanema põlve noor-eestlane

*Noor-Eesti praeguseid juhte :
J. Piiraja ja J. Sisask*

Suremist ei tunta, sellepärast pole ka sündimist vaja. Pole aastaegade arvamist, tunde ega päevi, ööd. Keegi ei kõnele, sest see oleks kannatamine. Mõtlemisest saab juba küll — avaldamine igal kujul on ju andeksandmatu nõrkus. Kellelgi pole kaastundmust, haledusetunnet, nutta ei osata, nagu naermine ilmaegne igäihe mõttekäigu järele on.

Nemad, need tulevikuinimesed, kes pikas olevikus — selle sõna õiges mõttes — elavad. See on esimene samm olevikus, kui kusagile enam püüda ei ole. Nüüd nemad ainult asuvad hingemägede ääres. Siin on terve kogu inimesi hommikust õhtuni — kui meil niisuguseid mõõte oleks — mitte nutmas, sest see oleks nõrkus, vaid mälestamas. Nad laulavad siin. Laul on alale jäänud, kui ka mitte endises tühises kujus, sest laul on kunst. Kõik kunstid on alles. Siin lauldakse vabaduseviise.

Miks need noored inimesed — kõik inimesed on ju tulevikus noored — nii laulavad ja pidutsevad, selle kohta räägib muinasjutt, kuna teised muinaslood kõik juba äraununenud on, tumedalt ja lühikeselt hingemägede sündimise loo.

Jutt hingemäe saamisest, kus ei ole sõja, katku ega nälja mälestusi, on umbes niisugune:

.....
.....
.....

13. aprillil 1907. a.

L. Olesk ja J. Sisask Strobli nähtuna

T Ä N A P Ä E V

Sõda ja tema imed

Kõik maailm on täis sõjaettevalmistusi ja relvastust. Ainult sõjariist ja jõud, lennuk ja tank jne. otsustavad riikide ja rahvaste saatuse, nii nähtavasti ustakse!

Juba koolipõlves Vana-Rooma ajalugu õppides — ajalugu oli sel ajal sõdade ja lahingute lugu — olin üllatatud sõja tagajärgedest Vana-Rooma ja Aafrika Kartaago riigi vahel.

Teises sõjas Roomaga Kartaago väepealik Hannibal tungib Itaaliasse ja võidab roomlasi Titiinuse ja Treebia juures, saab suure võidu Trasiinuse järve ääres ja kuulsas Kannä lahingus hävineb Rooma sõjavägi täielikult: 70.000 meest ühes konsul Aemilius Paulusega jäävad lahinguväljale, põgenema pääsevad segipaisatud väeriismed. Oleks võinud nüüd arvata, et Vana-Rooma vabariigil on lõpp ja Hannibal marsib Rooma. Aga ei! 13 aastat laastab Hannibal Itaalia provintse, aga kui lõpuks ilmuski ootamata Rooma linna alla, siis jääb Rooma vallutamata. Ja nagu rooma ajaloolased jutustanud, ei päästnud rooma linna mitte kuulsad leegionid, vaid h a n e d!

Ajaloolased on vaielnud ja vaidlevad veel tänapäevani, mis oli põhjuseks, et lahingutes lüüasäänud Rooma vabariiki tuli lõpuks siiski võitjaks ja jäi püsima.

Ajaloolane Polybios, kes seda Kartaago sõda Roomaga kirjeldab, tuleb otsusele, et sõja võitjaks polnud mitte sõjavägi, vaid Rooma vabariigi riigikord. Imelik, kõigi nende 13 aasta jooksul, mil Hannibal Itaalias Rooma provintse okupeeris, arutasid Rooma senati parteid suure ägedusega küsimust, kas vägede juhatus ka edaspidi peab jääma kahe konsuli hooleks, keda valitakse üheks aastaks, või määrata vägede juhatajaks üks konsul pikemaks ajaks diktaatorlike õigustega. Aastate jooksul ei jõudnud senat otsusele, kuidas vägede juhatamise korda muuta.

Paistab koguni, et Rooma senat rohkem kui Hannibali tema võidurikaste vägedega kartis oma konsulit diktaatorlike õigustega, kelle kätte oleks tulnud usaldada rooma leegionide juhtimine, sest ei teatud, mis saab edaspidi, kui sarnane diktaatorliku õigustega väepealik Hannibali võidab; mis saab siis Rooma senatist ja riigist. Aga senat võitis siiski sõja!

Aga mis on saanud lahingute võitjast Kartaagost! Sõjakunsti ajaloolane Hans Delbrück ütleb:

„Kartaago linn on hävitatud, pole jäänud kivi kivi peale, terve rahvas on välja surnud, ei ühtegi mälestussammast tema olemasolust, ei ühtegi kirja, peagu ühtegi sõna tema keelest pole säilinud inimkonna mälestuses.“ Hannibal tegi ise endale otsa!

* * *

Noor-Eesti algaastail, kus räägiti ainult Euroopa kunstist ja kirjandusest ja nende tähtsusest rahva elus, minu vanem vend, kes oli ameti poolest kirikuõpetaja, juhtis minu tähelepanu ühele raamatule ja ütles: „Nooreestlased räägivad palju Euroopa kunstist ja kirjandusest, aga loe seda raamatut, siis näed, mis Euroopas mõeldakse ja kavatsetakse.“ See raamat oli Saksa kindralstaabi ülima Schlieffeni töö Kannä lahingust, üksikasjaline kirjeldus Hannibali taktikast ja strateegiast ses lahingus. Lugesin seda kui põnevamat romaani.

Jälgides hiljem ajalehtedes Euroopa poliitilisi sündmusi ja sõja ettevalmistusi Kesk-Euroopa ja liitriikide vahel, torkas minule silma, et Saksa kindralstaabi ülem Schlieffen olevatki see mees, kes välja töötanud sõjaplaani ja Saksa vägede pealetungikava tulevase sõja puhuks Prantsusmaaga, ja selle kava aluseks olevat võetud Hannibali taktika Kannä lahingus. See taktika seisab nimelt vaenlase vägede tiivalt mööda minemises ja siis ümberpiiramises. Nii see Maailmasõja algul sündiski. Sakslaste relvastatud vägede massid tungisid läbi Belgia Prantsuse rinde pahemast tiivast mööda, et neid Pariisist ära lõigata ja ümber piirata, ja saavutasid algul suurt edu. Prantsuse vabariigi väed, segi paisatud ja löödud, põgenesid Marne'i äärde. Aga ka siin ei andnud Kannä lahingu taktika oodatud tagajärgi. Pariis jäi vallutamata. Ja tänapäevani vaieldakse, mis oli selle põhjuseks. Ei öelda küll, et haned oleksid Pariisi päästnud, vaid sündinud nõndanimetatud „Marne'i ime“. Räägitakse, et Pariisi koolipoisid, keda linna komandant kindral Gallieni mobiliseerinud ja rindele saatnud, löönud Saksa võiduka väe põgenema! Aga kes sellest julgeb rääkida. Meie teame nüüd, et Saksa keisririik, nagu Kartaago omal ajal, kaotas Maailmasõjas, kuigi võitis kõik lahingud. Maailmasõja järelsõdades sündis teisigi sarnaseid „imesid“.

Olgu nimetatud Eesti Vabadussõda, kus alguses puuduliku varustise ja väljaõppega koolipoisid enamlaste pealetungile piiri panid ja siis Vabadussõda võiduka lõpuni viidi.

Ajalugu räägib veel Poola vabadussõja „Visla imest“, kus enamlaste võidukad käed Varssavi alt põgenema sunniti!

Kõik need sõjad õpetavad ühte, et ainult hästi väljaõpetatud ja varustatud regulaarväed ei otsusta veel sõja saatust. Aga kes seda usub. Arvatakse, et liitlased võitsid Maailmasõja, sest nendes riikides valitses demokraatlik-parlamentaarne kord nii riigis kui sõjaväe juhtimises. Aga kes tahab seda Ida-Euroopas uskuda.

Aga vist võib-olla on siiski õigus vana-rooma ajaloolasel, et lahingu lõppsaatuse määrajaks on „haned“!?

* * *

Oma kolmekümne-aastasest elukäigus on Noor-Eesti Kirjastus asunud korterisse Gustav-Adolphi tänavasse. On see juhus? Meie teame, et Rootsi kuningas Gustav Adolf oli see, kes usu, sõna- ja meelsusevabaduse eest võitlusse astus katoliikliku-autoritaarse vastureformatsiooni vägede vastu. Otsustavas lahingus Leipzigi lähedal, Lützeni juures, saab Gustav Adolf surmavalt haavata ja kukub hobuselt, ning ratsanikuta hobune kihutades üksi lahinguväljal viib võitlevatele rügementidele sõnumi nende väepealiku surmast. Aga Gustav Adolphi sõjavägi, mis koosnes rootsi, soome, Balti ranniku maarahva jne. talupoegadest, saades lahingu algul teada oma kuninga-väepealiku surmast, ei kaota pead, vaid asub pealetungile hüüdega „hakka peale!“ ja võidab lahingu.

Vabaduses kasvanud talupojad peale juhi kaotust oskasid ise ennast juhtida. Sündis Lützeni lahingu „ime“.

* * *

Lützeni lahing leidis aset 16. nov. 1632. a. See on ligi sada aastat peale esimese eestikeelse raamatu ilmumist. See raamat keelati. Noor-Eesti Kirjastus oma 30 aastasel tähtpäeval usub, et Gustav Adolphi võitlus 30-aastasest sõjas sõna- ja meelsusevabaduse ja usupuhastuse eest oli ühtlasi ka võitlus kirjandusevabaduse eest ja meil kui kirjastusel on põhjust Gustav Adolfit austada kui raamatukirjastusele teerajajat; ja veel suurem austus temale kui raamatute levitajale, sest tänu tema võitlustele levib meil raamatute-raamat — Piibel — igasse tallu, igasse perekonda ja jääb kauaks ajaks ainukeseks raamatuks maarahva ühiskonnas.

* * *

Tartus — õppiva noorsoo linnas — seisab ülikooli tagahoovis Gustav Adolphi ausammas. Vaatab kuidagi häbelikult oma kaabu ääre alt. Mõlgutab vist mõtteid Ida-Euroopa rahvaste sõna- ja meelsusevabaduse üle, kas tuleb uus 30-aastane sõda nendesamade õiguste kaitseks? On vist põhjust temal häbeneda Tartut, sest Tartu südames hülgab ausammas väepealikule, kes võitles Prantsuse revolutsiooni talupoegade vägede vastu, kes aastal 1812 astusid võitlusse Ida-Euroopa talupoegade maa ja vabaduse eest. Meie olevat talupoegade riik. Ja Tartu koolid olevat täis talupoja-noorsugu! Kes seda usub! Vaata ette, Gustav Adolf, võib-olla tuleb sinul veel kord langeda uues Lützeni lahingus, kui selle südalinna väepealiku pooldajad uuesti võimule tulevad „raffusliku“ kihutuse tagajärjel!

8. XII 1935. a.

A.

A. Kitzbergi hauasamba avamine

Kõnetoolis Fr. Tuglas

Kõrgem olemine

Jõulud on teatavasti rahupühad. Või teiste sõnadega: seapekk, hapukapsad, verimauk, valge viin ja jõulupuu. Neist kõigist on inimestel hea meel ja need kõik toovad inimese südamesse õndsas rahu ning kõrgemad mõtted.

„Seda muidugi,“ sõnas härra Müristaja, kes oli ametilt juuksetööstur või -vabrikant ja erihariduselt pritsimees. „Inimesel peab olema ka midagi kõrgemat.“

Sel ideelisel alusel seistes läks Müristaja lihakarni, ostis pool siga, võrdlemisi terve lamba, kõrgemal määral soolikaid, searasva, härjaliha, kolm hane, neli sinki ja ütles ise:

„See olgu esiotsaliselt.“

Teiseotsaliselt hakkas teotsema juba proua Müristaja. Tema läks samuti lihakarni ja ostis abikaasa esialgsele sõjamoonale lisaks veel omakorda keskmise talu loomastiku. Siis sai sahver täis ja proua ütles:

„Tuleb kolida teise korterisse, sahvrei on nii väike, et põle kohta, kuhu sa oma lihatükikese paned.“

Seejärel asus härra Müristaja pühamale toimingule, see tähendab, kõndis viinapoodi. Selles asutises oli õhk samuti viina täis kui riulidki ja Müristajale tegi otsest rõõmu, et pood jäi tunduvalt karskemaks, kui ta oma koormaga kodu poole hakkas sõitma. Isegi mingi hellus tungis südamesse ja rinnus oli liigutatud olek.

Jõululaupäeval peale lõunat sooritati siis viimased toimingud: osteti kolmekopikuline jõulukuusk ja viie kopika eest ajalehte. Viimast tegu põhjendas Müristaja kõigiti vastuvõetava maailmavaatega: „Kui see aasta on raamatute jaoks, siis peab ka minul olema toda vaimulikku värki.“

Nii algasid suured pühad.

Laupäeva õhtul istus pere lauda kell 8 ja tõusis üles kell 1. Müristaja ja tema kaks külalist just ise ei tõusnud, sest valge viin pole teatavasti limonaad, mida võid juua ja selle juures teha näo, nagu poleks midagi juhtunud. Alkoholi joomisel tekivad, nagu teada, mõnesugused hingeelulised muutused, mis viivad inimese vaost välja ka siis, kui on suured pühad, või õigemini: eriti siis, kui on suured pühad. Ka Müristaja ühes sõpradega pidi enese painutama looduseeaduse alla ja laskma end pisut aidata, enne kui püstiseis võttis kindlama kuju.

Selle järel hakkasid muidugi külalised kaklema ja löid Müristajale jõulupuuga vastu pead. Sellest polnud juuksetöösturil midagi, sest väike kuuseke oli niisama pehme kui vahupintsel. Aga teda ärritas rohkem asja põhimõtteline külg: kui

lööa, miks siis säärase ribuse riistaga? Ta löi enesele suure hoo sisse, kukkus vahepeal puhvetikappi ja leidis sealt hoopis mehisema asjavärgi. Alles hiljem, kui külalised ronisid klaasikildude alt välja, selgus, misuke väärt-ese see oli: terve kohviserviis, mõningad vaagnad ja kristallkaravin.

Niisuguse toimetamise peale suudlesid kõik kolmekesi südamlikus helluses, kiitsid isamaad ja lubasid kohe homme hommikul minna sõtta, kui vahepeal peaks keegi niisuguse asja korraldama. Siis saadeti naised-lapsed magama ja algas päris jõulupidu.

See kestis kauemini kõrges meeolus. Ja oleks kestnud veel kauemgi, kuid puhvetikapp sai tühjaks ja tooli ei jõudnud käed enam tõsta. Asjaolude paratamatusel tuli teha vaheaeg ja sõbrad sammusid igäüks omale poole. Sammusid on öeldud siinkohal muidugi teatava liialduse ja erapoolikusega.

Teisel hommikul istus härra Müristaja lauda kell 10 ja tõusis kell 12. Siis tegi väikese jalutuskäigu ümber toa ja selitas sohval. Kell 1 algas lõuna ja kuna polnud külalisi; siis kestis see ainult kolm tundi, sest Müristaja ütles:

„On näotu üksinda kõht päris täis süüa.“

Õhtuks oli Müristaja rahvas kutsutud külla ja seal oli nii elevusrikas olemine, et alles teisel hommikul hakkas Müristaja mõtlema: kaua ma siin ikka karjun ja kisklen, on juba pekstud omajagu ja söödud omajagu, mamma, hakkame minema.

Teisel pühapäeval olid Müristajal võõrad ja sõjamoon laoti pea tervenisti lauale. Sahvrise jäi ainult pool härga, lammas, mõningad singid ja väiksema kasvuga vasikas, sest üks püha oli veel ees. Valitses äärmiselt koomiline meeolu ja Müristaja oli niivõrd hoos, et viskas vastu hommikut välja ainult kolm külalist. Ühe jättis ilusasti paigale, sest see oli tugevam ja punnis vastu.

Nii algas kolmas püha. Pere oli ainult omavahel, sest jõulud ongi just selleks, et saaks kordki aastas vaikselt ja rahulikult oma perekonna vaikse kolde man mõtteid mõlgutada ja mõtelda elu ülalimatele püüetele. Härra Müristaja sõi ära, mis sahvrisse oli eelmistest päevadest üle jäänud, ähvardas naise maha lasta, andis poistele kere peale, löi laua ümber ja heitis mugavalt voodisse puhkama.

Pani siis käed risti kõhule ja sõnas:

„Oijah, muidugi, inimesel peab olema ka midagi kõrgemat.“

J. Pahlbärk

Võhiku mõtteid matkamisest, Baedekerist ja turistidest

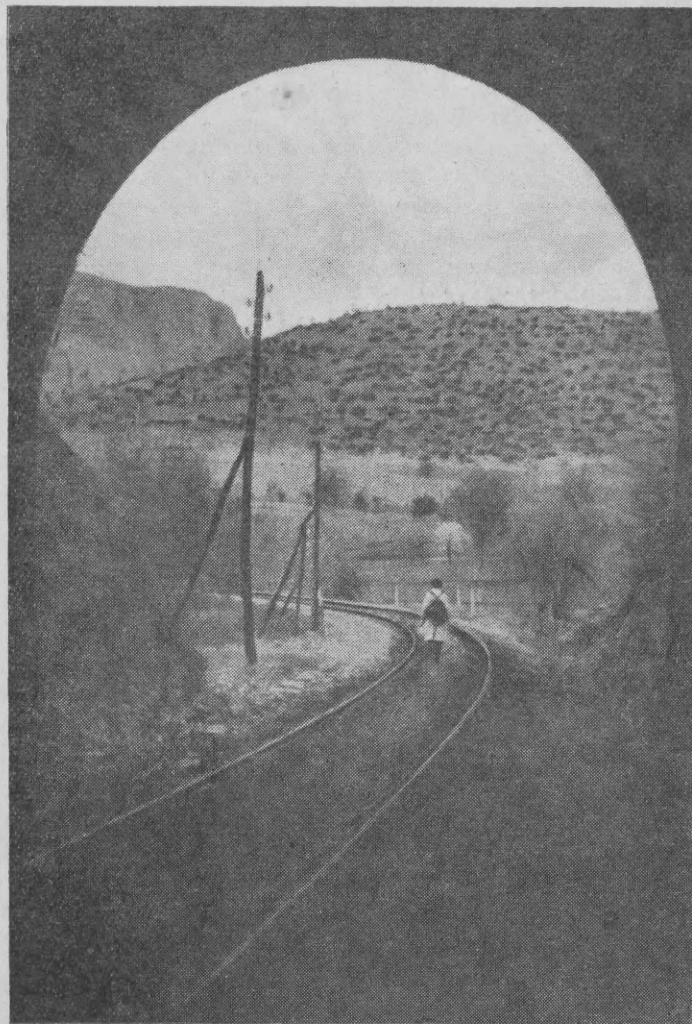
Autori fotod

On kaks tüüpi moodseid matkajaid, kelle ülega „tõsise“ reisikirjelduse autor nagu kohustatud tunneb olevat nalja heita, — Baedekeri turistid ja Cooki turistid. Seda juba vähemalt Heinest saadik. Mäletate, kuidas see Innsbrucki Hofkirche's ühte lugupeetud inglise perekonda narriks teeb, kus perekonnapea Guide de voyageurs käes oma kodakondsetele näitab Austria valitsejasoo hauasambaid. Et ta kogemata rea teisest otsast peale oli hakanud, siis läksid auväärased koolnud armetult segi: kuninganna Maria seisis raudpükstes ja Rudolph Habsburg — naiste kõrtsikus. Heine omalt poolt aitas inglaste meeltesegadust oma võllanaljaga selgitada, et, võib-olla, oli tol ajal niisugune mood, sest kes võib ühele pükstes isevalitsejale ka praegugi keelda ennast krinoliinis lasta pronksi valada. Inglise mops olla selle peale kriitiliselt haukunud, toapoiss kõhtu kinni hoidnud, vanahärra närviliselt nina puhastanud ja mylady hüüdnud: „A fine exhibition, very fine indeed!“

Samasuguseid irvitavaid märkusi võite tänapäevani leida peagu kõikidest reisikirjeldustest, ja isegi nende poolt, kes YMCA bussis Rooma sõidavad, palju vähem näevad kui too inglise perekond, ja võib olla ka mõnel juhul vähem arusaamist ilmutavad. Seesugust üleolemist Baedekeri sulastest nõuab praegune hea toon, nagu ta Eestis nõuab ainult kahvliga kalasöömist.

Antagu mulle andeks minu vanamoelisuus, kui ma mitte üksnes ei häbene, Baedeker käes, ringi kolada, vaid ka suure lugupidamisega vaatan oma kaaskannatajate peale, kui need sammuvad asjatundjate pilkavate pilkude all, punaste kaantega raamat käes.

Kujutage, näiteks, ette, kui Tallinna luksusbuss Veneetsiast mööda autostradat tulles kihutab Paduasse. Kitsad tänavad tumedate sam-

...kui võtate pauna selga ja matkate jala sama teed... Struma defilee Konjova Planinas

mastikkudega, kuskil olla seal ülikool, millest vist mööda sõideti. Mingisugusel platsil näeb natuke rohkem — vesi, ja kujud ümberringi. Küllap see on midagi tähtsat, vaja vaadata, mis selle väljaku nimi on. Väljak on muidugi Vittorio Emanuele, millest minu Baedeker vaikselt mööda läheb, et mitte itaallaste enesetunnet haavata, kuid buss on samal ajal jõudnud juba selja taha jätta Gattamelata ausamba Donatello'lt, mis on uue Euroopa esimene pronks, ja mööda kihutanud Madonna dell' Arena'st, võib olla isegi peatudes nende vana areeni jäänuste juures. Mõne reisija pilk ehk libises üle lihtsa kirikukese, mis on enese häbelikult poetanud sinna areeni kõrvale, ning edasi läks sõit, sest sõitjad ei pidanud enese vääriliseks omada Baedekeri ja sealt leida, et see kirikukene peidab eneses jumalikku Giotto't.

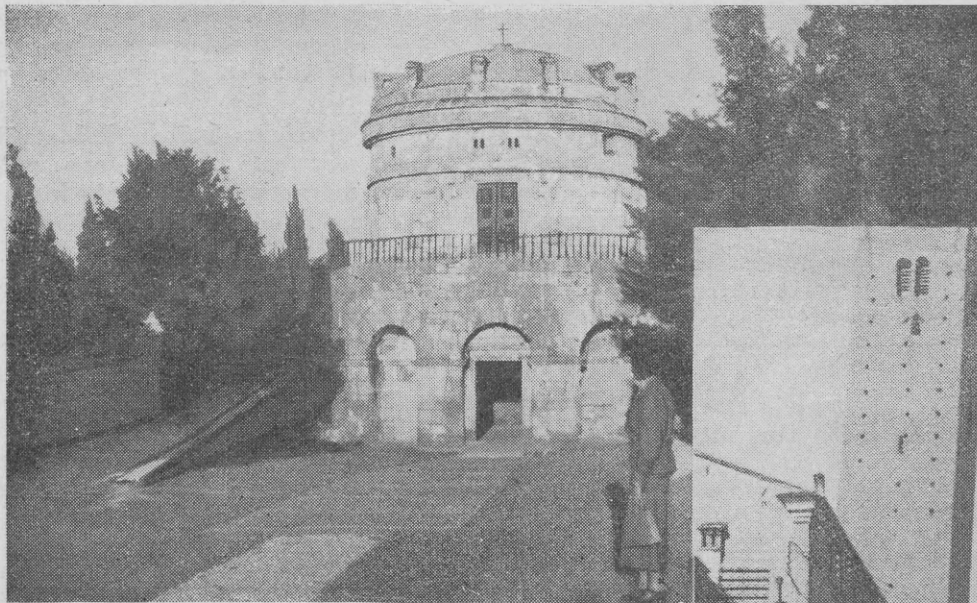
Jälle autostrada, 100 kilomeetrit kiirust, mitte mingit maastikku, sest selle nägemata jäämise eest on hoolitsenud autostrada ehitajad, et auto-

juhti mitte segada, ja juba vuriseb meie buss Veronas Piazza Erbe'le, kus liikumine on takistatud ja hädapärast tuleb peatuda ning korda oodata. Huvitav plats! Aga mis plats see ka on, — kitsam kui Vanaturu kael! Ja autojuhil on tegemist, et järgmisest peatänavast majasid riivamata läbi sõita. Mõned reisijad juhtuvad sel puhul nägema mingisugust vana väravat, teised silmavad pilguks vasakut kätt seisvaid varemeid, kolmandate silm riivab paremat kätt mingit vana lossi („niisuguseid oleme me mujalgi näinud, kiire on, me sõidame Rooma, ja Milanos ootab meid õhtusöök“).

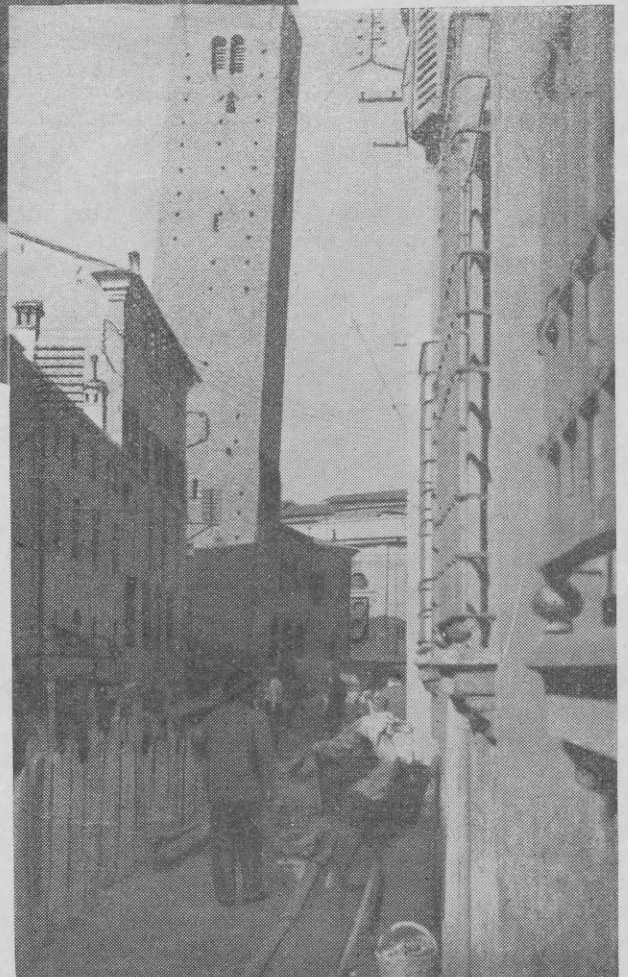
Baedeker käes ja tund rohkem aega, oleksime näinud hulga rohkem — 20 sammu Piazza Erbe'lt Scaliger'ide haudu ja areeni, millest järele on jäänud vaevalt pool, kuna muu on läinud uuteks ehitusteks. Üllatusega kuuleksime, et suvisel Itaalia laulupeol ainult veerand sellest areenist suudeti täita — saadi kokku vaid 25.000 inimest! Me oleksime näinud, et loss, „milliseid võib näha nii palju“, peidab eneses muu hulgas hiilgavat pildigaleriid, ja oleksime vahest sattunud ka teistele huvitavatele kohtadele. Võib olla

San Giovanni in Fonte'sse, ning tal jääks nägema mosaiigid, suurepärased isegi Ravennas. Kui tal oleks käsutuses nädalaid, jõuaks ta muidugi otsaga igale poole, aga paari päevaga leiaks ta vahest küll üles Teodorik'u hauasamba, mille pilti ta mäletab vana-ajaloo õpperaamatust, kuid ainult hea õnnega satuks ta Galla Placidia kabelile, mis eksinud kuskile tagahoovi, muidugi kui ta surnud Baedekeri asemel ei tarvitaks palju kallimat elusat juhti. Isegi minusugusele täiesti jahunud materialistile räägivad elavad Galla Placidia mosaiigid muinasjuttu tolelaegsest elavast usust, kus see usk oli veel noor, võitlev ja seepärast Kristus ilma habemeta. Mul on jultumust arvata, et üksnes nende mosaiikide pärast võiks bussimatka ette võtta Tallinnast Ravennasse, ning kõik, mis Ravenna annab peale selle, oleks puhaskasu.

Muidugi valmistab teile Baedeker küllaldaselt määralt ka pettumusi. Ravenna kuulsa Pineta asemel soovitan pigem võtta ette üksildase jalutuskäigu Nõmme metsas või Aegviidus, olgugi et Pineta Baedekeris on asteriskigia märgitud. Ilmlikkudes asjades läbikukkunud Dante'le võis ju

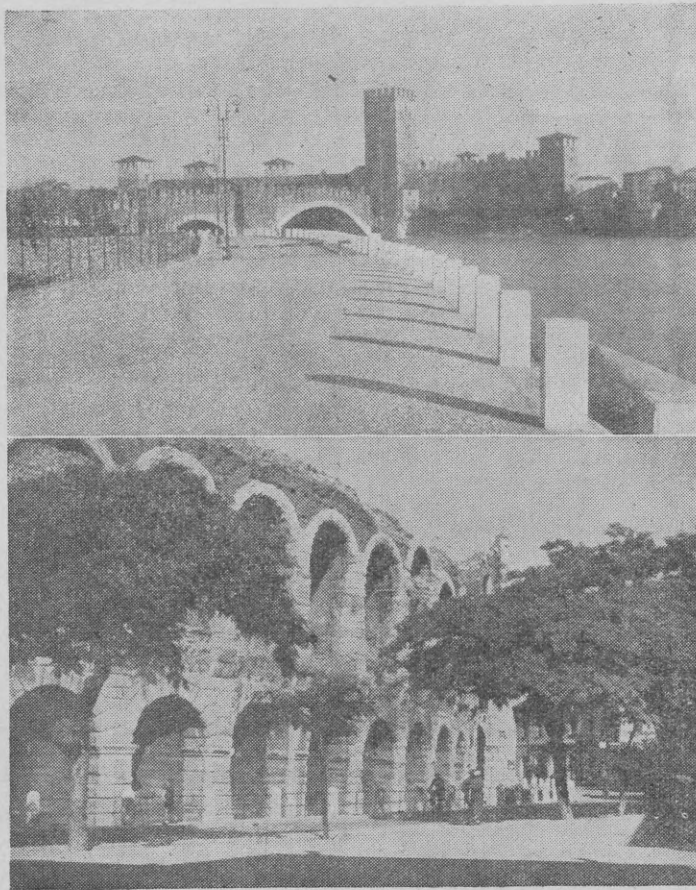
... leiaks üles Teodoriku hauasamba ...

isegi, et oleksime otstarbekohasemalt talitanud, kui Rooma sõidu hoopis katki oleksime jätnud, ja kogu oma aja viitnud (Baedeker käes) Veronas ja ümbruskonna linnades.

Mis oskaks matkaja peale hakata, kes heidutatult „tõsiste“ reisikirjelduste lõõpimisest, ei julgeks Ravennas kätte võtta Baedekeri, vaid otsustaks omal käel vaatamisväärsused üles leida? Ta näeks langevaid torne, satuks meeletult maitsetusse barokk-stiili Duomo'sse, vihastuks ja ei läheks kõrvalseisvasse 8-kandilisesse kõssivajunud

... ta näeks langevaid torne ...
Langev torn Ravennas

küll suureks lohutuseks olla lonkida selles soises piiniametsas ning fantaseerida kättemaksuks oma vastastele piinasid infernos. Vaid väga eksalteeritud luuletajad suudavad Pinetas neid nägemusi esile petta, mis seal Dante't valdasid. Meiesugune proosa-inimene jätab pigem need käigud tegemata ja istub ennem maantee tolmus kõrvetava päikese käes ning mõtiskleb, kumb kauem vastu peab neil suhkrupeedi- ja maisiväljadel, kas hävinud linna tagaunistav basiilika Sant' Apollinare in Classe või kõrval suitsev suhkruvabrik. Omavahel öeldud, näib et suhkruvabrik sellele VI sajandi kunstiteosele vähem kardetav on kui sõjakas kunst ise. Oli ju renessansi kunstimetsen Malatesta see, kes Sant' Apollinare seesmise marmorkatte ära viis — omaaegse kunsti auks. Tolle härra kõrget maitset olen möödaminnes Riminis ühe Jupiteri templile järeleaimatud Jehoova templi näol 5 minutit nautinud.

Kunstiasjatundjad muidugi muigavad minu targutuste üle ja arvavad, et haritud inimene juba enne Baedekeri ja juba enne sõitu peab teadma, mida ta millisest linnast otsib ja millist „kooli“ kuskil uurida ning nautida võib. Vabandagu, et mind nende koolid ei huvita, et mul kunagi aega ei jätku suurte kunstifoliantide uurimiseks, kuid et ma siiski enesel ka õiguse arvan olevat nii hästi-pahasti kui oskan, omal viisil kunsti nau-

Üleval: ... kolmandate silm riivab mingit vana lossi ... Scaligeride loss Veronas

All: ... teised silmavad pilguks vasakut kätt seisvaid varemeid ...

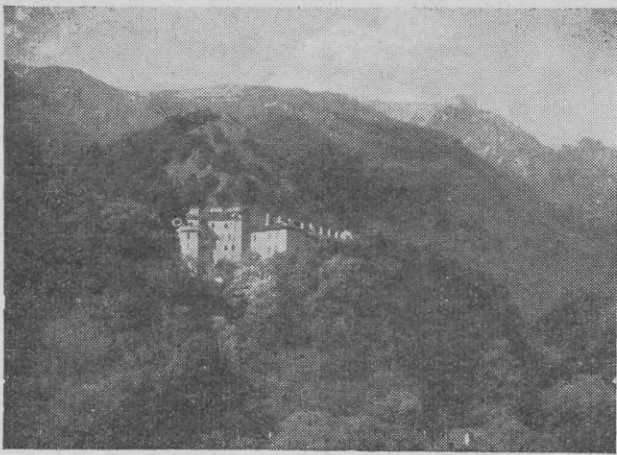
Areena Veronas

tida. Arvan pealegi, et minusuguseid on 99,9 sajast turistist. Mitte üksnes ei ole meil aega uurimiseks, vaid meil ei ole ka aega nädalaid veeta ühes kohas. Oma lühikese puhkusega peame võimalikult palju püüdma sooritada. Ja siin aitab meid Baedeker.

Isegi rohkem: ajavõitmiseks soovitatakse igale oma kaaskannatajale mitte häbeneneda istuda Cooki „sight-seeing“ autobusse ja lasta enesele tunni või poolteise jooksul guide'i müriseva plekkтору kaudu kõiki tähelepanuväärseid kohti ja asju „ära selletada“. Tehke aga sel puhul hoolega märkmeid Baedekeri ja tarvitage siis järgmised päev või paar, et vääriksite asju uuesti korrapäraselt tundma õppida. Arvan, et see on kõige ökonoomsem viis turistina üht ja teist näha, ja sealjuures ka nautida.

Peaks teil siis juhus olema mõnda kohta või linna uuesti sattuda, siis teate ka juba seda paika, mis teid erilise magnetiga enda poole kisub. Sinna lähete juba ilma Baedekerita, ja jääb teie mällu üks õnnelik pool tundi.

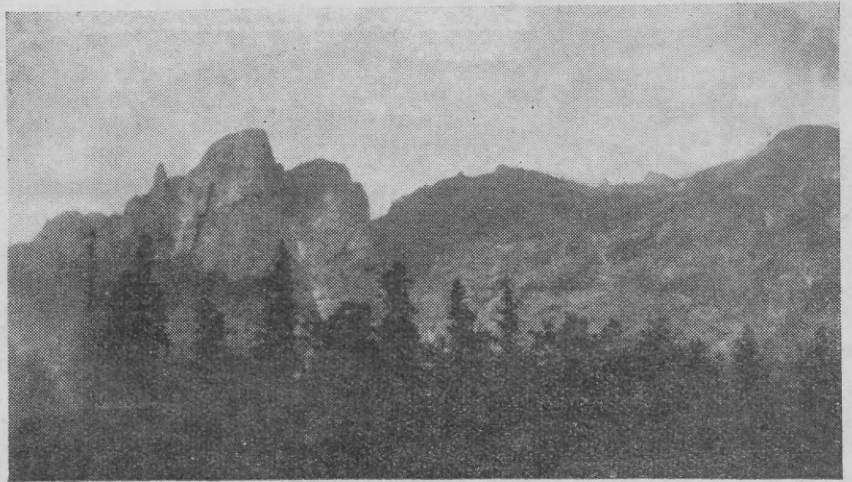
Kes ei ole meist harilikkudest turistidest, eriti veel nendest, kes Baedekeri kätte ei julge võtta, Markuse platsil tuvisid söötnud ja ennast tuvidega üles lasknud võtta? Mõni on käinud ka doodžide palees ja kindlasti ka klaasivabrikus. Tänavu suvel käisid kõik arusaadavalt Tiziani näitusel — vaatamisväärsed asjad, mis ma peale klaasivabriku kõik ausalt läbi olen teinud. Kui mul aga praegu aega oleks 2 tundi veeta Veneetsias, läheksin otsemat teed San Zaccaria'sse ja laheksin enesele liiri jootraha eest valgustada Giovanni Bellini Madonnat. Madonnast käib seal rahvas summas mööda, küll guide'idega, küll ilma. On aga olemas üksikuid, kes teatud samba juurde pinkide vahele kannatlikult ootama jäävad ja oma kannatuse tasuks aeg-ajalt tõesti midagi näevad. Tähelepanematult läheb lahti üks väikene kõrval-üks kiriku suures sissekäigus, ja selle kaudu juhatakse peegli abil paar valguskiirt Madonnale, mida turistide suur mass vaevalt tähele paneb. See on äravalitute tasu, kusjuures vaid üks nendest on nägematult liiri ohverdanud. Teised aga peavad ootama, kuni nende seltskonda keegi satub, kes liiri ohverdada võib. — Seal samas läheduses võib einestada Trovatore's ja siis rahuldutult edasi sõita.

... Rila klooster on ilus ...

lele, millest tahan rääkida, saab juba seegi, kes kord Eestis Munamäel on käinud. Nimelt, et maastikul on hoopis teine ilme, kui temale vaadatakse mäe otsast, võrreldes sellega, mis saab mäe jalalt. Nii et kõik need, kes sõidavad läbi mägise maa, ilma et nad püüaksid ümber liikuda mägedes enestes, teevad paratamatu vea. Kogemused näitavad, et seda viga palju tihemini tehakse, kui arvata võiks. Neid kogemusi on mul olnud eesti turistidega muu hulgas Bulgaarias, kes, sõites läbi Balkani ning nähes kaugelt Rilat, arvasid ennast Bulgaariat tundvat. Kui ma neid olin sundinud vastu tahtmist Vitošale ronima, mis igast Sofia aknast sisse vaatab, tunnistasid nad suure üllatusega, et nendele on avanenud täiesti uus Bulgaaria.

Zlia Zób

Kui palju meie turistid Eestis kaotavad, et neil ei ole senini kasutada korrapärast Baedekeri! Arvan, et mõnedki matkajad tunnistavad ühes minuga, et nad kõige suurema rahuga oleksid Munamäest mööda sõitnud, ilma seda „mäge“ tähele panemata, kui mitte lasipuud tee ääres ja laiendatud ruum autode jaoks nende tähelepanu ei oleks juhtinud, et siin nähtavasti midagi „lahti“ on.

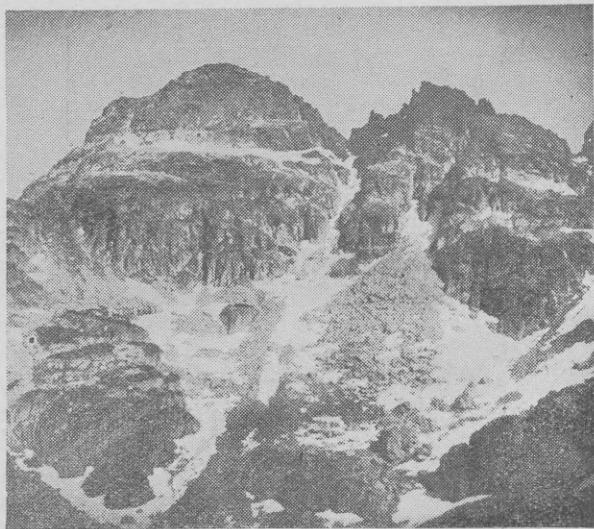
Meie autoturistide väljasõidu kohaks on Petseri. Aga mis maksavad Petseri triibulised sibulkuplid võrreldes kabeliga Irboska varemete juures, ja kas ei paista igaihele, kes sealt igivanalt kohalt alla orus looklevale jõe vaatab, et maastik ise on teadlik oma ajaloolisest tähtsusest: nii üleolevana ja kaugel inimestest tundub ta. Tunnistan puhtsüdamlikult, et ma Irboskasse sattusin ainult sel lihtsal põhjusel, et kuulsat Pihkva-Riia kiviteed proovida tahtsin... Nii on sinna sattunud ka mõned teised.

*

Lauskmata inimesed ärgu pangu pahaks, kui veel teises suunas nendele hoopis lihtsate asjade kohta näpunäiteid püüan anda. Kaudse viipe sel-

... järved kristallselge veega ...
Seitsmejärve maastik Rilas

*... lumised amfiteatrid juulikuus ...
Rila mägedes*

Rila klooster on ilus, eriti kaugelt vaadatuna. Idüllilisi pilte võib leida jalutades Rila jõe orus, ja kohutavana vaatab üle vaikse kuusemetsa Zlia Zõb (tuge hammas) su peale alla, kui mööda kuristikku äärt väikese mäehobuse seljas kloostri poole rühid. Aga vaated, mis sulle avanuvad, kui oled jõudnud üles mäe harjale, on teisest maailmast: lumised amfiteatrid juulikuus, järved kristalliselge veega, metsikult vahutavad kosed nende vahel, jahedad orud tumeda okasmetsaga, ning kaugel uduvinas viljarikkad lagendikud ühes vär-

virikaste küladega. Kõige ilusamaid neist vaadetest ei suuda kaamera edasi anda, sest ta ei näe värve ja samuti mitte kaugust.

On väga huvitav raudteel sõita Iskeri defilees läbi Balkani, või Struma defilees läbi Konjova Planina. Aga isegi siin avanuvad teile uued ja värskemad vaated, kui võtate reisipauna selga ja matkate jala sedasama teed. Siin suurepärase 100 meetri kõrgune juga, mida te ei suutnud vagnuni aknast tähele panna, seal loomulikud kindlused, mis näivad inimeste kätetööna, ning all jõe põhjas imetlele kunagi inimeste poolt suurtest kivimürakatest ehitatud teed, mida täna keegi ei tarvita. Üheksa kümnendikku kõigest sellest jääb teil nägemata, kui tarvitate moodseid liiklemisvahendeid.

Olete kord sattunud mägedesse, — jätke raudtee, jätke auto, võtke kepp ja reisipaun! Kus teil on tarvitada Baedeker, ärge jätke teda kasutamata. Kus ei ole, nagu Bulgaarias (kus baedekerid tihti fantaseerivad), tehke endale ise reisu- plaan ja palgake mõni karjapoiss hädakorral juhiks, kuid ärge leppige ainult raudteelt või autolt nähtuga. Seda ei kahetse te kunagi.

Ühte ei tihka soovitada — oma järgmist reisieltsilist peale Baedekeri — kaamerat, sest esimesel kümnel aastal valmistab ta pettumusi. Kes usub enesel kannatust jätkuvat, see hakaku aegsasti ka kaamerat tassima.

N. Köstner

Skakavitsa juga Struma defilees

Tuletooja Prometheus ja tulevargus jumalate kojast

Jumalavastane vaim pole sugugi uuema aja mõtlemise ega kultuuri saadus, nagu paljud mõtlevad. Isegi usuteadlaste peres arvatakse, et usk olevat „ilmlikule“ kultuurile vaenuline ja pidavatki nõnda olema. Mispärast nii, selle kohta ei anna igamees endale ega teistele aru.

Võrdluseks selle uueaegse küsimusega võtame vanast kreeka mütoloogiast sügavmõttelise müüdi, mis küll ei kuulu kõige vanemasse aega, kuid on siiski küllalt vana, et näidata, kui ammu inimesi vaevasid meie põlvvedega sarnased küsimused ja milliseid vastuseid neile anti müütide kaunil kujul.

Olgu veel öeldud, et sõprus jumalate ja inimeste vahel pole kunagi suur olnud. Eriti alguses oli vaen päris loomulik. Esimesed vaimud ja jumalad, keda inimene eluvõitluses tundma õppis, olid lausa kurjad. Jumalateenistuse algus on võitlus kurja vaenulise vaimu või jumalaga. Paljude juures on lugu praegugi nii.

Kuid jumaladki ei elanud kooskõlas üksteisega. Kreeka, Egiptuse, Babüloonia mütoloogiad teavad jutustada suurtest võitlustest jumalate endi vahel, kus väga inimlikud võtted appi võeti. Need müüdid peegelduvad niihästi looduse katastroofide, torme, vulkaanide tegevust, maavärisemisi, päikese ja kuuvarjutusi kui ka päris poliitilisi võitlusi hõimude, rahvaste ja linnriikide vahel. Üks võimsamaist episoodidest säärasest võitluses on kreeka titanomahhia ja selle järelkaja gigantomahhia.

Tuld peeti ürgajal jumalate eesõiguseks. Säraavad taevakehad oma valgusega, välgunooled järgneva müristamisega, maapõuest mäetipul väljapurskav tulejuga sulava kivi vooluga (laavaga) pidi avaldama sügavat mõju algavale mõtlemisele. Milline üllatus, kui inimesele õnneks läks ise tuld kunstlikult välja hõõruda kahest kuivast puoksast ja teda rakendada toiduvalmistamiseks ja sepatööks, õitsituleks ja valgustuseks röövkäikudel pimeduses! Kas see võis olla inimeste leidus? Võimatu oli seda oletada. Ega leidurigi tohtinud seda omaks tunnustada, vaid pidi seda varjama mõne vaimu või jumala ilmutusena, kuigi see igal juhul tema autoriteeti ja võimu tõstis.

Kreeka jumalik muinaskangelane Prometheus kannab juba vanal ajal tulekandja jumala nime

(pürfóros theós), kui taevaliku tule tooja maa peale inimeste kasuks ja õnnistuseks, millega on alus pandud tervele kultuursele elule.

Tuletoomist põhjendab müüt omapäraselt:

Siküonis oli läbirääkimine jumalate ja inimeste vahel, kuidas inimesed pidid austama jumalaid. Sel puhul tõi Prometheus kui tulejumal ja preester ühes isikus suure härjaohvri jumalale. Ta jagas härja kahte ossa: liha ja muud söödavad osad pani härja naha sisse nii osavalt kokku, et see täis paistis olevat; kondid ja kõlbmatud osad pani teise ossa ning võidis nad läikiva rasvaga üle. Siis tegi peajumalale Zeusile ettepaneku ühe neist endale valida. Zeus valis viimase osa, nagu poleks ta pettust märganud, et oleks õigust inimesi selle eest karistada ning neile keelata tule tarvitamist.

Prometheus varastab tule inimeste kasuks jumalate koldelt ning toob tema inimsoo heategijana maa peale inimeste kätte. Oma tegu põhjendab ta sellega, et peale Zeusi võitlust titaanidega, Uranose ja Gaia (Taeva ja Maa) lastega, kui ette võeti maailma jagamine jumalate vahel, oli Zeusil nõu olnud inimkond täielikult hävitada ja uus inimkond luua. Keegi pole halastanud ega hoolinud inimestest. Siis oli Prometheus tahtnud inimesi päästa ning selleks neile tule taevast, jumalate kojast maha toonud. Sellega oli ta neile andnud igasuguste uute leiutuste võimaluse ning looduse valitsemise võime.

Karistuseks tulevarguse eest laseb Zeus needa Prometheuse Kaukasuses mäe külge. Iga päev käib suur kotkas nokkimas surematu kangelase maksa. Öösel kasvab maks uuesti kinni. Inimeste heategija saatus on nii raske, et tema, loomult surematu, igatseb surra, kuna tema oma teo oli korda saatnud lootuses oma surematusele. Kaukasusest läbi rännates hesperiidide juurde, leiab Zeusi armsam poeg Herakles Prometheuse kinnineeditult. Ta surmab kotka ja vabastab kannataja.

Zeus ei lepi sellega, vaid nõuab, et Prometheuse asemel peab keegi surematuist ikkagi surema. Leidubki asetäitja kentaur (veejumalus) Hiron, kes paranematu haava pärast heameelega surma läheb. Prometheus kui ettenägija või etteadja avaldab saladuse, et Zeusil sünnib poeg, kes saab olema temast palju vägevam. Vabane-

nud Prometheus lepib Zeusiga ära, astub jälle tema õukonda ning kannab karistuse märgina edaspidi raudsõrmust sõrmes ja pajupärga peas.

Vaen jumalate ja inimeste vahel on põhjendatud esimeste kadedusega. Jumalad ei taha inimestele lubada osa oma eesõigustest, ei jumalate toidust, kultuurist ega surematusest. Seepärast on inimene algusest saadik vaenujalal jumalatega. Sellesama pärast peab inimese päästja tulema jumalate juurest ja ise saama jumalate vastaseks inimeste sõbraks ning heategijaks. Need motiivid korduvad paljude rahvaste müütides, sest et nad inimesi huvitavad. Nende tagasein paistab ka piiblis läbi, kuigi ta seal on varjatud.

Elupuu viljast söömine paradisis on müütide võrdlusel keelatud, sest selle puu vili on jumaliku surematuse toit, seega inimestele keelatud. Madu aga tundis saladust ja tahtis inimest surematuks teha. Madu on maasigivuse sümbol ja ka inimese soo jätkamise pilt. Ta on sellega küll jumalavastane, aga inimeste sõber. Ja leiduski gnostikute ajal usulahk, nimega naaseenid (heebreaga nahaš — madu) või ofiidid (kreeka ofis — madu), kes austasid madu. Samuti loeti Kaini kui kultuuri alustajat teise usulahu, kainiitide peakangelaseks.

Selliste müütide järgi ei ole siin mitte kultuur jumalavastane, vaid kultuur, vaimuelu kuulub jumalaile. Inimessoo lunastajad, päästjad ja heategijad on aga need, kes jumalate kiuste selle kultuuri inimeste kätte toovad. Kui usundina mõista pimedat alistumist kadedale despootlikule jumalale, kes inimesi valitseb hirmutamise, siis on usuvastane tegu, nõuda inimestele jumalikkust vaimuelu. Kultuur ise jääb aga ka selle kõige madalama astme juures ikkagi jumalikuks eesõiguseks, mis ainult inimestele suletud on, nagu paradisis peale pattulangemist. Nii et uuema aja usuteadlased ei ühes ega teises suunas ei taba müüdi sügavust, kui nad kultuuri „ilmlikuks“ või jumalavastaseks kuulutavad.

Isegi peavanem Jaakob võitleb käsitsi jumalaga Jaaboki jõe ääres, et temalt õnnistust võimuga kätte saada. Ta pole sellega ateist ega jumalasalgaja, vaid ainult niikaua ajutine jumalavastane, kuni ta õnnistuse on jumalalt välja pressinud. Sarnast suhtumist peetakse Luteri eeskujul isegi seal esekujulikuks, kus usku mõistatekse kõige kitsamas, lihtsamal mõttes. Sest seda tegevüüsi nimetatakse seal „järelejätmatuks palveks“. Jumalat kujutatakse seal sageli kui säärast, kellele peab Jaakobi viisil peale käima ja kellelt tuleb välja nõuda, mida meil tarvis on.

Kultuuri suhtes osutub probleem mütoloogia valgusel seda huvitavamaks. Sest küsimus hargneb edasi: missugune usk on siis kultuurivastane? Milline jumala kujutus on see, mis keelab inimes-

tele kultuuri? Eks sellega päisata inimkond tagasi pimeduse ja vaesuse sisse, kui jumala kujutus võetakse alamalt astmelt, kultuuri mõiste aga kõrgemalt astmelt? Või pole säärane eksitus ka kristluse nimel võimalik, kui eriteadlased tarvilikuks ei pea jumala mõisteid ja kujutlusi eristada ning iga tüüpi võimalikult täielikus puhtuses käsitleda?

Meie läheneme valguspühale, mille pühitsemisest ei keeldu ka ilmlik haritlane ega tööline.

Kas tohime pühitseda jõulupühi kultuurinimestena või tohime seda teha ainult kultuurivastastena?

Eks see, kelle nime kannab jõulupüha, ei ütelnud kord: „Mina olen tulnud tuld viskama maa peale. Mida tahaksin ma enam, kui et see ju oleks süttinud põlema?“

Jõulud on valgusepüha, kultuuri püha, jumaliku kultuuri püha. Kuid muidugi mitte kultuuri jumaldamise mõttes. Ka mitte valguse fetišismi mõttes. Isegi mitte hariduse valguse ülistamise mõttes.

Olgugi jõulud ajalooliselt seotud talvise pööripäevaga, see meid ei eksita. Meie mõtleme ometi sellele suurele tuleheitjale, kes tõeliselt tõi uue ilmutuse ning süütas selle inimeste hingedes kustumatult. Koguni usuvastased ja vabamõtlejad ei suuda selle püha kristlikku sisu — puhast rõõmu jumaliku lunastuse pärast — kuidagi tühistada.

Jõulu valgus ja ilu on meile saanud mingi salla-pärasuse ilmutuseks ja katteks ühtlasi, mille mõttelist sisu meie ei püüa ega tahagi viimases sõnalisel keestas väljendada. Tuli oli juba kreeklastele oma liikuva, virvendava kujuga elava hinge sümboliks, jumaliku vaimu peegelduseks, leidlikkuse aluseks, looduse valitsemise võidumärgiks.

Kas tema meile vähem peaks olema?

Kas meie tuletooja pole enam kui Prometheus?

Temal ei tarvitsenud tuld varastada ega varguse eest karistust kanda. Okaskroon ei ole pajupärg. Tema pärast pole keegi surematu pidanud oma surematust ohverdama.

Meie ei vaata kultuurile mitte kui Jumala õiguse röövimisele ega Jumalale kui inimsoo vaenlasele. Vaid meie usk on loova rahu evangeelium, ületamatu rõõmu kuulutus, mis ei sõltu väliseist asjust, vaid on inimese jumalik õigus elule. Sest seesama tuletooja, keda meie pühitseme, ütleb: „Mina olen tulnud, et neil peab elu ja kõike rohkesti olema.“

Kristlus on nimelt kõrgema kultuuri erilisel tõsine nõudja ja põhjendaja, ja siiski mitte kultuuri teener, vaid tema omanik, peremees ning valitseja.

E. Tennmann

Jäägem truuks luulele!

J. Barbarus

Südatalvel kui ärkan,
omaks imestuseks märkan:

— kõike kevadise tuksatusega
järsku tuikavat hingen,
nagu polekski ma tulnud siia unest:
nägu pesemata... hommikukingen,
pea raske veel eilsest murest,
ja maailmast kõige ta upsakusega.

Siis ma alles aiman,
et päevade proosa
öösel on moondunud luuleks,
— et olukorra jää ja lumi,
aastaaja surutis painav,
— haihtub vaid nebuloosa...
Et mu silmist pühit uni
kantud juba koidiku tuulest...

:—: :—:

Taas mu mõrastet meeled
terved nagu kandlekeeled:

uute elamuste laenajatega
puhteliselt häälestet, —
nagu polekski nad väljunud ööst...
Olgu kurja ulmana mälestet
lõust, mis virildund tööst,
võitlusest viirastuste-painajatega.

Imetleden täidan
päeva oma päiksekumaga,
oma enese maa ja taevaga,
oma südame tõmbetuulega...
Loojana trotsivalt väidan:
igatiüks võib soetada jumala,
— asendada argipäeva luulega
— mustakunsti kerguse, vaevaga.

:—: :—:

Nii alkeemik teeb kulda,
väärtustaden vasemulda,

nõndaks ka lendur tiibadega
õhku tõuseb avaruste näljan, —
nagu polekski me sündind roomajaiks
maakera ääretul väljal...

Jäägem siis sõnul hoovavaiks,
— südamest südame viivatega,
et plahvataks ajun
koidik taas mõtete kiirtega,
et muheneks naeratus suule
elurõõmust tulvava tuikega!...

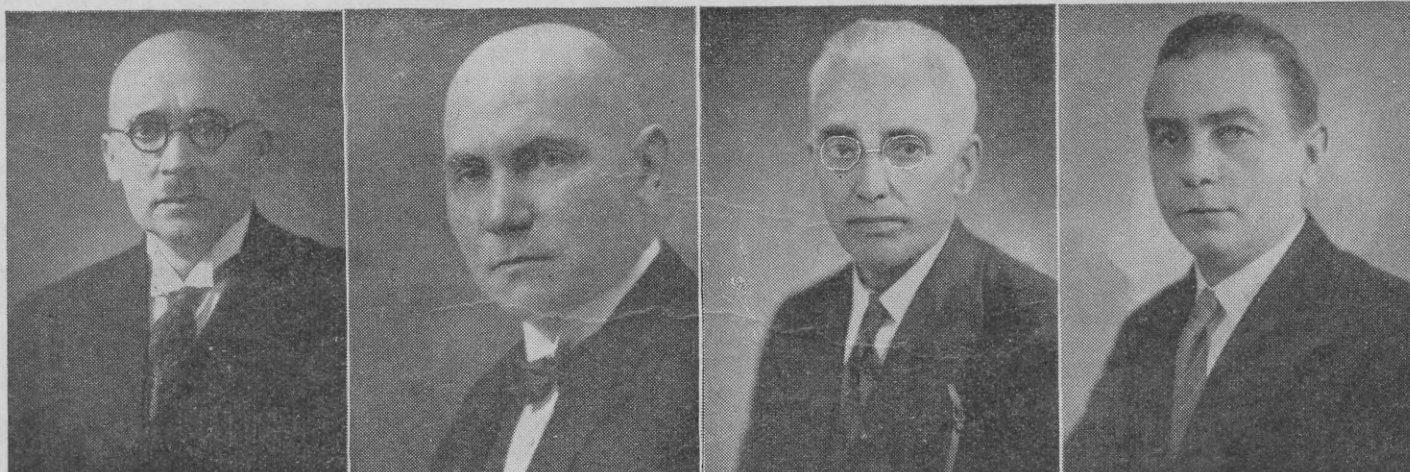
Siis alles tunnetan, tajun,
kuidas ma argipäevast siirdega
väljun nagu vedur huikega,
imede maale, — saatjaks luule...

:—: :—:

Kui ma nii lüürilisen hoon

endan, mu ümber kõike eluks loon,
tervet maailma kõige ta upsakusega, —
näen siis, — olnud mis unistus,
tõigana tõuseb tellingite metsast, —
värsist saab ajalootunnistus,
kus me pillutanud mõtteleenu ketast
südame luuletruu tuksatusega...

Näen taas möödund aegu, —
aastat kaksikümmend tagasi...
Millest nüüd rääkida tohin:
Eesti Vabariikki oli veel luule...
Pole ime, kui osalt veel praegu
läbi sündmuste pagasi
kõrvun tunda tuleviku tuule
lakkamatu, lüüriline, vinguv kohin...
Jäägem truuks luulele!

Noor-Eesti Kirjastuse nõukogu liikmeid: J. Adamson, O. Luts, K. Laagus ja V. Sumberg

Noor-Eesti missioon

Nüüdsel noorpõlvel on raske kujutleda seda sügavat elustavat mõju, mis oli meie vaimuella Noor-Eesti liikumisel selle algpäevil. Värskendav jaatav elu- ja võitlusrõõm, vabadusekandja Lääne-Euroopaga liginemise joovastav suund, mida Noor-Eesti noored tulipead kütkestavas ja seni-kuulmata kõrges kultuurses vormis esitasid Eesti ühiskonnale, eriti tolleagsetele noortele, oli otse hämmastav tolleaegses raskes venestuse õhkkonnas ja meie kodulinnades püsivas kopitanud saksikus väikekoodanlikus ümbruses. Nagu uut evangeeli-umi võeti vastu noorte poolt iga Noor-Eesti ring-konna ilmuv teos, mis kutsus vabadusele, valgusele ja ilule. Ja kui vanemais ringkonnis mõn-dagi laideti ja sarjati nende töis, hõiskas seda enam noorsugu.

Noor-Eesti tööd õhutasid ja vaimustasid oma sisult, nad kasvasid ja viisid vaimselt edasi kee-lekultuuri uute sõnade, väljendusviisi ja stiili kaudu. Palju tolleaegsest noorte (G. Suitsu, F.

Tuglas-Mihkelsoni, V. Ridala-Grünthali) loomin-gust on vahepeal saanud meie kirjanduse klassili-seks raudvaraks, palju sellest on vajunud unu-tushõlma.

Kuid omal ajal olid nad kõik noorte hulgas elavaks kõneaineks, olgu mainitud kas nüüd vähe-tuntud Randvere romaan „Ruth“, mis rohkem mõistuse kui fantaasia vili. Kuigi autori loodud kuju ei peetud ideaaliks, tekitas ta noortes palju sõelumist ja mõtte-elevust.

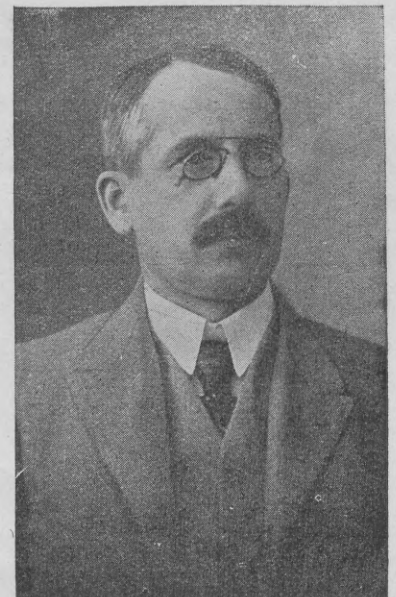
Erilist mainimist vajab nüüd Raamatu-aastal mitmel puhul rõhutatud revolutsioon trükitööde välimuses. Tol ajal oli see suureks rõõmuks eriti noortele, kes nägid selles Eesti omakultuuri sää-rast edu, mida võidi julgelt vastu panna teiste kultuuri mõjudele. Ja selle noore ja elujõulise ilme on alal hoidnud ka nüüdne kirjastaja Noor-Eesti, kandes nii edasi suure uusrahvusliku liiku-mise kõrgeid aateid.

A. Piip

Noor-Eesti ilu nägemusi ja võitlustahet mälestades

Aino Kallas

*G. Suits,
Noor-Eesti
asutajaid*

Noor-Eesti praegusi juhte:

Üleval — nõukogu esimees A. Luiga
ja T. Grünthal.

All — juhatuse esimees K. Melso
Paremal — J. Ainele

SAJANDI VAHETUSEL

HUGO RAUDSEPP

Noorte vaimseid tunglemisi ning arenguteid

1

„Noor-Eesti“ öeldakse võrsunud olevat kesk-koolinoorsoo-ringidest, mis sajandi esimestel aastatel Tartus ning mujal tegutsesid.

Eluealt ma ju kuulun nooreestlaste põlvkonda ning oleksin võinud sattuda nende käärivatesse ringidesse. Aga seda ei saanud sündida juba tehnilistel põhjustel. Sest minu kooliaastad lõppesid eelmise sajandiga. Ja õpingutega ma keskkoolini üldse ei ulatunudki. 1900. a. kevadel ma lõpetasin Tartu „linnakooli“, mille kursus umbes võrdus meie praeguse kuue klassilise algkooliga ning kandis tollal „kõrgema algkooli“ nimetust.

Kuna nooreestluse haputaigen arenes peamiselt akadeemilist joont mööda, suurkoolide avarustes, kuulusin mina sesse rahvalikumasse tüüpi, kes end edasi arendas iseõppimise teel ning kibeda leivateenistuse kõrval.

Haridustee väljaspool kooli oli küll kõver ja auklik ning edasisaamad märksa aeglasemad. Ent sajandi vahetusel veel rõhuv enamik tolle aja vaimsetele huvidele tunglevat noorust oli sunnitud tammuma sellelaadilistes „kõverikkudes“.

„Noor-Eesti“ kirjanduslik usutunnistus piiritleti teadlikumalt alles 1919. a. paiku, rühma kol-

mandas albumis. Esimestes väljaannetes kogu toiming kandis veel üldist kultuuripüüdelist noor-sooliikumise ilmet. Ning kaasa seiklesid siin kirjanduse sõbrad mitmesuguse mineviku, oleviku ja tulevikuga.

„Noor-Eesti“ esimese albumi juhtkirjas küsitakse: kas olete vaadanud, kuidas suured jõed tekitab? Ning tullakse veendumusele, et ega Emajõe ei sünniks, kui Pedja vett ei veeretaks — Pedja ja hulk teisi. Ja nõnda on see ka tõesti. „Noor-Eesti“ märgusõnad on tulnud ta juhtivatelt jõududelt. Kuid nende tegelikku teostamist või ka mitteteostamist on kaasa kujundanud kõik ajastiku tegurid, kaasaveerejad ning tagasipõrka-
jad, loojad ja lugejad, pooldajad ja arvustajad.

Ja siit algelisemalt — pedjapoolsetelt vetelt — ma nüüd püüdlengi olutingimusi valgustada, millete enamik uue sajandi elluastujaist tõukles vaimsete varasalvede poole.

Teen seda üsna konkreetset, näidetega oma enda kogemustest. Meenutades oma noorusea olustikku ja tunglemise tingimusi, usun mainida võivat tõsiasi, mis väga paljudele, eriti kirjandushuvilistele, olid tüüpilised.

Minu lapsepõlve-kodu ei olnud tavalise talupoisi oma, sest kõrtsikoha pärast meid peeti „antvärgi“ rahvaks. Isa oli mõisast läbi käinud ning ema oli pärit linnast ning armastas peenema rahvaga kõnelda saksa keelt. See oli tollal hariduse tunnus, soosalgamise püüdeid sellega kaasas ei käinud.

Kooliga juhtus niisugune lugu, et ta minu kümnendal eluaastal muutus venekeelseks. Kulus palju aega ja vaeva, enneku kui võõrast õppekeelest hakkas mingit hariduse kuma läbi paistma.

Ajalehte meil koju ei käinud. Mis maal ja maailmas sündis, sellest kostis meile vaid kuulujutte.

Versta kolm eemal oli vallavanema või peakohtumehe talu. Meil sellega oli perekondlikku läbikäimist. Kord sain sealt puntra vanu „Olevikke“ kaasa. Küll kirjutas Grenzstein minu, poisikese meelet toredaid juhtkirju sakste vastu, need äratasid mind ja erutasid. Ma hakkasin taipama oma maa ja rahva seisundit. Kord „Olevikuga“ koos sain lugemiseks „Vambola“, mis valgustas vanade eestlaste võitlusi vaenlasega. Ma ihkasin elada oma rahva aadetes ning korda saata midagi kangelaslikku.

Piibli ja palveraamatu kõrval kodus leidis mõni „Jenoveva“ või „Hirlanda“. Kihelkonnakoolis oli tilluke raamatukogu õpilaste tarviduseks. Onu surma puhul, kes Laakmanni juures oli trükiladujaks, pärisin tema raamatud. Need olid kõik hilisema aja trükid, arvult seitsme-kaheksakümne ümber, tollal tohutu vara lugemiseljasele poisile. Saadetises leidis rohkesti Ed. Vilde jutustusi, mis minu meelet ületasid kõik muu ning eriti mõjusid oma nalja- ja pilkesoonnega. Ja pappkõites oli üks aastakäik „Meelejahutajat“.

Linnakool Tartus süvendas tutvust vene klassikutega: Puškin, Lermontov, Gogol, Turgenjev, Gontšarov jt. See oli omaette väärtuslik maailm. Saksa keeles, mida puudulikult valdasin, lugesin Heine „Laulude raamatut“. Tädi käest oleksin võinud saada veel mõnd teistki saksa klassikut, aga need olid igavad. Seda suurema huviga lugesin üht Zola värsket romaani venekeelses tõlkes. Raamatute saamisega, peale koolikogu, oli lugu kehv. Koolisõpradelt midagi laenata polnud. Sidemeid ja tutvusi linnas ei sigenenud. Ja raha raamatute ostmiseks ei olnud.

Kokkupuuted Eesti jooksva kirjandusega pidi veelgi nõrgemad olema. Siiski tutvusin Anna Haava ja Söödi lüürikaga. Lermontovi ja Heine kõrval sai Sööt mu lemmikpoeediks.

Suureks õnneks mu kostikohta laenutati kuskilt „Postimeest“ ning õhtuti sain minagi lehte lugeda. „Postimeest“ tegi parajasti noor Tõnisson, numbrid olid täis võitlusindu ning kõrget rahvuslikku kõnet, see pani koolipoisi vere vägi-meelsuses kuumendama. Ma ei saanud vaikida,

saatsin luuletusi „Postimehele“, aga neid ei trükitud. Oli hirmus kahju, et kuidagi ei saanud oma poolehoidu Eesti asjale ilmutada.

„Postimehe“ juhtkirjad ja informatsioon oli mulle suureks silmaselgituseks, lehe kaudu ma vaimus tunglesin kaasa oma rahva avalikule elule. Hakkasin „Vanemuises“ käima Hermannii eesti keele kursustel. Ja kõneõhtutel, kus astusid üles M. Martna ja noored üliõpilased Aavakivi, Veski ja Pung. Onu viis mu kord Saksa teatri etendusele. Ja ühel „Vanemuise“ rahvapildul käisin ära.

Ainult suviti koju sõites vajusin kui kotti ning paar kuud põllutööd lõhkudes ei puutunud enam kihku-kahku kõrvu avalikust elust ega maailma sündmustest.

3

Linnakooli lõpetajad kadusid tavalikult kirjutajate mitmesugustesse kantsleidesse, kus nad mõned aastad praktikantidena kiratsesid kitsastes oludes, kuni neid loeti määralisteks ametnikeks.

Minu paiskas saatus äriõpilaseks maapoodi. Ülalpidamine siin ei teinud muret, kuid töökoozem oli kindlasti raskem. Tööpäev püstijalu oli äripäevadel 14 tundi ja pühapäeval 9 tundi. Nõnda kestis see viis aastat, 1901—1906. See oli ajavahemik, kus linnades uus noorus korraldus ajalooliseks aktsiooniks. Minul siin külakolgas ei olnud sellest aimu, vähemalt esialgu.

Vaimsete huvidega siin kuhugi ei olnud minna. Oma ametisse ma suhtusin heasoovlikult, kuid erilise sisemise kutseta. Ootasin kannatlikult paremaid võimalusi ning uskusin kindlasti, et minu tulevik on kord teisel...

Äris oli liik talitust, mis mulle eriliselt meeldis: lehetellimiste korraldamine. See asi arenes minu osavõtul üsna laialdaseks. Enamik tellis oma lehed poodi äraviimiseks. „Uus Aeg“ tuli raudteepakis ligi sajas eksemplaris, oli sorteerimist ja ekspedeerimist, meil sigines nagu teine postkontor. Kuna kaastöö eest võis saada priilehte, hakkasid mulle varsti isiklikul aadressil käima kõik tähtsamad Eesti lehed. Ainult „Linda“ tellisin raha eest. Seal ilmus minu luuletusi, mitte raha vaid au honoraril. Ka venekeelse „Niva“ tellisin enesele ja hiljem ka „Vestnik Znanija“.

Lehtede kaastöölisena kirjutasin juhtkirju, vesteid, sõnumeid, kõike, mis pähe torkas. Enamik sellest varises paberikorvi. Aga mis trükimusta pääses, sünnitas rõõmu. Elu oli oma-moodi ilus.

Suuri laineid lõi Pätsi värsked „Teataja“. Jälginisin põnevusega ta poleemikat „Postimehega“. „Postimees“ oli mu vana armastus, olin kodunenud ta rahvusliku idealismiga. Ning „majandus“ oli mõiste, millel minu meelet puudus kõrgem sära. Aga ometi võlus „Teataja“ oma värsked mõtlemisega, ta veergudel tundus uusi tuuli. Eriti

rabasid mind „Teataja“ päevakajad oma uudusega ning ma kukkusin neid järele tegema. Üks neist septsusist ilmuski „Teataja“ esimeses või teises aastakäigus, varjunimega „Koll“.

Suureks elamuseks sai Vilde „Mahtra sõda“ „Teataja“ jutunurgas. Ma hakkasin siis ise öösiti suurt romaani kirjutama tänapäevast. „Võsavälja Märt“ oli selle romaani nimi ning ta kujutas ühe talu võitlust ja allajäämist mõisa vägivaldale. Käsikiri seisis hulk aega „Teataja“ toimetuses ja tuli sealt jälle ilusasti koju. Ka ühe naljamänguga katsusin õnne, kuid sellega oli veel vähem kuhugi minna. Aga kolmandas „Kiires“ trükiti ära minu luuletus. Ja ühel „Linda“ võistlusel sai minust „kroonitud poeet“. Tõnisson oli žüriis ja „Postimees“ kiitis, aga „Teataja“ kipus mulle kallale, mõlemad lehed läksid tukkapiidi kokku.

„Teataja“ kaudu tekkis minus mingi kahtlev tunne valitseva kultuurisüsteemi vastu. Seda meeolelu täiendasid Ernst Petersoni realistlikud jutustused. Olin oma ümbruses olusid ja tüüpe näinud ning tekkis huvi sellest midagi joonistada. Ja siis ilmus Petersoni „Rahvalalgustaja“ ning mõjus rabavalt. Minu esimene mõte oli, et ma ise oleksin tahtnud selle teose kirjutada. Aga minu märkmed samas laadis olid nüüd — kahvatu vari. Kui nüüd tagasi mõelda, siis see ajajätku kriitiline suhtumine oli vaid eelkõminaks 1905. a. sündmustele. Õhus levis rahutuse vaimu. Ja uus noorus kasvas üles „Postimehe“ ja „Teataja“ vahelistes hõõrumistes ning hakkas aimama omaenda suunda.

Nõnda jõudsid minu kätte Noor-Eesti värsked üleskutsed oma ülesannete ning kavatsustega. Mäletan tolle päeva pidulikku meeolelu ning ärevust. Olin vaimselt väga üksinda. Olin oma olustikus kinni nagu Robinson maailmamere tühjal saarel. Ja nüüd oli uus noorus organiseerumas ning kaasvõitlejate hääl ulatus minugi metstatagusesse. Suitsu juhtlaul esimeses albumis „Las kasvame...“ läbis kõigi noorte tunglejate südameid. Olin tõtanud „Noor-Eestile“ kaastööd tegema.

Ega mul õigupoolest polnud andi luuletamiseks. Salme teha oli kirjandushuviliste üldiseks kombeks. Luuletasin vist seepärast, et see siiski kõige kergem viis oli kirjanikuks saada. Ja kui ma hiljem ajakirjaniku kutsele siirdusin, jäigi see harjumus kõrvale. Poedina ma tundsin ise väga hästi oma keskpärasust ning ei imestanud, kui mu saadetisest üsna vähe albumi veergudele pääsis. Kuid ma olin väga õnnelik, kui realkooli õpilane Juhan Kukk mind külastas ja mulle teatas, et minu artikkel Söödi luulest albumis ilmuvat. Kirjutis Söödist oli mu esimene kirjandusliku teemaga essee. Noor-Eesti albumites kaastööline olla tolleaja noorusele oli nii armastuse kui au asjaks.

Demobiliseeritud kultuuriväed

Noore inimesena kaasa elada ja kaasa tunda seda tähtpäeva, mis on juba vanakssaanute juubel — see sunnib mõtlema, mis hoiab kokku praegust noorust, meid, 25-aastaseid? Mis tähtpäeva võidakse meie ühiskondliku elu arengus pidada siis, kui on jälle mööda 30 aastat? Kas on praegusel noorusel, vähemalt paremal osal temast, mingit selginud sihti oma ülesanneteks, mis neid koondaks enda teenistusse?

See pole mitte üksnes meie nooruse, vaid terve praeguse eesti elu küsimus. Olukord on nüüd põhjalikult teine, kui oli aastal 1905, ja raskus seisab selles, kuhu peavad olema suunatud nüüdse nooruse ja rahvusliku elu energia ning mil viisil. Need on siin suuna, ülesannete ja koguni võimete, tahte ning julguse küsimused, eriti meie intelligentidele.

Nii alates ei ole siinkohal ometi püütudki teha mingit programmi noorte jaoks, vaid ainult arutada küsimusi, mis praeguse valmiva, teadliku nooruse hulgas eriti põnevad on.

*

Meie kultuurivägedel ei ole praegu säärast kindlat suunda ega sihti, nagu oli omaaegsel noorusel, kes liitus aastal 1905. Ja kui ei ole ühtehoidvat sihti ega ühist võitlustahet, siis ei ole ka ühise tee käimist sellise innuga, nagu näeme Noor-Eesti ajal. Meie kultuuriväed, mis olid rakendatud käesoleva sajandi algul eesti iseseisvaks saamise teenistusse, olid kaotanud rünnakusihhi, kui see siht juba saavutatud oli. Ning siis nad demobiliseerusid.

See demobiliseeritus, laialivalgumine, peataolek on ilmne eriti meie haritlaskonnale, kes oleks pidanud üle võtma endise aadli ülesanded. Selleks ei olnud ta võimeline, ning selleks ei suuda saada ta ka tõenäolikt lähemas tulevikus mitte. Haritlaskond on eraldunud rahvast nagu aadel vanasti, kes valitses kulbjaste ja sandarmite vahetalihtusel — see süsteem võib anda praeguses olukorras ainult kahjulikke tulemusi.

1907. a. algul jätsin maha kaupmehe-ameti ning minust sai kutseline lehemees. Kirjanikukalduvused jäid kõrvale mitmeks ajaks. Ja kui ma nad kord jälle üles võtsin, oli Noor-Eesti juha oma missiooni lõpetanud.

Võib-olla on see iga kujuneva kultuuri saatus elada üle sääraseid otsimisaegu, sääraseid uniseid pingutuspuudeid, kus pingutajal endalgi puudub selge arusaamine ja ettekujutus oma sihist.

Meie aeg on 1905. a. ja järgnevate sündmuste jakobsonlikult jõulise aja järel jälle liiga jannsenlikuks, õigemini liiga grenzsteinlikuks saanud, liiga pehmeks, salakavalaks, painduvaks, uniseks ja kösterlikuks. See ebamäärane hingeelu, ebamäärased vaimuavaldused, pinnapealsus, seesmiste pühaduste kujunematus ja eluenergia puudus mõjub nagu alaealisus — nagu need paliud asunikude majad, mille neli seinat küll kuidagi on üles laotud, aga veel valmis ehitamata kauniks koduks. Kus on mugavus, aiad, hekid, lillepeenrad ja kodutunne?

Meil on liiga palju nahksust ja lutikalikkust terves ühiskonnas. Asjad lastakse minna igal pool säärast rada, nagu nad just kuidagi liikuma on hakanud. Ei suudeta mõelda uute teede peale, uutele võimalustele enda läbiviimiseks sealt, kus tuleb uus mulk aeda teha, et läbi minna. Meie ärimees, tööstur, aga ka vaimuinimene läheb ikka sealt mulgust, mis juba lahti on ja kust teised enne ees on läinud, — nii kuulsin hiljuti ütlevat üht eesti suurt ajalehemeest. Ei viitsita, ei osata ja ei julgeta otsida ega avada uut pääsu. — Läheb aega veel, kuni see tuum koore alt taimeks idaneb. Ja kuna alateadlikult tuntakse oma võimetust seda tuuma suureks puuks kasvatada, siis lihtsalt istutakse rongi: küll see läheb sinna, kuhu viib harilik maksev sõiduplaan.

Meil räägitakse haritlaste üleproduktioonist, intelligenti eluruumi kitsusest ja haritlase maaleviimisest. Seal peab ta maa soolaks ja valguseks saama ning olema eeskujuks oma ümbrusele. Aga mis sünnib tegelikult? Sünnib nii, et haritlane läheb maal hukka. Ta läheb hukka mitte olude sunnil, vaid iseenda tahtel: ta ei suuda oma elu seal arendada normaalselt, tal puudub selleks elujõud ja haridus, et maal läbi lüüa. Allakäimine, ühiskonnale tarbetuks ja kõlbmatuks muutumine, seisukoha- ja peakaotamine varitseb teda seal. Ta ei oska elada koos loodusega, linn on temale paradüüs. Siin ei ole vaja midagi mõelda ja — mis veel tähtsam — midagi tunda; siin juhib teda osav reklaam igast elukeerisest läbi ja kollane ajakirjandus teeb selgeks kõik eluküsimused.

Haritlane maal on suurelt osalt hukka läinud ja linnas on ta hukka minemas. Varem oli maal haritlase positsiooni hoidja kooliõpetaja — see on nüüd muutunud tundmatuks kantselei-ametnikuks, kuid tema seisukoha pärijat haritlaskihti maal ei ole tekkinud. Keskkooli lõpetanud noorus ei ole maasool, ega rohkearvuline riigiametkond. Kaugemale haritud pead: arstid, kirikuõpetajad, agronomid on harilikult kõik tagasi tõmbunud oma ümbrusest ja vaatavad nurga tagant pealt, mis lazedal sünnib.

Kultuur peab olema elurõõmus, viljakandev,

sigitav ja ise sigiv. Meie kultuuri sigivus langeb aga rahva sigivuse langemisega. Üteldakse, et meil ei ole selleks romantikat, mis annaks elurõõmu: aga meil on seda liiga palju, ainult pisut vale-romantikast, seda, mis elab kinos ja tänaval. Meie elu romantika on kollaseks ja viburomantikaks saanud, kuid seda just peetaksegi moodsaks ja isegi peeneks kultuuriks.

Liiga ruttu taheti järele jõuda kõrgetele ja vanadele kultuuridele, ning sealt üle võtta see endale — ja satuti siis latvu ning vahtu rapsima. Tüüpiline on see mõtlematus nimede eestistamisel: iseendast ilus ettevõtte tehakse inetuks manide ja sonide maadeks ja soodeks ümbermuutmiseks. Ei viitsita vaeva näha või ei taheta nime leida puhtast eesti keelest või oma perekonna ajaloo. Ja siis saab sonist soo, mida ükskord, kui ajad muutuvad, jälle nii mugav on soniks tagasi muuta. Nii palju soid tekib isegi praegu meil, et üks tuttav, kelle nimi on Raba, lubas naljatades oma nime muuta Uudismaaks, kuna nüüd niikuinii palju soid ja rabasid juurde tuleb...

Meie kultuuril puudub püsiv ja traditsioonidega minevik — see on asja suurem õnnetus. Süütut kultuuri ei saa olla ja minevikuta kultuurirahvas on võimatu. Eesti rahva minevik on olnud rõhutud, heitlik ja rahutu ja sama saatus on olnud ka tema kultuuril. Kultuurne iseseisvus saavutatakse alles põlvedepikkuse püsiva tööga ja seda teed tuleb meil käia.

Mitte üksnes eluruum pole intelligenti kitsas, vaid ta elutunne on jõuetu ja lapseas. Eesti haritlane ei leia praeguse eluga kontakti; ta ei leia oma ülesannet. Tal puudub avar silmaring selle mõistmiseks. Meie akadeemiline nooruski on harjunud kasvama vanas balti-saksa eraldumisvaimus, nende mõttetute tembutuste ja naeruväärsete kommete kammitsas: nii tuleb, et kui noor teoloog jõuab välja kantslini, siis on ta ehtsaim vagatseja, „vennad ja õed“ venitaja, kes oma musta kuube võtab ainult ametina. Sügavat usulist veendumust aga pole tal olemaski.

Uut Noor-Eestit on vaja. Tuleb koguda demobiliseerunud jõud, kes peakaotanult on laiali valgunud, ja nad rakendada rahvuslike sihtide teenistusse, et mitte ei tuleks langus tagasi sinna, kus oldi aastal 1900. Aeg tuleb, leiab oma kangelasid ja lükkab nad ette, ning nad ei pääse sellest osast. Läbi kõikumiste ja pettumuste ning otsimiste peabki minema arengutee, mis peab üles viima.

Kord koondas jõude vana Noor-Eesti. Nüüdki peab ikka jätkuma seda noorusjõudu ja tahet, mis siis otsis teid ning vahendeid iseseisvusele jõudmiseks. Selles osas on homse ning ülehõmse päeva ülesanded täita praegusel noorusel, mida ta ükskord peab asuma teostama, et püsida iseseisvana.

E. Rotman

Raamatu-aasta juubilar

I

„Noor-Eesti“ 30 aasta juubel ja eesti raamatu 400 a. juubel! Millised ilusad kokkusattumused!

Kes võis „Noor-Eesti“ hommikul, 1905 a. vepunas sellele mõelda, et 30 aasta pärast pühitsetakse *i s e s e i s v a s* riigis kolme aastakümne juubelit, pealegi koos eesti raamatu suurjuubeliga!

Aga siiski! Juhan Liiv laulis samuti vist juba 30 aasta eest prohvetlikult, et

„... Ükskord, kui terve mõte,
ükskord on Eesti riik...“

Ja Gustav Suits nägi sama prohvetlikult riikliku iseolemist, vaimset iseseisvust. „Itaalia, nii olgu Eesti tulevik!“

Ajaloo ratta ringid on tõesti kiired ja mahaallatud, rusutud, rõhutatud rahvas võib end üleöögi püsti ja sirgu ajada.

II

Raamatu-aasta, meie rahva mineviku ja oleviku vaimsete saavutiste suur võidupüha, hakkab lõpule jõudma. Ajaliselt. Kuid see mõttevanker, mis meie parema ja ilusama tuleviku nimel tänava Raamatu-aasta nimel veerema pandi, ei tohi iialgi seisma jääda. Raamatu-aasta vaim peab elama jääma nii kauaks kui on E. V. — Igavesti.

III

Igal ajajärgul ja iga ettevõtte puhul on maailmas irisejaid ja rahulolematuid. Ka Raamatu-aasta üle on sõnas, kirjas ja mõttes, pildiski, irisetud ning talle ja ta tegevuspiiridele rahulolematust avaldatud. Nendegi ridade kirjutaja on seda teinud. Kuid see on päris loomulik, sest egas maailmas saa iialgi midagi nii teha, mis absoluutselt kõiki rahuldaks. Ikka on teisitimõtlejaid, teisitiarusaajaid. Ja see on väga hea, et see nii on. Ning tarvilik ja asjale kasuks. Üksmeelsus pole ju igakord voorus. Kaksipidimõtted toovad uusi vaateveerusid, vastseid võimaluste avaldusi.

Vara, liiga vara on aga praegu avaldada kokkuvõtteid ja teha hinnanguid, mis Raamatu-aasta on andnud ja mida ta mitte pole andnud, nagu seda mõned on tahtnud teha ja teinudki.

Oleks koguni halb, kui Raamatu-aasta annaks või oleks andnud paugupealt midagi palju *n ä h t a v a t*. Sest bravuurile võiks siis järgneda soss. Kui Raamatu-aasta tõttu meie raamatute

tiraaž oleks tõusnud otsekohe kolme võrra, rohkem või vähemgi, siis võiks, ilma et prohvet või kiromant olla, ennustada, et järgmisel aastal ei kannaks meie romaan enam tuhandeliski tiraaži ja luuletuskogusid tuleks siis trükkida vaid autorile autorieksemplareks ning arvustajaile lehitsemis-raamatuiks. Ja see seisukord oleks kurvem kui see, mis oli.

Parem, kui raamatu mõte, raamatu armastamine, raamatu tarvilikkusest arusaamine jne. pikkamööda sööbib meie lihha ja verre, sest siis ei hüppa ta sealt mitte esimesel võimalusel välja ja minema, siis, kui ei peeta enam ametlikke raamatuaktusi, raamatupidusid, raamatunäitusi.

IV

Pealemääritud ja augu pähe rääkimisega pakutud ning vägisi soovitatud, ka kingitud asjad tüütavad meid sageli ruttu. Algul on nad meile võib-olla armsad, aga hiljem heidame nad kus seda ja teist ega pea neist sugugi lugu. Kui Raamatu-aastal linnas ja maal, raekoja-saalides ja metsataludes on räägitud raamatu tähtsusest ja teda soovitatud rikkale ja vaesele, haritlasele ja saunikule, primadonnale ja karjatüdrukule, siis on selle tulemus iseenesest selge: mõnigi, kes seni ramatust just suurt lugu ei pidanud, lõi nüüd silmad ta tummadele lehekülgedele või paremal juhul ostis mõne tootegi. Sest talle soovitati seda, isamaa ja rahva nimel, tuleviku pärast kästigi.

Oleks halb, kui see õli lampides Raamatu-aasta lõppedes otsa saaks ja taht tuhmuks ning kustuks. Sest siis võiks tõesti nii olla, et 1936. a. hiljem kuuleme kodanikku ütlevat, et ega ma raamatut nüüd enam loe ja osta, sest see pole nüüd moes, seda ei soovitata ega kästa enam. Teine asi, kui see sündis Raamatu-aastal!

Kui me sääraseid oleme ja kui meil sääraseid inimesi kahjuks palju peaks leiduma, siis pole me kultuurrahva nime väärt ja siis on paljud meie kultuurilised inimesed ainult kuld-uuri inimesed.

Ärgu topitagu raamatut sinna vägisi, kus teda ei osata armastada ja hinnata. Sellest pole tolku. Kaljuprakku külvatud seeme ei anna vilja, kuigi vahest taimeks võrsub.

V

Õeldagu Raamatu-aastast mistahes ja arvustatagu ta tegelikke teostusi ja seniseid saavutusi nii valjult ja mahategevalt kuitahes, võib, otsekohe ja erapooletu olles, juba praegu ütelda, et

Raamatu-aastaga on meie rahva vaimsele edasi-
viimisele palju teed tasandatud. Raamatukogude
seisukorda on parandatud, raamatuloojate elu- ja
töötingimusi on samuti parandatud, vaade, et kir-
janik on päevavaras ja logard, on hävitatud, usk
meie oma raamatu väärtusse on sisendatud,
raamatute hindu on alandatud, nii et ta on mõ-
nelegi kergemini kättesaadav, raamatute tiraažigi
on võidud suurendada. Peaasi aga: raamatule on
tehtud ääretult palju propagandat, mispärast teda
võetakse paljudes perekondades peaaegu sama
tarvilikuna kui leiba — ja seda ikkagi ainult
suure selgitustöö tulemusena, mis on toimunud
Raamatu-aasta raames.

Kas oleks seda sündinud siis, kui meil poleks
olnud Raamatu-aastat? — Vastus, eitav, on siin
vist üleliigne. Selles ja paljus muus märkimatus
seisabki Raamatu-aasta suur suursaavutus!

VI

Moeasjule vaatab kriitiline kultuurinimene
sageli halvasti. Ja moeasjust joobuja on säära-
sele ühepäeva-liblikas, kergemeelne, pealiskaudne,
vaimsete voorusteta. Sest mood on nagu tuju.
Täna nii, homme naa. Kuid on ka moeasju, mis
pole täna nii ja homme naa, ning sääraseile ei
vaata vist kriitilinegi kultuurinimene halvasti.
Need moeasjad leiavad temagi juures tunnustust,
lugupidamist, vähemalt sallivust. Kui tänavu on
raamat paljudelegi moeasi, siis olgu ta kindlasti
säärane moeasi, mis „moest välja ei lähe“. See,
kes ostis tänavu „Kalevipoja“, tellib Nobeli ja
„Noor-Eesti“ laureaadid, kuigi moe ja hea tooni
pärast, võtku ka tuleval, ületuleval jne. aastal
raamatut püsiva ja moest mitte väljamineva moe-
artiklina. Muidugi mitte ainult riulile ilutsemi-
seks, vaid ka südamele soojendajaks.

Ärgu närbugu tänavune moelill — raamat!

VII

„Synu tachmas sundkut...“

Need otse prohvetlikud sõnad vaatasid kuue
aasta eest vastu dr. Weiss'ile meie tänase juu-
bilari koltunud ja kortsunud leheküljelt. See
prohvetlik ütlus meie seni teada oleva esimese
raamatu algusleheküljelt on öeldud 400 aasta eest
just kui tervele eesti rahvale. Eesti rahvas on
tahtnud juba ammugi ise olla, ise rääkida, ise
teha, ise soovida. Nüüd on „synu tachmas sund-
kut“ juba ligi 20 aastat tegu. Ja kui me oma
raamatu 400 aasta juubelil ütleme, et „me tõus ja
langus ühes raamatuga“, siis ärgem unustagem
seda ja 400 aasta eest Wittenbergis trükitud
prohvetlikele sõnule, tol korral küll vaimulikus
mõttes. Meie tahtmine püsib tõesti vaid siis.

VIII

Raamatu-aastal ka „Noor-Eesti“ juubel!

Mina pole kutsutud „Noor-Eesti“ tänasesse
pidulauda aruannet andma, kohtumõistjaks ole-

ma ega ka ilusõnu rääkima. Seda teevad teised,
need kes „Noor-Eesti“ rõõmud ja mured kaasa
elanud, kaasa kannatanud, kaasa rõõmustanud.
Need, kes on „Noor-Eestiga“ kasvanud, meesteks
saanud ja kirjarelvaga võidelnud.

Aga lubatagu „Noor-Eesti“ juubelil mõnigi ta-
gasihoidlik ja mitte ilusõnaline erapooletus lau-
suda.

Eks ole minugi kirjanduslikele huvele ja har-
rastusile tõuke andnud need ovaalse laevniku ku-
juga märgitud raamatud, mis sattusid ühede esi-
mestena Maailmasõja algupäevil, kuumas juulis
nende ridade kirjutaja kätte.

Mäletan selgesti, et „Felix Ormusson“ oli kol-
lasekaaneline ja „Kevade“ vist hallikaaneline.
Ühevõrra kõitsid ja paelusid meeli need muide nii
erinevasisulised tooted. Nad said tol ajal pisike-
sele sõjatelegrammide müüjale, kelle jalad õhtuti
olid hirmsasti väsinud, neelatavaks lektiüüriks.
Kuidagiviisi olid nad sattunud meie mitte just
väga kirjanduslikku majja. Ja kuna üheksa-
aastasel muud lugeda ei olnud, sai nad mitu-mitu
korda läbi loetud. Mõnd kohta teadsin peast.
„Ormussonist“ kirjutasin aga ilusaid lauseid ja
kauneid loodusekirjeldusi erilehtedele. Ei tea
milleks. Kas päheõppimiseks või edaspidi tütar-
lastele albumitesse kirjutamiseks.

Nii on lugu mu kirjanduslike huvide alguse ja
tärgamisega. „Noor-Eesti“ raamatud äratasid. Ja
nii tekkis armastuski raamatu, eriti „Noor-Eesti“
raamatu vastu.

IX

Nüüd on palju aastaid sellest möödas ja „Noor-
Eesti“ on lasknud turule tuhandeid raamatuid. Ja
kui minult või kelleltki teiselt küsida, millise Kir-
jastuse raamatuid oled viimaste aastakümnete
jooksul kõige enam lugenud ja millise kirjastuse
tooted on kõige enam rahuldanud, siis ei saa teist
vastust olla, kui et — „Noor-Eesti“ omad.

Kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt on „Noor-
Eesti“ etendanud käesoleval sajandil ja kogu riik-
liku iseseisvuse ajal eesti raamatuturul ja raamatu-
kultuuris juhtivat osa.

See ütleb kõik. Ja sellele on kommentaarid
ja illustratsioonid üleliigsed.

X

Aga veel üks moment „Noor-Eesti“ kolmest
aastakümnest. „Noor-Eesti“ raamatud pole olnud
mitte ainult sisuliselt, vaid ka väliselt meie käes-
oleva sajandi esinduslikumad. Raamatu välimuse
ja ilu alal on „Noor-Eesti“ teinud suure ja tänu-
väärse töö. Pole teistel kirjastustel kasvõi nii
kaunikaänelisigi raamatuid nii rohkelt kui just
„Noor-Eestil“. Juubilari teened sellel alal on
suured ja teiste poolt seni üles kaalumata.

Jätkugu see ja kõik eelpoolnegi homme ja
ülehomme „Noor-Eesti“ eluteel!

K. Ehrmann

Büroos käib igapäine töö

Üleval ärijuht A. Kiviste

Noor-Eesti tänapäev

Ühelegi eesti kultuurajaloo tundjale ei saa võõras olla Noor-Eesti nimi. Selle nimega on ühendatud suur osa meie ennesesuisvusaegset võitlust ja tunglemist oma kultuurile ja vabadusele. Selleaegsete Noor-Eesti kaaslaste hulgast on võrsunud suur hulk praegusi eesti kirjanikke, teadusmehi, poliitikuid jne. Eesti iseseisvaks saamise teel on igatahes Noor-Eesti liikumisel väga tähtis koht täita olnud.

Selle ajaloolise ülesande täideviimisel kaasa aidanud Noor-Eesti ei kadunud aga ühes nende aastatega ajalukku. Eesti raamatute kirjastamises on Noor-Eesti alaliselt kasvanud ja välja kujunenud praeguseks eesti suuremaks ning soliidsemaks kirjastuseks, kelle käes on peaaegu täielikult meie väärtuslikuma algupärase ilukirjanduse trükkimine.

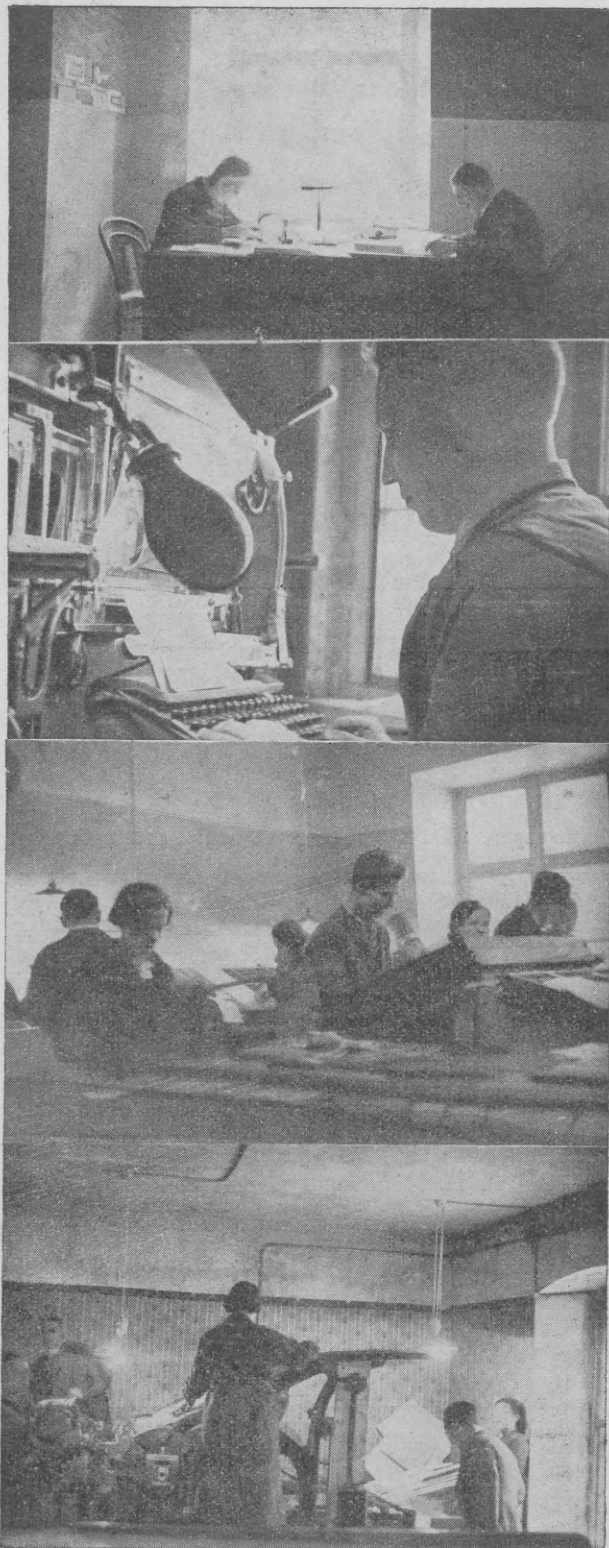
Kaugelt suurem osa eesti kirjanikkudest saavad Noor-Eesti Kirjastuse kaudu oma raama-

tud lugejate kätte. Ja kas on veel Eesti raamatusõpru ja kirjandusinimesi, kes ei tunneks Noor-Eesti Kirjastuse ovaalset laevnikumärki. O. Lutsu, A. Kitzbergi, Fr. Tuglase, A. H. Tammsaare, G. Suitsu, R. Rohu, K. Ast-Rumori, A. Mälgu, V. Ridala, M. Metsanurga, M. Mõtslase ja H. Visnapuu teostest on ainult mõned üksikud ilmunud teiste kirjastuste juures. Aga ka A. Kivikal, A. Allel, J. Barbarusel, A. Gailtil, J. Jaigil, A. Jakobsonil, P. Vallakul, B. Alveril, M. Jürnal, E. Hiirel, J. Mändmetsal, K. A. Hindreyl, A. Jürgensteinil, J. Semperil, J. Liivil, M. Raul, R. Sirgel, J. Vahtral, J. Kärneril, H. Raudsepal ja teistel on suur hulk teoseid ilmunud Noor-Eesti kirjastusel.

Suur enamik nendest kirjanikkudest kirjastavad ka praegu oma raamatud Noor-Eesti juures, samuti on väga rohke kirjanduspõllul algajate poolt pakutavate käsikirjade arv.

Momente köitekojast

Momente trükikojast:

Trükikoja juhataja ja „Tänapäeva“ toimetaja kontoris. Masin laob. Nurk käsilaoruumist. Käärpress trükib

Viimasel ajal on kirjastuse tegevus eriti tugevalt ja jõurikkalt laienenud; selleks on kaasa aidanud kasvav huvi raamatute vastu, mille üheks tõukejõuks on kahtlemata Raamatu-aasta. Kirjastus on käesoleva aasta jooksul muretsenud endale korraliku trükikoja. Kõitekoda on alaliselt nii oma kui ka välise tööga üle koormatud.

On asutatud uusi raamatute seeriaid, neist viimane „Filosoofiline seeria“ ja varasem „Rahvaraamat“, millele kohe esimesel aastal suur menu osaks sai. Samuti ilmub Noor-Eesti kirjastusel ajakiri „Tänapäev“, mis on kujunenud ainsaks eesti intelligentsi ajakirjaks ja sellena täie tunnustuse leidnud.

Väga suurel arvul kirjastab Noor-Eesti Kirjastus ka kooliraamatuid, mis alal tal on kujunenud oma kindlad õpperaamatute autorid.

Praegu on Noor-Eesti Kirjastuse teenistuses ümmarguselt 50 inimest, kaasa arvatuna kunstnike-illustraatoreid, kirjanikke jt. Kirjastuse juures on korteris ka Eesti Kirjanikkude Liit, samuti ajakiri „Looming“; nende arvepidamine sünnib Noor-Eesti büroo kaudu.

Käesoleva Raamatu-aasta toodang on Noor-Eesti kirjastusel paisunud kahekordseks võrreldes eelmise aasta toodanguga, kuigi juba 1934. a. oli Kirjastuse tegevuses elav aasta. Kui 1934. a. ilmus Noor-Eesti kirjastusel 49 raamatut (neist 9 tõlked), siis käesoleval aastal ilmub kokku umbes 100 raamatut (neist on ainult 6 tõlked, ülejäänud kõik algupärandid).

Praegu juhib o.-ü. Noor-Eesti Kirjastust juhatus koosseisus: K. Melso (esimees), J. Ainelo, T. Grünthal, J. Piiraja, J. Sisask. Kirjastuse nõukokku kuuluvad A. Luiga (esimees), J. Adamson, K. Laagus, O. Luts, F. Tuglas, V. Sumberg. Ärijuht on A. Kiviste. Kirjastus omab väga laialdase osanikkonna.

Vaatamata sellele, et vanast Noor-Eestist on kujunenud kirjastusäri, ei ole see kirjastusäri ometi kujunenud puht-majandusettevõtteks, kus ainult rahalist kasu taga aetakse. Noor-Eesti Kirjastus kirjastab ka niisuguseid raamatuid, millest ette näha on, et nad kahju annavad. Ta on ustavaks jäänud vanadele põhimõtetele olla eesti kultuuri teenistuses, ning seda ülesannet tahab täita ta ka edaspidi.

Noor-Eesti algpäevilt (vt. seletust järgmisel leheküljel joone all)

'Kirjanduse Lõprade' (Noor Eesti) aruanne 1905/6.

Osamaksu konto.

Wäljaminek.

Wõltsid

Liiv	23
Mihkelson	21
est & H. abl. A. Tomp, K. Sööd	
Tõnisson, A. Marfeldt	44
gat & G. abl. A. Hermann, F. Kiesel	
Höfner, W. Lunde, C. Schumann,	
Sisul, G. Suilo, A. Tammanu,	
Puikrop, R. Grant, F. Wülp,	
Wilms, P. Teeruu, T. Käpber,	
Bernakson, O. Kallas, H. Lüben	
Nirchans, A. Kõrberg, E. Linnel	
Küralt, J. Dunkel, G. Hellat	
Julmann, H. Jürmann, R. Hoff,	
Thomson, F. Kollip, P. Kivi,	
Ormiwedelku, S. Gaus, J. Kunn	
Kanger, F. Sepp, A. Tõpfer,	
Kurim, F. Traumann, F. Kim-	
pe & Johanson, A. Kuusik	240
Wõltsid	5
aur	4
est & H. abl. J. Karlan, M. Püll,	
Rebane, J. Rinson, P. Rubel	5
Kokku	342

'Kirjanduse Lõprade' Astua Whisuse määrused.

1. 'Kirjanduse Lõprade' Astua Whisuse astub kokku, et Eesti paremat kirjandust väljanda. Eesmärgis säilitada eneset:
 a) kunsti, teaduse ja ilukirjanduslike täiendamine ning
 b) edavate teaduslike ja ilukirjanduslike rahva raamatute kirjastamine.

2. Eesmesest liigist määratakse võimalikult iga aasta albumi — 'Noor Eesti' nime all — väljaanda, millest tänawu 1906. aastat tehtakse. Teist liiki raamatute kirjastamine võetakse siis ette, kui väljaminek tingimised, nagu aineline külg, kirjandusline materjal j. n. e. lubavad.

Wõltsid päevil arwud ei ole veel häidri lõpetatud.
 336 rbl. põljsis kapitaliga oleme igakauds 314 rbl. kasunud.

Tartus, 2 juunil 1906
 Laenuwõtja P. Kõrberg

Labi waadatud 16/VI 1906. Bernhard Lunde.

Labi lugemud 17/VI 1906 Eduard Hubel.

Gustav Leis
 H. Mihkelson
 Min. Kätker

Uuest Poola põhiseadusest ja selle ellurakendamisest

Sama palju kui lahutavad Eestit Poolast kumagi rahva tõulised ja rahva-iseloomulised erinevused, seovad neid ühise poliitilise saatuse jooned. Eriti möödunud sajand ja käesoleva sajandi viimased aastakümned iseseisvuse jooksul on olnud suuresti ühtuvad.

Poola Vabariigi esimene põhiseadus 1921. aastal valmis ja sai kuju umbes samasugustes järeldõja kaootilistes õhustikkudes kui Eesti esimene põhiseaduski. Neis mõlemas oli püütud üimse võimaluseni väljendada rahva tahet ja anda kõige avaramaid võimalusi laiadele hulkadele kaasrääkimiseks riigivalitsemise ja majapidamise küsimustes.

Ajajärgu psühhoos oli — demokraatia. Ja demokraatia ebajumal-inimene tänavalt, „hall mass“, nagu tänapäeval öeldakse Poolas.

Ent kuipalju elati eemale Maailmasõja järgsetest tormistest revolutsioonimeeleoludest, niipalju kainemaks muutus ka mõtteviis. Varsti hülgasid nii siin kui seal võimu juurde pääsenud politiseerijate rühmad õilsa põhimõtte „vox populi vox Dei“ — rahva hää on jumala hää — ja valla pääses kõige puhtakujulisem oligarhia, mis kunagi nähtud ajaloos peale Hellase linnriikide ajajärgu.

Parandust ja revideerimist poliitilises süsteemis ei rutanud nõudma mitte üksnes paremik rahvast, väljavalitud pead, vaid kirglik hüüe uue järele muutus päev-päevalt tugevamaks ka tänaval, igapäevase halli inimmassi hulgas, tõugates kord kilbil kõrgele kihihuvilise diktatuuri eeskujuga idast, kord hüüdes hosianna antidemokraatlikule mustale särgile Appenniini poolsaarelt.

Meeleolu küpses praginal diktatuuride kasuks.

Noor-Eesti võrsus õppiva noorsoo salaseltsidest, kes tegutsesid Tartus sajandi alguses. Juba 1903. a. tuldi kirjanduse väljaandmise mõttele ja hakati üritust organiseerima. Järgmise aasta algul koostati „Kirjanduse Sõprade Aktsia Ühisuse määrused“, mille alusel pidi ettevõtte äriliselt toimuma. („Kirjanduse Sõprade“ nimetus paistis salaseltsi jaoks olevat süütum kui „Noor-Eesti“, kuigi, nagu „määrustest“ näeme, album algusest peale pidi kandma viimast nime. Ja see võeti ka juba 1905. a. vabamates oludes lõplikult tarvitusele.) „Määrustes“, mis koosnevad ainult 8-st punktist, on ette nähtud ühisuse eesmärk, koosseis ja asjaajamise kord. Sisseastumismaks oli 1 rbl., aktsia hind 5 rbl. Mingit dividendi pole ette nähtud, küll aga pidi iga „aktsionäär“ saama igast väljaandest ühe prii-eksemplari.

Neis „määrustes“ on ka öeldud, et esimene „Noor-Eesti“ album peab ilmuma juba a. 1904. Kuid eeltsensuur pidas käsikirja 9 kuud kinni, ühtlasi võttis trükkimine palju aega, nii et raamat võis ilmuda alles 1905. a. suvel. Albumit trükiti 1500 eks. Sama aasta hilisügisel ilmus veel teine väiksem koguteos „Võitluse päivil“ 2000 eksemplaris. Ja pool aastat hiljem koostatud esimese tegevusaruande järgi oli „Noor-Eesti“ I albumist müümata ainult veel 17 eks., „Võitluse päivist“ aga

Ja kus ta loomulikult hästi küpseda ei tahtnud, seal küpsetati ta varstigi kunstlikult. Igal maal leidis isikuid ja rühmitisi, kes end kuulutasid ainuõigeks paranduse ja korra majjatoojaks, olgu siis hüüdsõna all „likvideerida parteipoliitiline kisklemine“ või „panna peremees tallu“. Nood ajad on veel nii lähedal, et nende juures pikemalt peatuda puudub mõte. Niihästi meil kui mujal.

Poolas leidis aastaid enne meid tugev isik, kes otsustavalt julges vastu astuda sõjajärgsele süsteemile ja kuulutada uute printsiipide tarvituselevõtmise vajadust. See oli marssal Pilsudski.

1926. aasta maipäevade lahingud Varssavis marssali-ustavate ja parteitruude väeosade vahel polnud mitte üksnes võimuavalduse otsustamise lahingud, vaid palju suuremal määral süsteemi-muutmise võitlused. Ei öelda asjata, et ilma Pilsudski eeskujuta vaevalt oleks mõeldav olnud Hitleri võimuletulek Saksas või mõne üldtuntud parteilidri määravale kohale kerkimine mõne teise väiksema rahva juures Ida-Euroopas.

Maipäevadega Varssavis, võiks ütelda, algas õieti puhta kodanliku süsteemi rajamine Ida-Euroopas. Tolleks ajaks oli sõdadest vapustatud kodanlik element jõudnud juba küllaldaselt konsolideeruda, et likvideerida oma ihus palavikutekitava katarrina äärmise vabameelsuse nähtused, mis pole kunagi olnud omased ega väga soovitud oma olemasolu eest võitlevais kapitalistlikes suurriiges.

Puhtkodanlik süsteem eeldab täielikku tegevusvabadust ja määravat seisukohta varade valitsejatele. Kuna aga uutest riikides suuremateks ühiskondlikkude varade valitsejateks osutusid riik-

600. Esimesest oli puhast tulu saadud rbl. 222.88 ja teisest 105.69.

Sama aruanne pakub ülevaate ka tookordseist „aktsionäärest“. Nagu näeme, kuulub suur enamik neist noorsoosse. Kuid hulgas on ka üksikuid vanemaid tegelasi, kellele oli usaldatud oma üritust tutvustada. Kogu ettevõtet juhtisid noored ise, ainult laekurina toimis A. Kitzberg. See esimene aruanne kannab A. Kitzbergi, G. Suitsu, Fr. Mihkelson-Tuglase, N. Kõstneri, B. Linde ja Ed. Hubeli allkirja. Viimane ei kuulunud küll ühisusse, kuid võttis albumist „Võitluse päivil“ kaastöölisena osa.

Esimesele Vene revolutsioonile järgnenud vabamais oludes tehti korduvalt katseid Noor-Eestit legaliseerida, kuid ikka tagajärjeta. Nii pidi ühtsoodu paisuv kirjastus eespool esitatud algeliste „määruste“ põhjal edasi tegutsema. Alles 1912. a. kevadel kinnitati Eesti Kirjanikkude Selts „Noor-Eesti“ ja aasta hiljem O-ü. Noor-Eesti Kirjastus, kes ettevõtet jätkasid. Kuid nimede vahetused ei tähendanud esialgsete lähtekohtade vahetamist. Ja nii jätkab meie praegune vanim kirjastus Noor-Eesti, mis võrsunud kord õppiva noorsoo vähenõudlikust algatusest, veel tänapäeval oma „eesti parema kirjanduse väljaandmise“ missiooni.

gid ise, s. t. aluspind oli vildak puhtkodanliku süsteemi juures, siis kalduti loomulikult puhtkodanlikust süsteemist sedavõrd kõrvale, et riik, kui poliitilise võimu aparaat ühe osa ehtsaid eramajanduse funktsioone reserveeris endale eesõigustena. Nii jõutigi segasüsteemini, mida võiks iseloomustada valemiga: riik — võim = riigikapital + erakapital.

Mitte üksnes majanduslikus, vaid ka poliitilises mõttes. Täiuslikuma kuju omandas see kombineeritud võimukujundamise moodus just Poolas, kus peale Pilsudski riigipööret omavahel sobivama koostöö mooduse leidsid kõik kutsed ja kihid peale tööliste ja kehvema osa talupoegkonnast — sõnaga nende, kelle käsutada polnud mingit kapitali. Kuna aga, näiteks Poolas, uuest süsteemist eemale jääma kippuv osa rahvast kujutas enesest vähemalt 50 protsenti rahvuslikust jõuühikust, peale selle pluss veel rida leppimatuid vähemusrahvaid — siis arusaadavalt tuli kiirendatud korras hakata otsima õigustamise ja legaliseerimise võimalust loodud süsteemile.

Säärane võimalus näis peituvat kõigepealt uue ja otstarbekohase põhiseaduse koostamises, mis oma maksmahakkamisega seadusepärastaks viimase ni vahepeal improvisatsioonikorras ette võetud võimukäsitlemise viisid ja võtted.

Pilsudski kui sõjamees oli teoinimene, tema hoolis vähe teooriaist, talitades oma puhta kodanliku ja vahest ka militaristliku instinkti kohaselt. Ent ta leidis peagi teoreetikud-kaastöölised; neid tuli niihästi teadusmeeste kui ka politiseerima õppinud sõjaväelaste hulgast. Ja siis oli varsti valmis revideeritava - kontrollitava demokraatia idee. Väliselt pidi muutuma hoopis vähe — et mitte eemale tõugata sootuks toda kõhklevat ja revolutsioonide-järgses vabameelitsemises ilutsevat rahvaosa — seevastu aga sisemiselt pidi rekonstruktsioon saama seda täielikum ja sügavam.

Kirjutati täis enne tuhandeid lehekülgi paberit ja anti välja kümneid kõiteid raamatuid, kui jõuti üksmeelsele kokkuleppele uue põhiseaduse vaimu ja mõtte suhtes — sest kombineeritud võimu käsitlejate enestegi keskel tekkis rida mitmetimõistmisi. Lõpuks ligemale üheksa-aastase töö viljana võidi vastse riigiõigusliku teooria kohaselt koostatud põhiseadusega astuda seimi ette ja nõuda selle vastuvõtmist. Ning sedagi alles seimilt, millest üliterava võitluse abil oli kõrvaldatud vastasrinna viimne kui šanss. Seim, mis kinnitas Pilsudski süsteemi põhiseaduse, koosnes 222 valitsusmeelsest ja ainult 180 vastasrinna esindajast.

Loomulikult polnud ses olukorras kuigi suurt tähtsust hääletustulemusel seimis, sest tulemus oli ette kindlaks määratud raudse distsipliini sunnil, mis valitses valitsusblokis BBWR-is. Vastasrind ei võtnud vaevaks ka suuremaid atakke korraldada, see poleks andnud mingisugust positiivset tulemust. Samuti kui oli valitsev ringkond teadlik sellest, et oma põhiseaduse projektiga otseselt

rahva ette astudes, rahvale teda otsustada andes oleks vägagi küsitavaks kujuneda võinud hääletuse tulemus.

Nii saadi siis põhiseadus, mis küll vormiliselt andis oma õnnistuse kõigile tehtule-kavatsetule, kuid mis ise ei omanud kaugeltki rahva enamuse heakskiitu.

Nii hakkas 1935. a. 23. märtsil Poolas maksma põhiseadus, millega president tunnustati nii vormiliseks kui ka nimeliseks riigijuhiks. Selle põhiseaduse järgi president oma tegevuse suhtes on vastutav ainult jumala ja ajaloo ees.

Täitsa vastsed suurused peale Maailmasõda tekkinud vabariikide konstitutsioonides vastutuse mõttes on jumal ja ajalugu. Esimene meenutab ilma pikemata monarhide vastutavust, teine lisab uue mõiste, mida samas põhiseaduses lähemalt täiendatakse seletusega, et iga põlv on kohustatud pakkuma oma parimat riigi tugevuse ja tähtsuse tõstmiseks ja et selle kohustuse suhtes ta kannab vastutust oma au ja nimega tuleviku ees.

Muutunud ning muudetud suhtumiste kohaselt rahvas, kes varemates, täh. esimestes, põhiseadustes oli kõrgemaks võimuks riigis nii meil kui Poolas, ei oma Poolas enam õigust nõuda valitsejalt vastutavust, vaid rahvas ise on kohustatud andma riigile ja järelikult ka valitsusele oma parima.

Rahvast kui kõrgemast ja kontrollivast võimust riigis, õigupoolest algallikast, kellelt saadi volitused valitsemiseks — on säilinud vaid kohustuste kandja, isandast sulane, kui piltlikult võrrelda.

Mõisted võimu jaotusest, nagu need püstitas Montesquieu, on selles põhiseaduses tõugatud troonilt. Seadusandliku ja õigustmõistva võimu suhtes on täidesaatev võim — valitsus omandanud otsustava ning domineeriva seisukoha.

Poola uues põhiseaduses puudub edasi ka mõiste üheõiguslusest, kui veel püsima on jäänud kuidagi *liberté*, siis *égalité* ja *fraternité* on kaotanud sootuks oma tähtsuse.

Ning päris loogiliselt, sest riigivormi juures, kus kõrgem võim ei tule mitte rahvalt ja kus võimu käsitleja pole vastutav reaalse üksuse — rahva — vaid müstilis-metafüüsiliste suuruste — jumala ja ajaloo ees, ei saada töötada rahvale seda, mis käiks võimukäsitleja metafüüsilise olemuse vastu.

Huvitav on ses mõttes vähe võrrelda kahte Poola põhiseadust. Endine, 1921. a. konstitutsioon algab peatükiga seadusi andvast võimust. Uus fikseerides kahes esimeses artiklis eeltähendatud vahekorrad rahva ja valitsuse vahel, kolmandas loendab presidendi kõrgema võimu all seisvad riigi organid, milledeks osutuvad algupärandi järjekorras: valitsus, seim, senat, sõjalised jõud, kohutud riigikontroll. Kõikide nende õilsamaks ülesandeks olla teenida Vabariiki. Nimelt *vabariiki*, sest Poola uus konstitutsioon säilitab sõna „*r z e c z y p o s p o l i t a*“ — vabariigi peagu

Ajakirja „Noor-Eesti“ tekkimise ja toimetamise mälestusi

„Noor-Eesti“ III album oli välja kutsunud kõik selle kunstilise liikumise vastased, oli ju see koguteos suunavõttelt ilmekam ja väljakutsuvam kui kõik „Noor-Eesti“ eelmised väljaanded kokku. Kallale karati igalt poolt ja kõik, kes kuidagi selleks liiga laisad ei olnud. See kõikide sõda meie väheste vastu aga ei rikkunud kaugeltki meie meeoleu ega tuju, otse vastuoksa: kallaletungid on alati vasturünnaku meeoleu tekitavad. Nii mõjusid need ka „Noor-Eesti“ vaimsesse juhisse Gustav Suitsusse, ja sama mõju oli neil ka minusse juba tol ajal, kuna mul tuli siis pea kogu „Noor-Eesti“ organisatoorilist tööd teostada, sest

igal pool endiselt. Ja juba valitsuse mainimine esimesena üksi ütleb selgesti välja, kust tuleb otsida riigi tähtsamat organit. Seim on loovutanud oma määrava osa valitsusele samuti kui rahvas oma kõrgema võimu õigused. Seadusi andva, täidesaatva ja õigust mõistvate võimude kõrval on kerkinud neljandana „sõjalised jõud“. Iseenesest ühik, mida senised riigiteooriad valitsemise formulatsioonides üldse ei arvestanud, mille osavõttu või ligemat huvigi poliitiliste küsimuste vastu peeti ebasündaiks.

Ning kui veel mainida, et uus põhiseadus väga ebatäpselt piiritles seimi, seadusi andva võimu koostise, mis hiljem põhiseaduse vaimus antud valimisseadusega aga võttis teatud määralt kutseesinduste kogu ilme — siis peaks küllalt selge olema, miks sõjavägi on asetatud riigi organite nimestikku: sõjavägi, vähemalt selle alaline kaader on kutserühmitis. Ning selle taastamine riigivalitsemise organisatsiooni pole muud kui teatud tagasilaskumine aegadesse, kus kogu rahvas jagati kolme suurde rühma, millest üks oli kindlasti sõjameeste rühm.

Teoreetiliselt oli seega loodud mingi alus „kontrollitava demokraatia“ mõttele. Praktilises elus aga näitasid kogemused peagi, et ka tolle teooria järgi kuigi lihtne pole üles ehitada puhtkodanlikku riiki ja võimuaparaati, sest tegijad ja organiseerijad olid liiga vähe arvestanud „suurt sfinksi“ — rahvast, ka toda osa rahvast, kes käib erakapitali mõiste alla. Tõsi küll, rahvale oli kõiges tolles masinavärgis, mis uue põhiseaduse kohaselt käima pidi panema Poola riigiaparaadi, jäetud õige tähtsusetu osa. Niipea aga kui valimised, mis muide teostusid ka valitsevate organite kindla kontrolli all, nagu see iseloomustav mõiste „kontrollitav demokraatia“, olid möödas, ja seim kõiges oma alandlikkuses kokku kutsuti heaks kiitma valitseva võimu teguviisi — selgus, et seim ometi leiab kõigist kitsendust hoolimata

teised nooreestlased viibisid kas väljaspool Eestit või jälle need üksikud meie vähestest pooldajatest, kes asusidki kodumaal, olid, kahjuks, väheldast aktiivsust väljendavad.

Vist oligi vajadus arutada kõiki „Noor-Eestiga“ ühenduses olevaid küsimusi see, mis tõi Gustav Suitsu 1909. a. suveks minu isale kuuluvasse „Liiverpooli“ tallu (Harjumaal Järvakandi vallas) suvitama.

See oli meeoleuküllane suvi, mis meie seal veetsime. Jalutuskäigud minu isa talude „Liiverpooli“ ja „Rakiko“ metsades, lebamine „Liiverpooli“ talu aias ja lõpmatud vestlused ja kavatsu-

tee enesemakspanekuks. Ja too makspanek algaski kohe üksikute kutserühmitiste esindajate pealetungiga valitsusele. Järelikult polnud ka põhimõtte valida seadusi kinnitavat riigiorgan kutserühmitiste järgi, rahuldav leiutis, sest sama teravalt kui enne oma huvides risti üksteise vastu seisid poliitilised parteid, seisid ja seisavad varsti kutseesindused.

Demokraatia klassilisel kujul on kivilinenud, kontrollitava, uuendatud demokraatia idee ellurakendamine vähemalt seni Poolas äpardunud. Missugune võiks olla tee edasi? Moodses ühiskonnas on üksikute rühmitiste ja kihtide elulised huvid niivõrd vastukäivad üksteisele, et osutub ütlema raskeks, kui mitte sootu võimatuks leida valitsemisviisi, mis rahuldaks kõikide kodanikkude huvisid — vähemalt seni püsinud ja püsiva kodanliku süsteemi juures — võrdselt. Viimaseks loosungiks Poolas, näiteks, on jälle saamas hüüdsõna: tagasi demokraatia juurde! Talupidajad, töölised, varade valmistajad, nende jaotajad kui ka tarvitajad — ükski pole täiel määralt rahuldatud kontrollitava demokraatiaga. Võib-olla seda on juurdetulnud suurus — sõjavägi — ent sõjavägi pole mingi ühiskondlik rühmitis, vaid mehaaniline jõukogu, mida iga ühiskonnagrupp võib rakendada oma huvide heaks. Senikaua kui Poolas mehaanilise jõu juhi kohta täitis kõigutamatut moraalne autoriteet, võis katsetada kontrollitava demokraatia ellurakendamisega, sest too autoriteet üksi tasakaalustas mitme ühiskondliku grupi vastukäivad jõud. Nüüd aga, kus see puudub, kus president ainuüksi jäänud kandma kogu juhtimise ja tasakaalustamise koormat, näib peagi saabuvat lõpp katsetele liita riigikapitalismi erakapitalismiga ja Poola arvatavasti langeb tagasi eramajandusliku surve mõju alla ja vanakapitalistliku korra juurde. Katse leida uut moodust demokraatia teostamiseks, näib, pole seni andnud õigeid tulemusi.

R. Sirge

sed talu aiamaajas õhtutel, mis läksid nii kaugele, et lõpuks otsustasime lahku minna: igaüks asus ise tuppa elama ja vestluseks olid reserveeritud vaid teatud tunnid. Aga ega meie sellest oma kodukorrast väga täpselt kinni pidanudki!

Ülimeelikut tuju valmistas meile selle suve kuumuses Jaan Tõnissoni „armastuse juhtkirjade“ lugemine „Postimehest“. Teatavasti seisis tol ajal „Postimehe“ peatoimetaja abiellumise eel ja avaldas oma ajalehes armastusainelisi juhtkirju, mis oma filosoferivalt sisult ja üleskrivitud stiililt olid paljupakkuvad meie pilketujudele.

Noilt juhtkirjadelt saimegi vist algatuse väikeseks ringreisiks: otsustasime külastada Eesti Üliõpilaste Seltsi vilistlasperre kuuluvaid pastoreid, kuna meie mõlemad, s. o. Gustav Suits ja mina, kuulusime tol ajal üliõpilastena Eesti Üliõpilaste Seltsi. Mööda kitsarööpalist raudteed Viljandi ja Pärnu kaudu Valka ja sealt Tallinna kaudu tagasi Järvakandi „Liiverpooli“ tallu — selline oli meie marsruut. Raudteel sõites aga peatusime nois paikades, kus teadsime asuvat mõne vilistlase-pastori, kellele tüürisimegi siis külla.

Minu hilisemate paljude matkade hulgas on see ringreis jäänud vahest kõige lõbusamaks, sest kahekesi nauditud lõbu on kahekordne lõbu.

See ringreis aga oma koomikaküllaste vahejuhtumustega ja pilketuju tõstvate vahelugemistega ei sobi hästi käesolevate mälestuste raamistikku ja jäägu seepärast praegustest mälestustest välja. Matk ise oli meile aga suureks puhkuseks, millelt tagasi jõudnud, „Liiverpooli“ talu aiamaia vaikuses ühel õhtul tegimegi otsuse: „Noor-Eesti“ vajab võitlusorganina sagedamalt ilmutvat häälekandjat, kui on seda meie üle kahe aasta kord ilmutav album, mis küllaldaselt ei võimalda selgitada meie seisukohti ega ka vastata paljudele kallaletungidele. Siis seisime küsimuse ees: kui sageli peab meie ajakiri ilmuma? Aga see küsimus oli otsemas seoses tingimusega: üksik number ei tohi olla väga kõhnake, milles poleks võimalik avaldada pikemaid ja kandvamaid kirjutusi ja palasid. Teiselt poolt aga kerkis üles kartus: kas ja kui palju suudame meie kokku tõmmata vajalisel määral väärtuslikku kaastööd.

Lõpuks tuli kaalumisele ka ettevõtte majanduslik külg, mis polnud kaugeltki kindlustatud. Aga sellesse suhtusime meie oma nooruse optimismis võrdlemisi kergemeelselt, lootes, et: küll juba läheb kuidagi. Igatahes leidsid kõik muud ajakirjaga seoses olevad küsimused märksa üksikasjalikumaid arutlusi kui ettevõtte rahanduslik külg. Muude küsimuste arutluseks kulus nii mõnigi õhtu. Esmakordselt eesti ajakirjade toimetamise ajaloos oli vist seegi, et meie panime võrdlemisi suurt rõhku välismaise kaastöö organiseerimisele.

Olles kõik ühel õhtul veel läbi arutanud, asusime hommikul oma esialgset teadet, — milles

olid toimetuse koosseis ja ligemad kaastöölised ka juba nimetatud — koostama: selle tahtsime ajalehtedele saata, mis teostasimegi.

Ajakirja toimetajaks oli muidugi Gustav Suits, kes aga kohe ütles, et ta teeb seda tingimisel, kui ma toimetuse sekretärina tema abiliseks astun, millega ka nõustusin. Kunstiosakonna toimetajana panime Nikolai Triigi nime kirja, selles heas lootuses, et meil ehk õnnestub teda ligemaks kaastööks juurde tõmmata.

Keegi meie kirjanduslikkudest ja kunstilistest sõpradest ja kaaslastest ei teadnud midagi ajakirja väljaandmise uuest algatusest, vaid nad lugesid sellest ajalehest, kui mõnele neist varem kätte ei jõudnud meie kirjalikud teated.

Järeloleva suve pühendasime organiseerimistöödele. Algas kirjade kirjutamine tulevastele lähematele kaastöölisele, eeskätt kodumaistele, kes juba noorelastena meie väljaannetes olid esinenud. Kuid mitte vähem tähelepanu ei pühendanud meie välismaiste jõudude kaasatõmbamiseks. Mina kutsusin kaastööliseks oma kaasüliõpilased Tartu ülikoolist: lätlased Viktor Eglits'i ja Voldemar Damberg'si, kes mõlemad õppisid klassikalist filoloogiat. V. Eglits oli juba ealisemana tuntud kirjanik oma kodumaal ja Moskvas õige ligidalt kokku puutunud vene sümboolistidega „Vessõ“ toimetuse sõpruskonnast, olles sõbralikus vahekorras mitme tuntud vene luuletajaga, nagu näiteks V. Brjussov. V. Damberg's oli esimesest ealiselt märksa noorem, ka kirjanikuna, kuid mõlemad ujusid oma kodumaa üldises kirjanduslikus suunas vastuvett ja mõlemad liitusid innuga Eesti tolleageste „vastuvoolu“ minejatega „Noor-Eesti“ ajakirja lähemateks väliskaastööliseks. Kas G. Suits või mõni teine nooreestlane oli see, kes tõi hiljem lätlastest veel Karl Skalbe meie ajakirja kaastööliseks, — seda ma täpselt ei mäleta.

Mul oli Tartus elades sobinud sõbralik vahekord noore kunstiajaloolase Dr. Friedrich von Strykiga, kellega vastastikku külastasime sageli teineteist, arutades kujutava kunsti tol ajal akuutseid küsimusi. D. Fr. von Stryk avaldas kohe mitte üksi oma nõusolekut kaasa töötada ajakirjas, vaid pöördus kaastöö ettepanekuga ka oma kirjanikkudest sõprade poole. Nii sai tema vahetalitusele meie kaastööliseks noor saksa luuletaja Johannes von Guenther, pärit Kuramaalt, kes läkitas meile juba esimese numbri jaoks tervitusluuletuse. Mõlemad sakslased seisis tol ajal teatud vastuolus vana balti-saksa vaimuga ja soovisid koostööd noore intelligentsiga. Kaastöö asjus pöördusin ma ka veel Hermann krahv Keyserlingi poole, kes asus tol ajal minu koduvalla Järvakandi naabervallas Raikülas. Ka tema avaldas nõusolekut kaastöö tegemiseks, kui ma teda selle eesmärgiga Raiküla mõisas külastasin. Pikemas vestluses avaldas siis juba üle 40-ne aastane moodne filosoof mõtteid, mis tol ajal Balti paruni

suust tulevatena olid küllalt ootamatud ja üllatuslikud.

Soomest „Noor-Eestile“ kaastöö organiseerimine jäi muidugi Gustav Suitsu hooleks.

Inglastest olid meie kaastöölisteks Harald Williams, tol ajal vist küll esimene ja ainuke inglise ajakirjanik, kel oli juba siis nii palju huvi meie vastu tekkinud, et ta Peterburis elades oli Eesti keelegi ära õppinud. H. Williams töötas Peterburis inglise ajalehtede ja ajakirjade kaastööliseks ja ma tutvusin temaga juba 1907. a., kui ma, tahtes 1907. a. kevadel ühe klassi Treffneri gümnaasiumis üle hüpatas Peterburis abituriumi sooritada ja olles ühtlasi lühemat aega Tallinna päevalehe „Sõnumete“ korrespondendiks Vene Duumas, just enne selle sulgemist. Harald Williams külastas hiljem ka Tallinat ja mingil vastuvõtul pidas ta eestikeelse kõneci. H. Williams läkitas meile lühema artikli tol ajal veel võrdlemisi vähe tuntud inglise kirjanikust John Galsworthy'st, mis teatavasti ilmuski „Noor-Eesti“ ajakirjas.

Nikolai Triiki osa ajakirja kunstilise osa toimetamises jäi kahjuks piiratumaks, kui esialgul olin oletanud, kuigi Mihkla oma kirjanduse ajaloos „Noor-Eesti“ ajastust kõneldes teab sellest rääkida. N. Triik valmistas ajakirjale hästiõnnestunud kaanejoonistisi, avaldas lühema kirjutise II Eesti kunstinaütuse puhul, reproduktsiooni oma kompositsioonist „Võitlus“ ja valmistas ajakirjale kuus vinjetti, aga muidu sai ta ajakirja numbreid näha alles peale nende trükist ilmumist, nagu iga teinegi kaastööline ja tellija. Siiski, kui ma ei eksi, oli N. Triiki teeneks, et ajakirja 3. numbril kunstilised kaunistised valmistas noor kunstnik ukrainlane Aleksandre Jakimčenko.

Ajakirja toimetamisele asusime meie selles heas lootuses, et Gustav Suitsul õnnestub kodumaale kolida. Gustav Suits oli juba Helsingi ülikooli lõpetamas ja lootis kodumaale mingi õpetaja koha saada, kas Tallinnas või Tartus, ja nii oleks ta osavõtt ajakirja toimetamisest igati võimalik olnud. G. Suits tegigi kohasaamise katseid, kuid kodumaa ei vajanud siis opositsioonimeelelist meest ja Gustav Suits jäi Helsingi elama, kus ta soomlaste juures teenistuse saamises suuremat vastutulekut leidis. Mäletan, et Tartu Eesti Tütarlaste gümnaasiumis oli vaja eesti keele õpetajat ja sinna oleks tulnud ka Gustav Suits, aga 1910. a. valiti sellele kohale Villem Grünthal, keda „Postimees“ mõõduandvana eelistas sobivama mehena.

Nii varises kokku juba enne uue ajakirja ilmumata hakkamist eeldus, mis meid just oligi tiivustanud ajakirja väljaandmisele: Gustav Suitsu kodumaale asumine. Kirjavahetuses Gustav Suitsuga tollest ajast on pikemalt käsitatud olukorda: mis nüüd teha? Ajakirja ilmumata hakkamine oli avalikult välja kuulutatud, eeltöödki tehtud. Kui

nyüd ajakiri oleks jäänud tulemata, oleks see olnud uueks ja teretunud kondiks arvukatele vaenlastele. See igatahes ei tohtinud sündida. Nii otsustasime siis: olgugi et Suits Helsingis ja tal on raske otsemalt osa võtta Tartus trükitava ja ilmuva ajakirja toimetamisest, jääb ta siiski vastutavaks toimetajaks ja väljaandjaks, nagu lubagi oli saadud Vene võimudelt, kuid kogu tegelik töö tuli minul toimetuse sekretärina teha. Kuna ka kunstiosakonna toimetaja N. Triik ei viibinud Tartus ja tema osavõtt ajakirja selle osa toetamisest piirdus sellega, mis eelpool juba nimetatud, siis tuli mulle sealtki poolt tööd juurde. Oleksin ma aimata võinud seda hiljem tekkinud olukorda, et toimetuse sekretärina langeb mulle toimetusegi tööst suur osa, poleks ma nõustunud seda ametit vastu võtma, kuna mul oli pealegi kavatsus Tartu ülikooli asemel jätkata oma õpinguid mõnes välismaises ülikoolis, mis ma aga just „Noor-Eesti“ ajakirja pärast vaid poolikult teostada sain, kuna võisin ainult lühemaks ajaks siirduda Kristiania (praeguse Oslo) ülikooli mõningaid mind huvitavaid loenguid kuulama.

Ei olnud kerge pidada pikka kirjavahetust Helsingis asuva Gustav Suitsuga ajakirja iga numbril puhul, samuti oli tülikas kaastöö edasitagasi saatmine, sest kaastööd tuli nii Helsingi Suitsu kätte kui ka Tartu, millistest viimastest ma G. Suitsule läkitasin tähtsamaid näha.

Mitmeski küsimuses oli vaja seisukohta võtta, mis nii kauge maa tagant polnud kuigi mugav. Olgu näiteks nimetatud kas või Joh. Aaviku eitav arvustus, mis ta ajakirjale Tammasaare novelli „Üle piiri“ kohta läkitas. Mõlemad, nii Tammasaare kui Aavik, olid „Noor-Eesti“ ligemad kaastöölised, esimese eitav suhtumine teise loominguks oli nii põhjalik, et ma veel tänapäevani usun A. H. Tammasaare toodangu mõistmiseks vajalise meele puudumist J. Aaviku juures. Toimetajana ei tahtnud meie aga ka Joh. Aavikut arvustuse tagasilükkamisega ära pahandada, ja nii nõustusin ma Joh. Aaviku arvustuse avaldamisega tingimusel, kui sellele märkus juurde lisatakse, et Joh. Aaviku seisukohad ei ole ajakirja toimetuse omad. Ja nii see arvustus ilmuski „Noor-Eesti“ ajakirjas.

„Noor-Eesti“ ajakirja ilmus vaid üks aastakäik ja sellegi ilmumine nõudis tervelt kaks aastat, milles meie vastased nägid „Noor-Eesti“ liikumise vaimlist ja ainelist pankrotti, nagu sellest ajalehtedes avalikult kirjutati. Tõsi, ei puudunud ju ainelised raskused, kuna ajakiri ei saanud kellelki senti toetust, vaid kõik kulud tulid kirjatusele enesel kanda. Aga kõigest saadi lõpuks üle ja aastakäik viidi mahuka kaksiknumbriga viisakalt lõpule. Selle järel tuli küll lühem hingetõmme, kuid „Noor-Eesti“ tegevus jätkus peagi uue hooga, ning mõne aasta pärast juba oli „Noor-Eesti“ ringkonnal julgust esineda ajakirjandusliku kavatsusega, oma teise ajakirja „Vaba Sõna“ väljaandmisega.

Bernhard Linde

Teie jõulukink on siin:

Jõulurõõm on täielik, kui on kodus „Noor-Eesti“ kirjastuse hea raamat

Äsja ilmusid:

Riigivanema laureaadi **A. H. Tammsaare** romaan
MA ARMASTASIN SAKSLAST

J. Vahtra kaas. Hind: broš. kr. 4.50, köites kr. 5.25, iluköites kr. 6.—

„Oma romaani sündmustiku on autor arendanud hästi ja täiel määral usutatavana. Autor ei romntiseeri ega idealiseeri oma peategelasi. Tal ei ole seda tarviski, sest ta oskab neid selletagi meile lähedale tuua, nii et nad meelest ei lähe,“ kirjutab „Päevaleht“ raamatu ilmumise puhul.

Nobeli laureaadi **Knut Hamsuni** kuulsaim romaan
MAA ÖNNISTUS

M. Pedajase tõlkes kärpimatul kujul. E. Kolomi kaas. Hind: kr. 2.25.

Teos, mis K. Hamsunile tõi Nobeli auhinna ja millest ilmus 18 aast ajooksul 23 trükki. See raamat on hümn tööle ja visale edasipüüdlikkusele.

A. Jakobsoni neljas novellikogu
REAMEES MATTIAS

E. Järve kaas ja siseilustratsioonid. Hind: broš. kr. 3.75, köites kr. 4.40, iluköites kr. 5.25.

Kogu sisaldab neli huvitavat jutustust, milledes näidatakse tõekspidamiste ja arusaamiste muutumist sõja õhkkonnas.

R. Rohu mälestuskogu
TSAARI OHVITSER

Kaas E. Järvelt. Hind: broš. kr. 3.75, köites kr. 4.50, iluköites 5.25.

„Roht oskab huvitavalt vestelda ja selle tõttu tema sõjamälestused kuuluvad loetavamate ja paremate palade hulka tema loominguks,“ kirjutab „Vaba Maa“ teose ilmumisel.

K. H. Hindrey novellikogu
ARMASTUSKIRI

II trükk. Teos on kroonitud riigivanema auhinnaga. Hind: broš. kr. 2.50, köites kr. 3.25, iluköites kr. 4.—

H. Mäelo illustreeritud noorsoojutt
PÄRT ON MINU SÖBER

A. Peerna kaas ja illustatsioonid. Hind: kr. 1.25.

„H. Mäelo on kirjutanud seni rea rahvapäraseid ja väga loetavaid raamatuid. Käesolevaga üllatatakse meid väga hea noorsoo raamatuga,“ kirjutab „Õpetajate leht“ teose ilmumisel.

Fr. Tuglase rahvajutt
HUNT

K. H. Hindrey ilustused. Hind kr. 0.50.

See teos annab loomutruu pildi maaelust ning rahva hinge juurdunud ebausust.

H. Underi kümnes luuletuskogu
KIVI SÜDAMELT

Kaas H. Mugastolt. Hind kr. 2.40.

Raamat, mis kuulub meie värsimõdulise ilukirjanduse väärtuslikumate teoste hulka.

M. Raua luuletuskogu
KAUGE RING

J. Raudsepa kaas. Hind: kr. 1.50, köites kr. 2.—, iluköites kr. 2.50.

K. H. Hindrey noorsoojutt
KILL MARTUS KOOLIS

Kaas E. Järvelt. Hind kr. 2.45.

See raamat on K. H. Hindrey varem ilmunud noorsoojutu „Kill Martuse lihavõtted“ järg ja jutustatud sama hoo ning rahvapärasusega.

A. Gailiti kauaoodatud romaan Vabadussõja ainekul
ISADE MAA

Hind kr. 5.75.

K. H. Hindrey romaan
SUREMISE EOD

Hind kr. 3.50.

R. Hallimäe luuletuskogu
PÄIKESE MAJA

Hind kr. 2.—.

L. Hansen-Iravere näidend
KAUNISMÄE

Hind kr. 2.—.

Prof. **Piiperi** populaarteaduslik-ilukirjanduslik teos
PILTE JA HÄÄLI KODUMAA LOODUSEST

Hind kr. 3.—.

M. Raua romaan
KIRVES JA KUU

Hind kr. 4.50.

J. Semperi reisikirjelduste kogu
RISTI-RÄSTI LÄBI EUROOPA

Hind kr. 4.75.

M. Sillaotsa lastejutt
TRIPS-TRAPS-TRÜLL

Hind kr. 1.—.

J. Vahtra mälestuskogu
MINU NOORUSMAALT II

Hind kr. 4.25.

Ilmuvad kõige lähemal ajal:

A. Gailiti seni kõige menukama romaani
TOOMAS NIPERNAADI

teine trükk. Teos on kroonitud Kultuurkapitali kõrgema auhinnaga.

K. H. Hindrey ajaloline romaan
URMAS JA MERIKE

A. Kärneri romaan

TÕUSEV RAHVAS

O. Lutsu noorsoojutt

VÄINO LEHTMETSÄ NOORPÖLV

J. Luiga artiklite kogu

POLIITILISED PÄEVAMURED

A. Mälgu romaan kalurite elust

ÕITSEV MERI

R. Rohu noorsoojutt

VÄLEKÜÜS JA TUHKNAI

R. Sirge

VÄIKSED SOOVID

Fr. Tuglas:

KRIITIKA IV

Prof. **Tennmann:**

HINGE SUREMATUS

Dr. med. **K. Lellep:**

INDIVIDUAALPSÜHHOLOOGILISE KASVATUSE PÕHIJOONI

C-Ü. Noor-Eesti kirjastus

TARTUS, GUSTAV-ADOLFI TÄN. 8.
RAAMATUKPL. TARTUS, RÜÜTLI 11.

Hinnata raamatuid kõigile!

PARIM EESTI KUUKIRI

„TÄNAPÄEV“

Jagab 1936. aasta tellijate vahel kes tellimise hiljem. 31.136. a. meile ära annavad, tellimishind kr. 3.60 aastas,

**suurpreemiana
parimat kirjandust ja uudisteoseid
Kr. 500.— väärtuses.**

Jagamisele tulevad:

- A. H. TAMMSAARE: Tõde ja õigus I—V 5 komplekti.
Ma armastasin sakslast — 2 eks.
- A. GAILIT: Isade maa — 10 eks.
Toomas Nipernaadi — 10 eks.
- J. SEMPER: Risti-rästi läbi Euroopa — 5 eks.
- DR. J. LUIGA: Päevamured I, II — 3 kompl.
Poliitilised päevamured I, II — 3 kompl.
- W. REYMONT: Talupojad I, II, III — 3 kompl.
- O. LUTS: Väino Lehtmetsa noorpõlv — 10 eks.
- R. ROHT: Tsaari ohvitser — 5 eks.
- A. JAKOBSON: Reamees Mattias — 5 eks.
- M. RAUD: Kirves ja kuu — 5 eks.
- K. A. HINDREY: Urmas ja Merike — 3 eks.

69 preemiat 100 väärtuslikku raamatut.

Kasutage juhust ja andke tellimine kohe!

Preemiaid loositakse hiljem. 15. II 36. a. — Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja meie esindajad. — Aadress: „Tänapäev“ Tartus, pk. 76, tel. 14-29, posti jooksev arve 22-32.

Põllutõnu mälestusi Noor-Eesti algupäevilt

Olime mõlemad alles purunoored — mina ja Noor-Eesti, kui algas meie tutvus. Noor-Eesti kandis siis alles teist-kolmat aastat pükse, kuna mina olin juba kaunis suur poisivilakas ja käisin ministeeriumikoolis — seega Noor-Eestist mõne aasta vanem. Aga siiski ma märkasin kohe, et Noor-Eesti oli minust kaugelt nupukam, oskas palju ilusamini mõelda kui mina, ja kaunimalt valada omi mõtteid lausetesse kui mina, ja see pärast saingi kohe tema sõbraks.

Ja see sõprus sigines üsna lihtsalt.

Kui minu vanem vend, kes tollal noore üliõpilasena Tartus Noor-Eesti ringis kaasa tiirles ja tegutses, jõulupühiks või suveks siirdus isatallu, kuhu lasti samal ajal loomulikult mindki ministeeriumikoolist, siis tõi ta ikka kaasa Noor-Eesti kirjastusel ilmunud raamatuid — kingiks minule. Nii mäletan, et dr. M. V. Meyeri „Ilmaloomine“ oli esimesi, mida ma vennalt sain. Kuid tollal meeldis minule pööraselt vaid „Ilmaloomise“ esikaas oma tähestikust ümbritsetud ja kuuma rauana punetava maakeraga, raamatu teaduslik sisu mind aga palju ei paelunud, sest olin peamiselt ilukirjanduse sõber. Ja sellest see ka tuligi, et armusin kogu oma olemusega esimestesse Noor-Eesti ilukirjanduslikesse väljaannetesse, mida tõi minule mu vend.

Ei kustu vist iialgi mälust, millist sügavat mõju avaldasid minusse Marie Heibergi „Murelapse laulud“, Friedebert Mihkelsoni „Kahekesi“, Gustav Suitsu „Elu tuli“ ja Juhan Liivi luuletused. Ma lugesin... lugesin väsimatult neid raamatuid, pidasin neid kalliskivideks ja õppisin pähe nende sisu ning deklameerisin neid enesele.

Nii võrratult ilus tundus minule M. Heibergi kurbade laulude kogu mustjashallide kaante vahel, kuhu autor on kirjutanud... „verega hinge imelist saladust, murede sügavuse otsata hämarust ja pisarad langevad minu silmist kirja märgade ridade peale“.

Mitte vähem ei riivanud mu aju G. Suitsu „Elu tuli“, milles „Noored sepad“, tundsin, nagu oleksid tagunud sädelevat rauda odaks mu noore vere tuksatustes; nagu oleks teritanud mõõka iga mu südame löök mu koja kaitseks.

Ja Friedebert Mihkelsoni keel oli „Kahekesis“ nii kaunis ja kõlav, selles räägitud laused nii piiritult ilusad, mis mind otse sundisid lugema, lugema, lapseliku innu ja armastusega.

„Kahekesi“ ilus keel sai minule isegi nii armsaks, et püüdsin oma koolitöodes seda aimata järele, ja „Kahekesi“ autor — nii suureks ja vägevaks eeskujuks, et salajased mõtted aju salajamais urgastes sosistasid: „Kui saaksin ometi

olla ükskord Noor-Eesti kirjanikkude rühmas „Kahekesi“ kirjutaja sarnane! Kui võiksin ometi kord kirjutada ka nii ilusti!“ Isegi Tuglase nime kirjutasin nii sageli oma eesnime järele ja siis võrdlesin, kuidas see passib Friedeberti asemele. Oma kirjade teksti rikastasin ja õilistasin ikka „Kahekesist“ nopitud sõnade ning lausetega!

Ja kui Juhan Liiv oma luuletuste esilaulus Noor-Eestile ütleb — „Mind ärge austage — ei iial iganes!“, sest — „hirmsad on mu laulud ja hirmus mu süda sees“, — siis mõtlesin ma alati Liivi luuletusi lugedes, et miks peaks ta ometi nii rääkima oma võrratu ilusatest lauludest ja iseendast!

Olles oma vennaga isatalus koos, pärisin alati temalt Noor-Eesti asjust. Lasksin jutustada endale igast Noor-Eesti kirjanikkude rühma liikmest. Eriti omasteks jäid mu noorele südamele ikkagi Friedebert Mihkelson-Tuglas ja Marie Heiberg, kellede eeskujul ma unistasin kord ka nii kaugele jõuda, et oleksin võinud lasta Noor-Eestil trükkida teise mustjashalli kaantega „Murelapse laulud“ ja teise valge kaante vahele peidetud „Kahekesi“, kus oleks mina olnud märgitud autorina. —

Neist päevist on mööda ratsutanud nüüd juba pikk rida aastaid. Noor-Eesti on jõudnud juba küpse mehe ikka — saanud 30-aastaseks. Minul aga on peagi juba jõudnud minna paljaks ja mu vanemal vennal, kes tänapäevalgi Noor-Eesti „nöiaringis“ edasi tiirleb, on poolringis kukla taga püsivate juuksehebemekeste must värv asendunud hõbedasega. Marie Heiberg oma rännakuil on Noor-Eesti ringist hoopis kadunud, Juhan Liiv libisenud hauda, kuna Gustav Suitsu ja Friedebert Tuglase kõrvale on kerkinud aastate tiirelde hulk tunnustatud nimesid, kelle sulest Noor-Eesti selle aja sees on ilmutanud väga ja vägagi palju ilusat ja väärtuslikku. Vaevalt on ükski teine raamat viimaseil aastail nii k o g u r a h v a südame juurde teed leidnud, nagu on seda Tammisaare „Tõde ja õigus“, millist raamatut olen näinud pöörase isuga lugevat isegi elatanud külastaate ja -eiti, kes eluajal muidu on vähe pidanud raamatust lugu.

Aga minust ei ole tänini saanud koolijütsina unistatud „Kahekesi“ autorit ega ka „verega kirjutatud“ „Murelapse laulude“ luuletajat, vaid olen jäänud põllutõnuks, kes puhtetundidel täidab ka ajalehe-negri kohuseid ja minusse on jäänud salapärane aukartus Noor-Eesti vastu tänini.

Kustus

Järelehüüd Jaan Koortile

(Ette kantud R. Nymani poolt J. Koorti matuseaktusel.)

Suur kurbus ühendab samuti südameid nagu suur õnn. Meil on nad mõlemad. Seisame sügavas harduses peotäie tuha juures, mis on jäänud järele suurest töömehest ja nagu imelind, kes ei jäta meid kunagi maha, tõuseb tuhost selle mehe kauni ning õilsa loomingu vaim.

Suurte surma puhul meid läbib alati eriline erutusvärin. Me oleme nagu lähemal elu ja surma suurele mõistatusele, kui meie hulgast lahkub see, kes oma vaimu ja töö kaudu on ühendatud Igavesti-elavaga rohkem kaasinimestest. Ja see valuline erutusvärin ütleb meile, et on juhtunud midagi ebaharilikku ja paratamatut, ütleb, et see, kes kõndis meie hulgas kui harilik surelik, keda me ei pannud tähelegi tema igapäevaseis askeldusis, kes näis meile sageli naeruväärne oma eba-praktilisuses, et see oli üks neid, kelle kaudu inimvaimu suurus kõneleb meiega.

Jaan Koort oli üks sääraseid.

Jaan Koort tõsis Tartumaa Sootaguselt viiekümne kahe aasta eest ja üle poole sest ajast ta oli avalikult võitlemas meie vaimse iseolemise eest. Inimesed surevad, teod jäävad. Koorti teod viivad meid osasaamisele igavestikestvast elust, sest kunst on see, mis teeb meie elu meile tajutavaks. Kunstis möödub ja juhuslik äripäevanähtus omandab igavese ja üldinimliku näo ja igavene laskub meie tänapäeva muutma meid osaks endast.

Ühed kunstnikest on seiklejad, kellele tänapäev on redeliks, mida mööda minna üles vastu tühisele hiilgusele, austusele ja hulkade hetkelisele juubeldusele, et vajuda pärast igavesti unustusse. Teised on võitlejad ja kangelased. Neile iga nende veenev ja südamest tulnud tegu lööb tegijale endale sügava haava. Neile looming tähendab igavest töötsimist ja kohtumõistmist enda üle. See on kauneim ja inimlikem — olla säärane võitleja.

Jaan Koort oli inimene ja võitleja. Võitlejal ei ole rahu. Rahu ei olnud Koortilgi. Maailma tuuled heitsid ta sageli ühest maailma äärest teise. See oli Odysseuse ekslemine oma kunstitõe Itaka poole.

Kunstitee viis Sootaguse poisi maailmalinna Peterburi ja sealt paari aasta pärast juba sunni-

viisil üle Torniojõe Euroopa kunstisüdamesse. See ei olnud mingi lõbureis ülal, see oli raske ja pingutav tööelu all, mis paiskas ta kord Prantsusmaa läände, kord lõunasse, kord Pariisi tänavamuusikuks, kord Norra talusulaseks.

Ses raskes võitluses Jaan Koort karastus meistriks ja nägijaks. Aga tema meisterlikkus ei lasknud tal jääda kunagi paigale saavutatu juurde, tema nägija-missioon ei andnud talle kunagi rahu. Ei kodumaal ega võõrsil. Pariisist Moskveni, Londonist Austraaliani, Indiani, Lõuna-Aafrikani, jälle kodumaale ja jälle võõrsile — Moskvasse, Kaukaasiasse, sihiks Turkestan, Hiina ja Mongoolia, need Koorti viimse harrastusala — keraamika — hällipaigad.

Ja sama igavene rahutus sundis teda alati looma. Skulptor on seotud alati maisega. Vormide keel, mida ta kõneleb, leiab väljenduse ainult materjalis: puus, pronksis, graniidis. Seepärast, kui skulptor tahab midagi kõnelda, kui tal on midagi ütelda, maksab see tal kõigepealt raha, rohkem kui ühelgi teisel loojal. Skulptor ei saa unistada, ta peab kätega tegema tegusid, reaalseid asju. Koortil ei olnud kunagi raha ega rahakogumiskust. Kui ta puutus kokku praktilise eluga, siis ta oli kas abitu nagu laps või tegi kõik vastu-pidi tavalisele. Nagu tema papagoi Ara, kes meistri ateljees lõhkus magusaid õunu hoolimatult puruks, et saada kätte mõru seemne, või kes vikerkaarevärvilisena lendas aknast Kadrioru puude latva ja murdis seal oksi. Tükk tüki järele, aga ikka nõnda, et ta ise istus oksa murtaval osal ja lõhkus ise oma jalgealust, saba taga nagu punane tulimõök. Vaimukuse tulimõök oli Koortilgi alati käes, kui ta murdis oksi enda all, heites teisi häirivaid paradokse ükskõik kas sõnades või tegudes.

Aga kui südaöösi tulid mööda tema ateljeest, siis vilkus seal veel tuli ja üksik töömees voolis nagu äraunustatu väljaspool aega ja ruumi. Või askeldas oma ahjude keskel hämaras valguses muinasjutulise rehepapina, kes oskab nõiduda ja kes on vaimudega ühenduses. Tuli heitis fantastilisi varje päile ja büstidele riuleil, valgustas poolikuid figuure ja gruppe, terve ateljee oli täis salapärase elu. Eeskojas kluksatas aeg-ajalt kurg, kes kord rahutuna oli rännanud Egiptuse ja Eesti vahet, puuris magas orav põlismetsade und. Ja

meister istus leegitseva põletusahju ees ja vaatles ööde kaupa tule igavest rahunust.

Koort tuli meie kunsti nooruki maailmamure ja trotsiga. Tema „Mure“ ja „Melanhoolia“ olid võitlushüüdeiks, nagu oli seda tema kaasaegsete maalijategi looming. Koort sai eelväe lipukandjaks ja jäi neist ajust peale keskseimaks kujuks meie skulptorite seas. Sest ikka enam ja enam, iga tööga sügavamini ligines ta raidkunstile ses mõttes, nagu olid seda mõistnud kõikide aegade suured vormiloojad.

Nagu tahtes rõhutada, et mida raskem on takistus, seda suurem on võit, Koort valis oma teoste materjaliks kõva graniidi ja raske puu. Sest kaunist materjalist Koort manas esile monumentaalseid rauku, noori naisi ja lapsi, kellede rasket vormi hingestas liblik-kerge meeleõrnus ja pehmus. See on otsekohene ja siiras eesti vaim, mis kõneleb neist tõist, eesti vaim, mis on tõlgitud üldinimlikku vormide keelde, mis tõstab meid kõrgemale ajast, viib meie olemuse üheväärsena ja väärtuslikuna nende sekka, kel on maailmale midagi ütelda.

Koort ei olnud kergekäeline pillaja. Tema tööd ei sündinud ruttu ega kaalumatuult. Nagu tema esivanemad olid sündinud raskes töös maad elavaks ja sigivaks, nõnda Koort raskes töös sündis elavaks hingetu puu ja surnud kivi. Ja ometi me ei näe tema loomingus töö ega vaeva jälgi. See ongi suure kunsti tunnus, et tema kallal nähtud vaevast hoolimata see vaev ei ole märgatav, et teos on lihtne ja loomulik, nagu oleks ta sündinud kergesti ja vaevata.

Siis Koort pöördub neilt raskeilt materjalelt nõtkete pronksi poole, loob rea figure ja päid, kus materjal kuulekalt vormub meistri käes kord kevadkujuste helinaks, kord sügavtõsiseiks tornikella löökideks, millede kõma puudutab valusasti hinge ja sunnib tuletama end ikka jälle ja jälle meelde. See jändrik ja pealtnäha nii tahumatu mees omas nii palju hingehellust ja siirast kaunis-meelt, et tema looming on nagu vallutatav looduse jõud, mille vastu on mõttetu vaielda. Seda ei saa keegi tõrjuda tagasi ega teha olematuks, nagu ei saa keelda päikest tõusmast, kevadet ja talve vaheldumast, tähti keerlemast oma igavesel teel.

Ja see oli rikas nagu loodus ise, paljupalgeline nagu elu. Raskelt kivilt ja painduvalt pronksilt Koort pöördub hapraima ja õrnima poole keramikas. Ta muudab oma ateljee laboratooriumiks ja katsekojaks, ta ehitab ahje, leiutab glasuure, keemiaraamatute keskel uurib ta savide sulamis-punkte. Neil ajal ta võis võtta igast taskust glasuuriproove näitamiseks ja meistri silmad sädele-

sid samuti nagu haprad killud tema käes, mis meenutasid kord lõunamaisi kirevaid liblikaid, kord hõõgusid tumeda metallina, kord siidina, sametina ja vetevirvendusena. Ka selleski enne temale võõras töös Koort omandas säärase meisterlikkuse ja suuruse, et võis minna sellega võõrsile teenima leiba, sest kodumaal tundus see veel suurema luksusena kui tema eelmine looming.

Kord vanasti kibuvitsapõõsas põles ja ei põlenud siiski ära. Seda peeti imeks. Nüüdsel ajal ei ole enam imesid. Jaan Koort põles kogu oma eluea loomistules ja ei põlenud ära, seda ei pidanud meist keegi imeks. Me vaatasime seda kui vajadust. Vaimu tungi ja vaimu maise kesta vahel ei ole aga ei harmooniat ega tasakaalu. Maine Koort on põlenud palavikutules ses eas ja sel hetkel, kus tahtsime loota suurimat temalt.

Meie protestid ei aita, oleme võimetud, sest otsustame enda elu ja elada-tahtmise seisukohast. Koort heitis elus nalja surma üle, nagu ta tavatses teha seda sageli muudegi tõsiste asjade puhul. Ta oli nagu puu, mis ei mõtle oma surmast, puu, mille ainsamaks mõtteks on kasvada targutamata ja küsimata surmatundi, ees ainult üks siht — kanda vilja, vilja, vilja — küsimata seda, millal taevanooled või maailmarajud rabavad ta selleks, et tema seemneist kasvaks uus põlv kandma igavesti vilja, surema igavesti ja seega elama igavesti.

Jaan Koort suri võõrsil. Võõrsil ta on võidelnud suurema osa oma kunstivõitlusist. Tema juured olid aga kindlasti kinni eesti Sootaguses. Puu ei saa tõsta juuri maast. Küll aga sirutab ta harud laiali maailma õhku, laseb laulda oma oksil võõramaisil rändlindudel, annab oma lehestiku sasida elupäeviks võõraste ja jumal-teab kust tulnud tuulte kätte. See on eluvõitlus. Sest ise ta mõtleb: puhuge, võõrad tuuled, murdke, rajud, laulge, tundmatud linnud, paista, päike, kord idast, kord läänest! Mina olen mina. Mina olen tõeline ja võltsimatu mina, kuni minu juured on kinni siin kodumullas.

Magava Odysseuse kandsid lained tagasi kodumaa randa. Magavana Jaan Koort tuleb tagasi meie sekka. Aga meie elame veel. Meile on antud silmad näha ja kõrvad kuulda. Ja seepärast, kuhu tuul ei puhukski laiali tema tuhka, me ometi leiame ta igalt poolt. Ta on kõikjal meie seas, tema on meie.

Ja vaikselt harduses lausume talle:

Tere tulemast tagasi, Suur Eestlane!

M. Laarman

Kas Eesti on plaanimajanduse lävel?

Oleme juba otsaga plaanimajanduseni jõudnud! — nii umbes kuulutas „Vaba Maa“ valitsuse majanduskavade puhul (agraar-, tööstus-, metsakava).

Kes oleks meil suutnud seda ette näha veel 4—5 aastat tagasi?

Siis oli asi selge ja klaar. Plaanimajandust tehakse Venes, mujal läheb elu oma loomulikkude rada. Ja need Vene plaanid on muidugi huvitavad ja uhked, aga säärast kahtlast luksust võib endale lubada ainult Vene taoline suurriik. Meie ajame oma asju endiselt, — „tasa ja targu“.

Teised ütlesid jälle, et kapitalistlik kord on omadega läbi ning et plaanimajandus levib kõige lähemal ajal üle maailma.

Ja mida näeme nüüd? Kapitalism on toibumas, kuid plaanimajanduse lööksõna levib siiski igale poole. Kuulutatakse end seisvat eramajanduse alusel ja räägitakse siiski plaanimajandusest. Mis nali see on? nii oleks võinud küsida 1930. a. inimene, kui ta oleks mingil imevael äkki osutunud 1935. a. keskel.

Varsti oleks see inimene aga tähele pannud, et plaanimajanduse mõiste ise on vahepeal tublisti muutunud.

Vene pjätiletka algaegadel mõeldi plaanimajanduse all seda, et majanduse ülesehitus teostatakse riigi ja mitte eramajanduse poolt, — teostatakse teadlikult ja mitte umbropsu. Rahva elutaseme tõus käib siin rahvamajandusliku toodangu suurenemisega kaasa ja kõik majandusliku ja koguni kultuurilise arengu harud arenevad kooskõlaliselt.

Selles vaimus oli pjätiletka mõeldud. Tegelikult kujunes asi teatavasti teisiti. Majanduslik ülesehitus teostus elutaseme alandamise arvel, ning ka üksikute arengu harude vahel puudus iga-sugune kooskõla: tõusev tööstus ja langev põllumajandus, tõusev toodangu hulk ja puudulikud transpordiolud, söetoodangu suur mahajäämine tööstuse tõusust, kvantiteedi tõstmine ja kvaliteedi halvendamine — need on esimese pjätiletka markantsemad puudusi.

Kuid neid puudusi ei pandud enam Lääne maailmas kuigi palju tähele. Oma häda oli liiga suur. Tööpuudus kasvas nii pöörases tempos, nagu ähvardaks kogu Euroopat töötajajämine. Põllumajandus oli pankrotti minemas. Polnud ostjaid tööstuse- ega põllumajandussaadustele. Lääne maailma rikkus oli veel alles, kuid see rikkus ei tähendanud enam ostujõudu, vaid lebas surnud kapitalidena pankades.

Sõna „plaanimajandus“ hakkas siis kõlama uuel viisil. Mitte riiklikule ülesehitusele ei mõeldud siin, vaid — jaotamisele. Meie

maad on rikkad, kuid oleme näljased; las riik jaotab rikkusi nii, et töötuid ei oleks, — et palgad paraneksid, — et saaduste hinnad tõuseksid.

See viimane soov — „et saaduste hinnad tõuseksid“ — oli muidugi ettevõtjate ja põllumeeste sooviks. Sest kui juba suur jagamine tuli kõne alla, siis tahtis igaüks sellest profiteerida.

Ja nii juhtuski, et tuli julge inimene ühe suure ja rikka riigi etteotsa — ja hakkas jagama. Majandus elavnes, ja selle elavnemise mõju ulatus üle tolle riigi piiride kogu maailmale. Kuid keegi ei tea, mis juhtub siis, kui Roosevelt'i näpud on viimaks põhjas ja suur jagamine lõpeb.

Roosevelt'i süsteemi hüütakse nüüd plaanimajanduseks, olgugi et seal pole kunagi koostatud majandusplaan — ei viie ega ühe aasta peale. Kuid väikesele inimesele on tähtis see, et tema silmade ees ei seisa anonüümne ja mõistatuslik jõud, nagu „kapital“ või „konjunktuur“, vaid elavad inimesed, kellelt võib loota, et nad „seavad asjad korda“. Nii seatakse paari Stalini ja Roosevelt'i nimed ega panda tähele, et majanduselu käik ei alistu ühegi diktaatori käskudele. Majandus on teadagi mõjutatav poliitika poolt, kuid selle mõjutamise tulemust ei saa kunagi ette teada.

Ka Vene plaanimajandus pole praegu samasugune nagu esimese viisaastaku algul. Siis mõeldi asja lihtsalt: riik käseb — majandus täidab. Riik on kõik, — tema toodab, tema jaotab. Reguleerigu kodanlikku majandust vaba hindade liikumine; hoolitsegu kodanlikud valitsused selle eest, et rahaväärtus kujuneks stabiilseks; kohandagu nad raharingvoolu majandusliku olukorraga. Nõukogude valitsuse käes on võim majanduse üle, — s. o. raha maksab niipalju, kui riigivõim heaks arvab.

Need ajad on nüüd möödas! Venes teostatakse praegu rahareform, — rahale tahetakse uuesti tagasi anda tema endine „kodanlik“ au ja hiilgus.

Miks tuli säärane pööre? Vastus on väga lihtne. Kui puudub kindel rahaväärtus, pole kontrollitav ettevõtete rentabiliteet, s. o. riik ei saa kindlaks teha, kuivõrd otstarbekalt kasutavad tema ettevõtted neisse pandud kapitale. Ehitada võib ju palju — ainult käsuga ja sunniga; kui aga tahetakse ehitada odavalt ja hästi, siis peab olema ka korralik raamatupidamine — ja korralik raha.

Ameerika Ühendriikides on olukord muidugi sootuks teistsugune, — kuid sealgi jõuame samale tasuvuse probleemile, olgu et teisest otsast.

Kui laiade rahvahulkade seisukohast küsimus oli selles, et elustada raharingvoolu, muretseda

Majanduslikke arutlusi

Statistika petlikust võlust

Majanduslikku olukorda analüüsitakse tavali-
sesti ja peamiselt statistiliste andmete najal. Tea-
tavas mõttes osutub see paratamatuks, sest lõp-
pude lõpuks peab ju midagi olema, mida võtta
arvutuse aluseks, ning majanduses moodustavad
selle „midagi“ aluse arvud pluss statistilised and-
med.

Ent teisest küljest tuleb iga statistilise arvu
suhtes olla siiski ettevaatlik. Samuti ka nende
varal sooritatud tulemuste suhtes. Sest statistika

pakub rohkesti võimalusi pettepiltide maalimiseks
ning õigelt kujult eksiteele viimiseks. Pealegi ei
anna statistika kunagi tõeludele vastavat ülevaa-
det käesoleva momendi kohta, vaid ikka möödu-
nud ajavahemikust ning osutub seepärast tihti-
lugu vananenuks.

Sellest asjaolust sõltuvalt ei saa tuleviku pers-
pektiive rajada iialgi ainuüksi statistikale, vaid
tuleviku suhtes tuleb tahestahtmata arvestada ka
kõiki neid tegureid ja komponente, millel ma-
janduslikus protsessis on oma erikaal ja tähtsus.

inimestele tööd ja tõsta nende ostujõudu, siis ette-
võtjate seisukoht oli see, et seda tuleb teha, kui
tulukus on kindlustatud, eeskätt võistlus piiratud.
Põllumehed nõudsid omalt poolt kindlustatud
hindu. Kui majandusliku tegevuse tasuvus on
aga ette kindlustatud, ei tähenda see muud, kui
et ettevõtjad ja põllumehed saavad oma tulu vaa-
tamata sellele, kas nende tegevus on ka rahvama-
janduslikult tulus: nende tulu põhjuseks pole
nende majanduslik agarus, vaid nende poliitiline
mõju. Ja rahvahulgad, kes lootsid oma ostujõu
suurenemisele, saavad — kunstlikult kõrgele kru-
vitud hindu!

Suurkapital, kellele oli kasulik vabavõist-
luse jätkamine, kasutaski laiade hulka pettu-
mustunnet — ja ründas NSRA't ja selle sõsar-
seadusi. Kuid siis selgus, et endisele olukorrale
tagasitulekut enam pole, ilma et tööpuudus uuesti
tõuseks ja põllumajanduse olukord halveneks.
Roosevelt'i vastased ei suutnud midagi mõistlikku
ette panna — ja nii kestab praegugi Roosevelt'i
„plaanimajandus“, olgugi et lapitud ja kärbitud
kujul.

Nüüd kuuleme, et plaanimajandus algavat
meilgi Eestis. Sama 1935. aasta, mis vapustas nii
Stalini kui Roosevelt'i süsteemide seniseid aluseid,
toob meile plaanimajanduse ajajärgu.

See sünnib väga vaikselt. Valitsus ei tee sel-
lest suurt numbrit ning ka rahva suhtumine näib
olevat kaunis ükskõikne. Ainult majanduslikkude
huviringkondade esindajad Riigimajandusnõuko-
gus on ärevuses ning võtavad valitsuse kavatsusi
hoogsa arvustuse alla. Teadusmehed aga ütlevad,
et meil ei sünnigi midagi uut, on teoksil vaid
senise süsteemi süvendamine. Ja rahvaintinkt
ühtub vist teadlaste analüüsiga. Sellest see vai-
kus. Millest aga tuleb ärevus Riigimajandus-
nõukogus?

Vastus näib olevat lihtne. Meilgi on välja ku-
junenud kindlustatud tulukuse süsteem, — nagu
peaaegu igal pool maailmas, olgu et mitte nii

suurejoonelisel ja laiaulatuslikul kujul kui Ühend-
riikides. Ja kui plaanimajandus tähendab nüüd
järjekindlust riiklikkude soodustuste jagamises
eramajandusele, siis pole imestada, et eramajandus-
ringkonnad tunnevad palavat huvi asja vastu,
muu avalikkus aga mitte.

Kuid see lihtne käsitlus pole siiski päris
täpne. On ju agraarkava sihiks — põllumajanduse
tagasiviimine loomuliku tasuvuse alusele! See
on muidugi alles kava — kuid Põllutöökoja esin-
dajate äge vastuseis näitab, et see kava tabab
üsna valusaid kohti meie majanduspoliitikas. Ka-
vatsetava tööstusseaduse sihiks on kuulutatud —
kapitalide otstarbekama investeerimise kindlusta-
mine. Siingi on juttu rahvamajanduslikust, mitte
— kunstlikult püstihoitud tasuvusest. Karde-
takse siiski, et see siht jääb saavutamata ning et
kontrollimata soodustuste väljajagamine kestab
ka uue seaduse juures. Tööstuse riiklik kontroll
oleks võinud asja parandada; kuid vastavat ette-
panekut ei võetud arutusele Riigimajandusnõu-
kogus.

Suurt rõhku paneb valitsus uute tööstuste
väljaehitamisele. Siin keerleb vaidlus jällegi
nende võimaliku tasuvuse ümber. Kahjuks puu-
dub meil kompetentne asutis, kus tehnika- ja
majandusteadlaste koostööl võiks neid küsimusi
põhjalikumalt selgitada. Kuid nii või teisiti: loo-
muliku tasuvuse jaluleseadmise on meil võetud
päevakorda — ja arvatavasti ta sealt juba enam
ei kao.

Kuid väikese inimese seisukohalt jääb plaani-
majanduse probleem ikkagi selliseks kui kriisi-
ajal: on kapitale — ja vaeseid inimesi, —
tähendab, miski nagu ei klapi. Ja väike inimene
küsub: millal saan rohkem palka ja millal saan
selle palga eest ka rohkem osta? Ja kuni need
küsimused jäävad tagaplaanile, ei suuda plaani-
majanduse lööksõna teda soojaks kütta.

3. 12. 35.

Rng.

Maailmamajanduse seisukorra kohta jooksva aasta kolmandal veerandil üteldakse, et see olevat pisut paranenud. Kuid mis sünnib edaspidi, selle kohta on raske prohvet olla. Vahepeal on muutunud palju asjaolusid, Itaalia-Abessiinia konflikt on arenenud veriseks sõjaks, frontidel ei valitse enam ühepoolne edu ja sõjaõnn, sanktsioonid on võtmas uut kuju jne. Sellest kõigest järeldub, et kaunis kähku võib jälle palju muutuda ja saada teiseks. Võrdlemisi lühikese aja jooksul võib majanduslik konjunktuur kalduda ühest suunast teise ning seda ei aita selgitada enam ka mitme aasta kohta tehtud statistiline analüüs ja uurimus.

Palun vabandust, et olen just nagu pahatahtlikult kaldunud statistika mahategemisele. Ei, seda jumala pärast mitte. Kuid ülalütelduga olen tahtnud pisut kõigutada seda vääratamatut usku statistikasse, mis meil ühel kui teisel pool näib väga jõudsasti süvenevat ning ühtlasi tegevat statistikast kui niisugusest mingisuguse fetiši ja eba-jumala.

Muidugi mõista, on ka statistikal oma väärtus ja mõnel pool peetakse seda teaduseks. Kuid see teaduse aupaiste kaob kohe statistikal, kui ta arvud pole usutavad, kui nendes tekib kahtlus.

Ka meil oli kord oma statistika suhtes sügisel niisugune kuri eelaimus, kui korraga statistika keskbüroo kõhklema lõi ning tavalise kombe kohaselt ja endisele harjumusele vastavalt jättis avaldamata suviljade ülevaate ja elumaksumuse indeksid. Ent aja jooksul on sellest siiski toibutud. Ja me tahame uskuda ning loota, et Eestis sellest kahtlusest siiski jälle päris lahti saadakse ning meil pole tarvis hakata enda kohta otsima

hinnanguid välismaalastelt, nagu seda tänapäeval tehakse Itaalia ja Saksamaaga.

Lühidalt ja selgelt ütelda on statistikal oma väärtus, kuid ainult siis, kui sellest ei tehta müstikat ja kui sellega ei virgutata ning ei taheta peita tõelist olnud seisukorda hariliku kodaniku eest. Ja edasi, ainult siis võib statistika tulla kasuks kogu majanduselule ja inimkonnale, s. o. rahvale ja riigile, kui teda võetakse kui abinõu, aga mitte kui eesmärki ennast.

Programmid ja nende saatus

Majanduslikkude kavade ja programmide koostamine statistilistel alustel praegusel ajal on saanud küll suurmoeks, kuid mitte püsivaks faktoriks. Olgem kord õiglased ja tunnustagem: mis tähendavad ja mis kaalu võivad omandada kõik need kavad, kui lühikese aja jooksul jälle kõik ruttu muutub.

Mõni aeg tagasi soovitati olla ettevaatlik sigade kasvatamisega. Ja seda täie õigusega, sest Inglise turg meie peekonile jäi kontingentide tõttu kitsaks. Kuid sügisel tekkis järsku uus nõudmine sigadele Saksas ja Nõukogude Venemaal ning nüüd pole muud kui anda nõnda palju kui suudad ja hindade üle ei võida kaevata.

Oli paar aastat head teravilja lõikust, siis tekitas selle realiseerimine juba muret. Kuid nüüd on murepilved haihtunud ja teravilja monopoli kaotamise mõtted ühes sellega.

Praegu arutatakse Riigi Majandusnõukogus agraar-kava. Põllutöökoja poolt on tehtud sellele

Väljarändajad välispassi ootel

Foto Akel

Käesoleval hooajal Estonia Teatri Selts pühitseb oma 70. sünnipäeva. Sellest sai märgatavat kasu ka teater, sest Vabariigi Valitsus ja ärimaailm ning seltskond panid juubeli puhul kokku ümmarguselt 3½ milj. senti teatritegelaste edasiõppimise ja välismaareiside fondiks. Peale selle nimetatud ringkondade isiklik osavõtt juubeli aktusest, etendusist jm. Ainult teater ise nagu ignoreeris oma tähtpäeva: mitte üht uut tükki ei toodud seks puhuks lavale, rääkimata sellest, et eriti juubeliks lavastatud uudiste seas oluks mõni algupärane — kas või vanagi uues lavastuses.

Algupärandid mainides oleme jõudnud seigani, mis on pisut piinlik Estonia kui esindusteatri kohta: tal ei ole tänavu repertuaaris mitte ühtainustki eesti kirjaniku teost: terve eesti maailm tegutseb ja loob Raamatu-aasta tähe all, ainult Estonia ei tee kaasa Raamatu-aastat.

Teatri poolt Raamatu-aasta numbriks deklareeritud karge prantsuse abielu kolmnurga probleemi takerduvat komöödiat ei saa ometi tõsiselt võtta Raamatu-aastale kaasalöömisena (jutt on komöödiast „Äsja ilmunud“). Võrdluseks: Draamastudio ja Töölisterateer samal ajal valmistuvad kumbki juba kolmandaks algupärandiks, kuna Vanemuisel kolm algupärandit juba läbi on.

Sõnalavastuse alal on Estonial seljataga

rohkesti parandusi. Aga omavahelisel jutuajamisel kinnitas mulle üks endine minister ja praegu tähtsaid ülesandeid täitev isik, et see ei osutu küllalt tõhusaks tööks. Ja seda seepärast, et iga aasta muutuvad olukorrad ja vastavalt sellele ka põllumajanduses toodetavate saaduste nõudmine. Kõige parem on säärane olukord, kui meie endid üheski suunas ei needi jäädavalt ühele või teisele programmile pidevalt, vaid oleme valvsad jälgima konjunktuuri ning sellest tõmbama tarvilikud järeldused olude ja nõuete kohaselt.

Sellel seisukohal on palju õigust ja põhjendatud õigust. Ja seepärast kukkuski vist nüüd nõnda välja, et suurest ja üksikasjalisest agraarprogrammist sai vaid seletuskiri agraripõhilausele. See annab rohkem vabadust ja kohanemisvõimalusi.

Riigi kulud ja nende ulatus.

Ametkonnad nõudsid möödunud aastal kulude katteks 91,8 miljonit krooni. Majandusminister oma ametkonnaga kärpis neid nõudmisi kuni 72 miljoni kroonini ja selle summaga kinnitati 1935./36. a. riigi algeelarve. Kuna tulud laekusid üle ootuste, siis suurendati algeelarve lisaelarvega

kolm teost. Neljas tuleb lavale enne jõulusid, kuid vaevalt seda oleks sünninud, kui „Mare ja ta poeg“ mitte enneaegu lavalt poleks kadunud. Nii siis, ei ole vist viltu lastud, kui konstateerime poolhooaja tööks kõigest kolm sõnalavastuse numbrit. Vähe.

Neist kolmest tuleb eelistada Shakespeare'i komöödiat „Mida soovite“. Selle valik oli lõiv klassikale ja kirjanduslikule. Ja lavastuselt ning mängult kaalukas kogusaavutus, ehkki Malvolio (A. Lauter) ja Marri (J. Tõnopa) tõlgitsuse kohta võib jääda eriarvamusse, eriti Narri puhul: Shakespeare'i narrid on seks liiga komplitseeritud, liiga targad ja sügavamas olemuses kurvameelsed, et neid esitada nii pinnaliselt. Naised: Villmer, Luts, Parikas moodustasid erivärvilise ja teosele soodsa kolmiku, kuna õhtu peamenu kandjaks jäid H. Laur ja A. Vaino topsi- ja vembuvendadena. Kuna lavastaja siin tõhusat ja mõistlikku tööd tegi, sattus dramaturg roopast, reklaamides komöödiat ka nii turuväljahõikajalikult, et selles komöödias olevat „palju nalja“ ja „ilusaid naisi“ — kah tase! Teiselt poolt kippus lavastust häirima teatris pesitsev operetivaim: kostüümide liigse luksuslikkuse harrastus — E. Villmer otse uppus raskesse süidi (sellist pillamist ei võinud ega tahtnudki enesele lubada näit. Viini Burgtheater sama teose lavastamisel).

8,2 miljoni krooni võrra. Osa ülelaekumistest pannakse reservi.

Tänavu nõuavad ametkonnad 98,1 miljonit krooni, majandusministerium on lubanud neid nõudmisi kärpida 26,6% ulatuses ja palub esialgu leppida kogusummas vaid 72 miljoni krooniga.

Kuid meie riigieelarve kulud ei ole veel kaugeltki võtnud ka korralises eelarves püsivat ilmet. See on olnud kõikuv ja osutub selleks ka edaspidi. Ning päris mõistetavalt, sest niikaua kuni pole meil teostatud riigi valitsemise reform, kuni pole veel lõplikult selgunud, kuidas kujuneb omavalitsuste vastne korraldus, kuidas jääb ministriumidega jne. jne., peavad puhtadministratiivsed väljaminekud muutuma. Kui see aga kõik teostub, alles siis on võimalik võtta revideerimisele kodanike maksukoormat. Seni oleme aga äraootavas seisukorras.

Muidugi on kasulik sellel ajavahemikul uurida statistikat, sest sellest selgub väga ilmekalt, mis suguses suunas on tehtud kavatsusi administratiivsete väljaminekute vähendamiseks ja kuidas need tegelikult on välja kukkunud.

Plutus

„Teine: „Äsja ilmunud“, Ed. Bourdet' näidend, tänu autori vaimukusele, oli ju lõbus ajaviite-number, kuid asjata teater seda sidus pretensiooniga (RA-numbriks). Peamised plussid E. Villmerilt ta väga kaalutud ja peene psühholoogilise mänguga ja P. Pinnalt selle äärmise vitaalsuse ning ehtsa prantsusliku suures kaliibris ärimehlikkusega. A. Lauter aga kirjanikuna äpardus ja K. Karmil polnud ka suuremat õne.

Kolmas, Aino Kallase „Mare ja ta poeg“ võimaldas mängu vaid kahele: pealkirjastähendatule. Esimesena Liina Reiman tegi tõesti ilusat tööd, pannes enese ossa kogunaselt, hinge ja kirega, tahades sealjuures ka küllaldaselt koloriiti. Eriti haaravad olid ta nn. sissepoole ehmunised (tuikudes jalgadel), näomuutumised saatuselöökidest ja poja kurvad hellitamised (II vaat.). Et ta aga lõplikult võitu ei pärinud, selles oli süüdi teose dramatismi koorem. Teisena, pojana, K. Karm algul tundus teatraalsena, hiljem aga võitis usutavuselt.

Ooperi alal toodi uudisena välja Wolff-Ferrari „Madonna ehe“, mis „tänu“ ülevastamisele ja ülemängimisele ning librettos sisalduvale hüsterialle ainult seitse etendust vastu pidas — ei päästnud asja kurikuulus orgia-stseengi, ehkki teater selle „puutumatus“ reklaamis eriti rõhutas. Publik ei läinud sellelegi tõmbamisliimile.

Uuslavastusena väljatoodud „Lohengrini“ kohta lausuvad isegi mõned heatahtlikud muusikarvustajad, et see jätnud peaproovi mulje. Muide: koor ja orkester olid märksa väiksemad kui esimesel lavastamisel (7 a. eest), Lohengrinina M. Taras hulga nõrgem K. Otsast. Millega aga toonast lavastust üle trumbati, olid — jälle — uhked kostüümid: Lohengrini hõbesärgi vaatamiseks kulunuks kaasa võtta kaitseprillid, lihtsale h e e r o l d i l e oli selja taha riputatud (stiilivastu!) kuninglik tikitud siidmantel. Aga Elsa tikitud siidvoodriga raskest siidist hiigelsabaga mantel — see alles oli midagi!

Operett — see läheb, hoolimata tänavusügisest avalikust sõelumisest, samas tempos edasi. S. t. tammub endisel paigal. Uudist ja „midagi muud“ töötati tuua „Ahvatleva leegi“ näol, mil-line asi esietendati äsja ja mis, romantilise laulmänguna, lavale toob ajaloolisi saksa isikuid: E. T. A. Hoffmanni, Tieck'i, Devrient'i jt. — viimases asjaolus ongi selle kehavõitu tüki peamine huvi sakslaste ja saksa publiku jaoks. Meile kõneles see teos endist opereti keelt, milles peale igavuse oli uut ainult paaris maskis ja heades dekoratsioonides. Nende kopeeritud maskide taga ei tundunud ei vaimu ega karakteritki, mis kuulus jäljendavatele ajaloolistele isikutele — välja arvatud muidugi Paul Pinna, kes näitleja Devrient'ina otsekohe tõusis keskseks kujukts ja paksus peamised jälgimisväärsused sel õhtul. Lavastus tallas tuntud radu, muutudes paiguti päris lapsikute liikumiste ja asendite korraldusteks ja

sukeldudes meeleldi nii koduseksaanud kitsi, mida viimast omalt poolt rõhutasid ka „leegitsevate naiste“ tantsud.

Kuna Milvi Laidist tehti moemaja mannekeen, kes isegi paariminutiliseks uuestiilmumiseks pidi ümber riietuma uude siidi, pitsi, sametisse, lameesse või jaanalinnusulgedesse, laskis lavastaja F. Reinike juures õieti lahti omad forsseerimise harjutused, milles F. Reinike ise, kes vahepeal mõne opereti puhul juba oli paranemas ülemängimise ja laiutamise harjumusist, sedakorda väga agarasti sõna kuulis ja lubatud suunas hoolega bravuuritses.

Peale M. Laidi poolt tarvitatud väikese moemaja võrra uute kostüümide nägime ka mujal riieuslikku ja kalliskangalist pillamist. Ka lava sai uue rüü — oli ainult selle opereti jaoks hangitud uus eesriie, kunstipäraselt täiestehtud leeke, taevatähti ja linnuteed. Ükski teine teater Eestis ei saa ega raatsigi üheainsa opereti jaoks tellida uut eesriiet. Nii mõnigi neist peab aastaid ootama ja kopikaid kokku hoidma, kuni kord saab uue eesriide, see on siis ka sündmus kogu hooajaks.

Kuid mida imestada riideraiskamise puhul kõnealusel teatris, kui siin isegi inimesi raisatakse: näitlejale ei anta tööd (peamiselt sõnalavastuse osas, kuid osalt ka ooperipoolel: jõulud on meil ukse ees, näitlejad on palka saanud juba 1. juulist peale, s. o. ligi pool aastat, kuid neist — soovivaldusist hoolimata — ei ole ühtegi osa saanud: Netty Pinna, Mare Leet, Betty Kuuskman (viimase tirts esinemist eelmises operetis ei ole kellegi töö sellise kunstniku jaoks — teised ei saanud sedagi); üheainsa osa selle aja jooksul on saanud P. Pinna (sõnalavastuses), M. Parikas (üldse), M. Luts (üldse); rida näitlejaid on saanud kribukrabu ja ainult A. Lauter ja E. Villmer kaks kandvat rolli. Nii et sõnalavastus töötab alla poole jõuga, kuna operett täie auruga, isegi enamaga, sest operetti, eelmisse, võeti appi isegi trobikond lapsukesi — et nad juba maast-madalast õpiksid loorbereid maitsma ja jagama koos göörlidega...

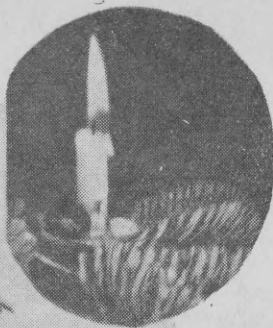
Endine seisukord Estonias kestab. Nii vajalisi reforme ette ei võeta, teater seestpidi ei uuendu ega kohendu. Ja arvustamisest saadakse ses majas aru nii, et arvustaja olgu kiitja.

Olen peatunud kostüümidel ja tualettidel seepärast, et see üleliigne ja ülejäo toretsemine, mõjudes uusrikaste stiilina, on ebasobiv väikeriigi kunstiasutisele. Meie ei suuda ometi võistelda ameerika lõbustuslokaalide lavade ja operetile miljondollarilisi kulutusi tegeva kinoga.

Jäetagu see väline uhkeldamine ja pandagu enam rõhku seesmisele, kunstipärasemale tõlgit-susele.

Goethe, kes omaaegse Weimari teatri löi ja õitsele viis, ütleb: „Ma pole kunagi rõhku pannud toredaile dekoratsioonidele ja garderoobile, vaid headele tükkidele.“

Artur Adson

Jõulutoidud vanade kommete kohaselt

Jõuaks Toomas jõulu tuua, siis saaks sellest õlut juua, õlut juua, makit maitsta!

Ühestki muust pühast ei ole säilinud nii palju vanu kombeid kui jõuludest. See tõendab, et rahvas pidas jõule suuremateks ja armsamateks pühadeks. Mitte üksnes meil, kogu põhjamaa rahvaste juures on jõulud suuremaid pühi, mispärast palju jõulukombeid langeb ühte Skandinaavia jõulukommetega. Jõulud kuuluvad paganlikku põhjamaa rahvaste pühade ajajärku; seega

mitte eriliste eesti vanade pühade hulka. Jõulude nimetuski on meil vist Skandinaaviast laenatud. Nii kutsuvad soomlased seda püha 'joulu' ja teised Skandinaavia rahvad 'jul'.

Jõulueelne elevus, mis senini säilinud, valitses ka vanal ajal. See ilmnes eriti kodukorrastuse ja toiduvalmistamise töödes. Jõuluvorstide valmistamine langeb peaaesjalikult toomapäevale, niisama jõuluõlle valmistamine. Seepärast ootavadki lapsed lauldes:

„Tule, tule, Toomake,
jõua, jõua, jõuluke.“

Söömisele pandi jõulu ajal erilist rõhku; pidi ju see söömine avaldama maagilist jõudu sööja edaspidise töö ja tervise kohta. Tihti kõneleb rahvas „jõulu kõhutäiest“. Et pärisorjuse ajal elas rahvas väga kehvalt,

Mälestusi

Sellest on juba kolmkümmend aastat ja kõik järgnev ajavahemik on täidetud ilma vapustamapanevate sündmusteta. Mälestusi paberile panema ja neid kontrollima hakates tuleb ilmsiks, et suur osa on ununenud, ülejäänud osas on aga tähtajad ja sündmused segi paisatud, mille tõttu tagantjärele tõele vastavat pilti läinud aegade juhtumest anda ei saa. Kõige selle tõttu on mul võimatu Noor-Eesti kujunemise aegu üksikasjaliselt kirjeldama hakata. Järgmist võin ainult selleaegsete meeolude suhtes mainida.

Noor-Eesti äratas tähelepanu kõigepealt selle tõttu, et nooreestlased sel ajal mõjul olevat kiriklik-kadakasakslikkude kirjandussuunda arvustama hakkasid.

Nende ridade kirjutaja huvid olid siis suunatud sotsialistliku ideoloogia uurimisele ja võitlusele Venemaa rahvaste vabastamisele tsaarivalitsuse survest. Nooreestlaste kirjandus-kunstiline estetism tundus, peale uuduse, meile sellepärast võrdlemisi ligidane, et see oli midagi operatsioonilist „maksva korra“ vastu ja pealegi toetusid

nad prantsuse mõjudele, mis meile oli kodune Suure Prantsuse revolutsiooni käigu ja ideoloogiaga tutvumise tõttu. Iga vene revolutsionäär süvenes sellesse. Muu seas andis Noor-Eesti Blochi Prantsuse revolutsiooni ajaloo tõlke välja ja kirjastas Sterni kirjutuse sotsialismi üle ning veel mõned radikaalse sisuga teosed ilmusid samal kirjastusel. Poliitiline radikalism on niiviisi ühenduses kirjandus-kunstilise radikalismiga. See asjaolu töigi igasugu rahvast Noor-Eesti juurde, kes esteetikast muidu eriliselt huvitatud ei olnud.

Minu arvamise järgi on Noor-Eesti teene värske õhu juhtimise alal balti-saksa mõju valda eesti kirjanduses ja poliitikas oluline meie oma-riikluse kujunemise ajaloos. Soovin tungivalt, et ta kolmekümne aasta vanuselt uusi võimalusi leiaks õhuvärskendamiseks meie ühiskonnas ja et tema kaudu alati leviks teoseid, mis teevad meie rahvale, eriti noorsoole, kättesaadavaks kõigi maade ja kõigi aegade suurimaid ideid ja arendavad arusaamist kunstiväärtustest.

J. Jans

siis püüti jõuludeks lauale tuua kõige paremat rooga ja õige rohkesti. Jõuludeks korjati paremaid asju nagu pähkleid, võid, õunu ja marju teiste peatoitude kõrvale ja eriti pandi rõhku sellele, et kõike, mis võimalik oli muretseda pidi igapähe oma käega võtta olema!

Jõuluõöl ei magatud, pidi lugema ja laulma. Tuli põles. Leib seisis laual, seda ära ei viidud, samuti ka teised jõulutoidud. Söödi õõ jooksul kus 7, kus 9 ja kus koguni 12 korda! Seega põlvneb jõulu-aegne liig-söömine vanast ajast.

Mida jõuludeks valmistati?

Kõige tähtsamaks toiduks võiks nimetada jõululeiba, mis kandis jõuluorika nime, sest leivale oli antud põrsa kaju. Kuid küpsetati ka „kuhjaga leiba“, või päris harilikku ümmarikku pätsi, mis oli ilustatud sõrmkübara, sõle ja aidaõtmega litsutud mustritega. Selline jõululeib seisis tervelt laual pühad läbi ja mõnes kohas hoiti seda koguni alles kevadeni, kus siis esimesel karja väljalaskmisel söödeti loomadele. Kuid peale nn. jõululeiva valmistati tarvituseks veel sepikut, nisuleiba, magushaput leiba ja hilisemal ajal ka saia. Leivale tähtsuse järgi järgnesed jõuluvorstid, kas tangu- või verivorstid. Ilma vorstideta nagu ei olekski olnud pühi ja seepärast nimetatigi jõulusid mõnes kohas vorstipühadeks. Sageli tehti vorste nii palju, et pühade ajal peagu igal söögialal võtta oli. Vorstisöömise komme on praeguse ni säilinud ja on seega traditsiooniline eesti rahva toit. Vorsti kõrval söödi jõulupühadel tublisti ka liha, peamiselt sealiha, sest oli ju jõulueelne aeg seatamise aeg. Sageli tarvitatakse ka keedetud sea alumist peapoolt, kas ilma lisanditeta või valmistatakse seapeast leent, millele lisatakse värsket peakapsast ja mõnes kohas ka kaale. Huvitav on märkida, et tänapäev „nii omased kartulid sugugi mainimist ei leia. Kel võimalik oli, see keetis sülti, kuid nähtavasti oli see juba jõukuse tundemärk. Vanemal ajal esines jõuluajal peaaegu

kult keedetud liha, hiljem alles küpsetatud. Seapea jõululauale toomine esineb ka teiste rahvaste juures. See komme põlvneb Skandinaaviast. Seal oli siga jumalanna Freia loom, kes temale ohverdati.

Eestis on Freia siga veel jõuluorika või -kuldil näol olemas, aga niisama ka seakintsu näol.

Jõulu tugevamate toitude hulka kuulub veel puder, mida söödi peamiselt jõuluõhtul. Puderu jõuluõhtul söömise komme põlvneb paganusest ja puder oli ohvritoit nagu jõuluõlu ohvrijook.

Meie ajal küpsetatakse piparkooke ja praänikuid, mida vanemal ajal ei tuntud. Need loomakujuised küpsised moodustavad, nagu jõuluorikas, mälestuse muistsest aseohvrast. Maiustisena esinesid ka keedetud oad või herned ja pähklid. Jõulu ajal tulid poisid tüdrukutelt pähkleid otsima nagu lihavõtte ajal mune.

Jookidest oli jõulu ajal esikohal õlu. Ei ole jõule, kui ei ole õlut, õeldi vanemal ajal tihti ja samasuguseid mõtteid avaldavad mitmed ka meie päevil. Ainult kehvad pidid leppima „vesiste“ jõuludega. Õllejoomine jõuluajal on paganusest pärit, kuulub ohvripeo usundiliste kommete hulka ja moodustab praegu tähtsama osa.

Jõuluõllel arvati olevat säilinud eriline vägi ja võim. See arvamine on rahva hulgas paganuse päevist meie ajani. Kellel võimalik ei olnud õlut valmistada, tegi taari. Hiljemal ajal tarvitati kohvi ja ka teed.

Kui võrrelda vanu jõulukombeid tänapäevastega, siis näeme, et neil on palju ühist. Ainult tänapäeva jõulutoidud on läinud mitmekesisemaks kuidas inimkehale kasuks — on teine küsimus!

„Mida lihtsam toit, seda tervishoidlikum,“ ütleb uuem toitlusõpetus ja võib-olla oleks nii mõnegi endise jõulukombe juurde tagasiminekuks otse kasuks tervisele.

Olga Kesk

UUED KRITEERIUMID TEATRIELUS

Möödunud kevadel Tallinnas suurejooneliselt peetud ülemaalistel teatripäevadel vastuvõetud nõunik H. Visnapuu resolutsioonis lausutakse: „Ülemaaline teatripäev tunnustab tarvilikuks: 1. rakendada teatri ja kino rahvuslikusse ülesehitustöösse vaimse eneseteostuse alana... teatrit ja kino tuleb käsitada rahvusliku propaganda vahendina.“ Edasi nähakse samas resolutsioonis „teatris ja kinos tõhusaid abinõusid“ „rahvuse ühtekuulvustunde kasvatuses“, „alaväärsustunde kaotamises“, „rahvusliku karakteri selgitamises ja kasvatamises rahvuslike ja üldkasulikkude kangelaste (minu sõnend. A. K.) eeskujude kaudu“ ning alles neljandana ka nõue, et teater olgu tõhusaks abinõuks „rahva kunstimeele arendamiseks“.

Eeltsiteeritud nõunik Visnapuu resolutsioon valgustab väga selgelt seda uut suunda, kuhu praegu tahetakse juhtida meie teatrit.

Säärase rahvuspropagandat teeniva rahvusliku teatri (mitte rahvusteatri!) repertuaar peab olema rahvuslik, täpsemalt väljendades isamaalik, patriotiline muidugi praeguste olude kohaselt.

Seda püüavad teatrid nähtavasti jõudumööda ka arvestada, lavastades võimalikult suuremal arvul positiivset taotlemaid algupärandeid.

Ainuke teater, mis repertuaari valikul võtab endiselt enam-vähem kriteeriumiks teoste kunstiväärtuslikkuse, on „Estonia“. Kuid selle eest saab ta ka kibedaid etteheiteid nii nimega kui nimeta inimestelt.

Selline on praegu „sotsiaalne tellimus“. Ja küllap iga tellimus leiab täitmist, sest Eestis on ju kirjaoskajaid umbes 90%. Nii näemegi viimasel ajal meie teatrilaval J. Jaigi Pombi-lugusid, kus jõukas ja haritud noormees tuleb Ameerikast kodumaale, et siin hakata lihtsaks põllumeheks, „esivanemate kulla“ kaevajaks; või E. Vaiguri rahvatükki, kus viis „kraavihalli“ ja puulõhkujat korraga abielluvad, et siis hakata taluperemeheks või sulasena tegema rahulikku ülesehitavat tööd; või jälle Arno Raag näitab „mässuvaimu“ kohutavaid tagajärgi jne. — Ning Hugo Raudsepp kirjutab oma „Mikumärdile“ uut positiivset lõppu!

Arvustusi hakkab viimasel ajal lavateoseid hindama esihoone sellelt seisukohalt, kas nad oma sisult vastavad rahvusliku ülesehitustöö põhimõttele. Eriti markantselt ilmnes see äsja Aino Kalda isikudraama „Mare ja ta poja“ puhul. See tõsine emadraama tembeldati otse meie rahva teotamiseks, sest autor on ajaloolises legendis äraandjana esinevast „ühel vanast naisest“ teinud end. Sakala vanema lese ja sakslase lossikomtuuri kujutatud ausa inimesena! Sealjuures kroonika järgi see vana naine „... ei tarvitsenud sugugi kuuluda eesti rahvusse. Ta võis olla segavereline (— nagu „Ümera jõe“ punajuukseline läti vändjas. A. K.), võib-olla isegi võõrast rahvusest“ („Päevaleht“ nr. 321, 20. nov. 1935.). Kus aga laval esineb paljukannatanud eesti naine, siis see peab enamikus arvustajate seisukoha järgi olema s a n g a r.

Seejuures muidugi ei pöörata peagu mingisugust tähelepanu „Mare ja ta poja“ kunstilistele väärtustele, isegi mitte neljandas järjekorras.

Kuhu säärased kriteeriumid meie teatri võivad viia, selleks pakub küllaltki hoiatavaid näiteid Vene ja Saksa teatrielu. Sealne teater ja draamakirjandus on aga võimaline propaganda teenistusse rakendunudagi pakkuma kunstiväärtuslikku. Meil aga, nagu näitavad viimaseaegsed kogemused, jääks lavale triumfeerima vaid „toslemus“, kui lubatakse tarvitada seda moodsat „terminit“.

See hävitaks ja labastaks täiesti publiku juba niigi napivõitu maitse.

Publik ja selle maitse kujuneb ju nimelt suurel määral teatri järgi, teater õieti loob ja kasvatab endale

publiku. Võetagu või näiteks omaaegne Tallinna rahvateatri publik, praeguse Töölisteatri ja „Estonia“ oma ning „Vanemuise“ operetivaatajaskond. Kergem on sageli hankida teistest kihtidest uus vaatajaskond kui säärast kindlaskujunenud publikut ümber muuta — näeme, kuidas uus „Vanemuine“ praegu maadleb Tartu end. operetipublikuga.

Need uued kriteeriumid, milliste man pole niivõrd tähtis lavateose kunstiline külg, kui et ta kannaks silti „made in Estonia“ ja oleks positiivselt ülesehitava tendentsiga, ilmselt labastavad publiku maitse. See viib teatri paratamatult „toslemuse“ nõiarings, kust väljapääsemine pole enam kerge, kui jälle on aeg tagasi pöörduda endiste arusaamiste juurde. — See aeg kindlasti tuleb kord.

A. Kaelas

Töö Noor-Eesti Kirjastuse ekspeditsiooniosakonnas

Vanemuise

pealejuubeline töö areneb edasi püsiva kordamineku tähe all. Uue teatrihoone vaidlusküsimused on esialgu soikunud. Seda enam on aga arvustajad märkinud uute lavastuste juures tehtud tublit tööd ja etenduste õnnestumist.

Stseen „*Therese Raquinist*“:
L. Lindau, K. Taniloo ja A. Randviir
Ees: L. Lindau

„Veenus siidis“ — see R. Stoltzi operett K. Otto lavastusel ja J. Simmi muusikajuhtimisel kujunes sedasorti asjade harrastajatele päris meelepäraseks, eriti just oma hoogsate tantsustseenide tõttu. Sümpaatsena ja headtöotavana esines primadonna E. Torop; J. Pöder ning H. Piller olid oma harilikus sõiduvees, H. Uuli veidi kahvatu, nagu ikka. Eriti paistis aga silma tantsugrupiga tehtud hoolas töö. Nii anti operetti, mis vaatamata oma sisu kehvusele oli mõnuga jälgitav.

E. Zola masendav draama „Sa ei pea abielu rikuma“ („*Therese Raquin*“), jälle K. Otto lavastusel andis sünged südame-tunnistuse tragöödia. Oma osa täitsid L. Lindau ja A. Randviir hästi, samuti uudes osas esinev K. Taniloo. Seda Zola romaani dramatiseeringut peaks iga sõnalavastust hindaja vaatama.

Korraliku mängu, kuigi mitte midagi erilist, näidati ka kahes korraga antud ooperis: P. Mascagni „*Talupoja au*“ ja R. Leoncavallo „*Pajatsid*“.

Üleval: E. Maasik „*Pajatsites*“

All: R. Undrits ja pr. Tubin ooperis:
„*Talupoja au*“

Aino Kalda „*Mare ja ta poja*“ esietendus, mis J. Põdra näitejuhtimisel möödus L. Reimani ja K. Karmiga nimiosades, kusjuures peale nimetatud „*Estonia*“ näitlejate kasutati ka „*Estonia*“ dekoratsioone, režiid ja muusikat, tõi omamoodi elevust Tartu teatriellu, mis avaldus kõige ilmekamalt korralavavurite rohkuses esietendusel. See palju vaidlusi ja teravustesse minekut põhjustanud hästikirjutatud näidend, mis „*Estonia*“ lavalt esialgselt maha võeti, ei kujunenud „*Vanemuises*“ ometi mitte hästiõnnestunud etenduseks. L. Reiman, mängides ühtlaselt oma partneri K. Karmiga, liikus liigelt ülepingutatud paatoses, mida küll näidend ette kirjutas ja teised osalised-vanemuislased ei saanud nende kahe peaosalise mänguga kontakti. Südamlik ja lihtne ning ehtis olema pidav emarmastus ei olnud selle mänguviisi juures usutav.

Ilmus

A. Gailiti suurromaan

Isade maa

Hind broš. kr. 5.75, köites kr. 6.50, iluköites kr. 7.25

Kirjandus

A. H. Tammsaare: MA ARMASTASIN SAKSLAST. Romaan. „Noor-Eesti“, 1935.

Kiusatus on suur järgneda autori eeskujule ja alustada neid ridu teatavas mõttes eessõnaga, kas või selle pärast, et nõnda on sobiv rääkida romaani eessõnast. Viimast tegemata jätta ei või: autor just eessõnas tahab anda võtme romaani mõistmiseks ja mõistlikke näpunäiteid arvustamiseks, kui nõnda nimetada neid müksusid arvustajale, mis eessõna tuuma moodustavad.

„Kes võiks öelda, milleks peaks filosoof Eestis arvustajaks hakkama?“, suvatseb Tammsaare küsida. Ega ei hakka, muidugi ei hakka. Aga filosoof näiks Tammsaarele kohase kriitikuna, kriitikuna, kes „leiaks teost midagi uut ka siis, kui autor pole su sõber“. Kui nii, siis muidugi! Kas see Tammsaare tõsine veendumus peaks olema, objektiivset kriitikat samastada heatahtlikuga?

Kui sa ei taha, et sind rünnatakse ootamatult, siis ründa ise esimesena, sellest strateegilisest põhimõttest on autor mõistnud kinni pidada. Kurja irooniaga ütleb ta käsikirja paranduste ja muudatuste juures kuulda võtuvat majaproua ja ta teenijatüdraku märkusi. Ainult armastuse kujutamises ei olevat ta nõnda kõlbelseks läinud, kui majaproua nõudnud. Stseeni, kus noormees pargis tütarlapsel ümber jalgade kinni hoiab, ei ole ta maha kustutanud, vaatamata majaproua soovitussele. Nentigem siiski tõsiasja, et läinud-aastase „Elu ja armastuse“ puhul tehtud märkusi ebakõlbelisuse suhtes kriitik vaatlusaluse romaani puhul teha ei tarvitse.

„Igal romaanil on oma lugu, süžee ja psühholoogia. Lugu on see, mida jutustatakse, aga mida võib ka jutustamata jätta, nagu see viimasel ajal üsna sagedasti sünnib. Süžee on see, mida jutustusega mõeldakse või tahetakse öelda, või mida öeldakse tahtmata ja mõtlemata. Psühholoogiasse võib aga panna kõik, mis jutustamisega pähe tuleb.“ Nõnda Tammsaare kangeline. Ons Tammsaare nende ridadega nii ennastsalgav, või ei pane ta tähele, et see hoop talle eneselegi tagasi langeb? Kas veel ei tunta Tammsaare igas romaanis alalist liialdamist „psühholoogiaga“ (ka „filosoofiaga“ resp. „targutamisega“).

Üksikasjade parandamisel on siis Tammsaare majaproua nõu kuulda võtnud, aja valitsevale suunale vastavaks muutmise mõttes aga mitte. Ei ole ta „saksa plika“ asemele pannud „tublilt eesti tüdrukut“ ega aadlikust vanaisa asemele tüsedat eesti taati. Lubatagu, et arvustaja käesoleval juhul selle üle pahane ei ole, kuna ta ei kuulu nende hulka, kes tahavad, et kõik kirjandus kammitaks ühesugusesse moesoengusse. Olgem tänulikud Tammsaarele tema iseseisvuse eest. Ent lõpetagem ka eessõna ja asugem asja juurde.

Asjata kardab Tammsaare (lk. 9), et ta oma romaaniga ei ütle midagi uut, või et ehk arvustajad ei suuda temast midagi uut leida. Just vastupidi — romaan erineb kõvasti autori muust viimase aja toodangust. Romaani kuueliikmelise tegelaskonna tahtmist ja tegude sõlmjooksmisses on loogikat. Kompositsioonis on proportsiooni, kõrvalseikade analüüsis kokkuhoidlikkust, eri tegelaste iseloomud erinevad reljeefselt; mitte alati pole Tammsaare neist voojustest täiel määral hoolinud. Tegelasest on liha ja verd, neis on kunstilist usutavust. Tugevat puänteerimist on, mitte ainult paljast esemelist traagikat. Ning kõige viimaks — romaan pole nii masendavalt pikk, nagu mõni teine. Pole ime, et see raamat loetakse läbi ühe hooga ja suure pingele all. Kuid kõiki neid voojuste mõõndes meie ei pääse mööda asja teisest küljest.

Ons Tammsaare tahtnud anda ainult üht „lugu suurest armastusest“? Kui „Ma armastasin...“ oleks vaid seda, siis oleks ta lihtne paaristükk Semperi „Armukadedusele“. Nii ühe kui teise kangelase suure ja kõlbla armastuse karilejooks tuleb noormehe naiivsusest, noorusest, saamatusest. Ja traagiline lõplahenduski on ühe ning sama asja variandidid. Ent nii lihtne lugu ei ole. Semper võtab armastuse ja armukadeduse ning muu sinna juurde kuuluva n. ö. mikroanalüüsi alla, Tammsaare asetab oma traagilise noormehe lahendamise küsimusi saksalusest ja eestlusest, haridusest, haljale oksale jõudmisest (õigemini: mittejõudmisest) jne. Küsimus meie maa endise härrasrahva pärandusest eestlase mentaliteedis koos selle illustratsiooniks toodud tegelaskonnaga paratamatult sünnib teost vaatlema kui realistlikku (või realistlikku olla tahtvat) olustikuromaan. Kas siin siis pole heal eestlasel õigust küsida, kui palju esitatud kujud ja esitatud mõtted on eestlasele tüüpilised?

Millega seletada loo kangelase üleloomulikkust respekti, peaaegu hardust sakslase (resp. aadli) ees? Olen nõus mõõnma, et see on inimlikult mõistetav, kui vaataksime täiesti kõrvale ajast ja ruumist. Aga kui loo kangelase sünniaastat on võimalik fikseerida 1900 ja 1910 a. vahele, siis ei saa jätta ütlemata, et Tammsaare ei tunne tänapäeva kolmekümne-aastast või tahab teda varustada iseloomujoontega, mis võisid tüüpilised olla keskmisele eestlasele sootud vanemast generatsioonist. On mõeldav, et meie praegusel kolmekümne-aastaste põlvkonnal ei puudu oma tüüpilised pahed, kuid kindel on üks, et suhtumises aadliga ja meie maa endiste härrastega on Maailmasõja lõpule järgnenud vapustused ühiskonnas just selle generatsiooni teinud elarvamuste ja respektivabaks. Mainitud väärtuste ümberhindamise

„Noor-Eesti“ kirjastus, 1935.

Jakobson rajab viimasel ajal oma jutustuskogud teatava erilise aine käsitlesele: kui „Reisjad lõppjaamas“ kujutas aina vanade meeste viimaseid eluvõitlusi, siis „Reamees Mattias“ vaatleb otse süstemaatiliselt sõjasõdurite võitlusi tagalas. Need võitlused on sünged ja tihti saatuslikud, nagu enamasti Jakobsoni novellides. Üks lühipuhkuseil viibivaist sõdureist avastab järk-järgult oma noore naise truudusetuse — ja peksab ta vaese omaks; teine, väejuoksik Maailmasõja ajal saab surma omaenese venna kätte läbi, kuna ta kardab isatalu poolitamist; kolmas on julm kalkuleerija, kes tahab võtta üle vara ja naise oma onupojalt — ja saadabki ta kavalalt surma; neljas kaptenist-liinisangar, võitleb küünilisel nende heroiliste legendide vastu, mida tagala isamaalased põiminud ta ümber. Nagu oma eelmises novellikogus Jakobson näitas elujõu ja surma kokkupõrkeid, nii siin ta esitab pilte sellest, kuidas fronditules põletatud meeste primitiivne, aga „tark“ elujanu ja õnneigatsus põrkab kokku tagala tavaliselt-näruste inimestega ja asjaoludega. Seejuures asub Jakobson veelgi kaugemale kui varemini hariliku eetika vaatekohtadest. Ta näib pooldavat oma tegelase Katt Jörgensi vaadet, kes ütleb, et sõjas lõpmatult kannatanud täismehed peaksid tagala saagit-sejailt jõuga üle võtma nende maised varad.

Osalt mõjub säärane „ausalt julma“ elujõu pooldamine päris sügavalt ja veenvalt; osalt aga sisendab see autorile kalduvusi hüljata nn. „eetilisi proportsioone“, eetilist „tasakaalu“ oma suhtumistes tegelastesse. Säärane eetose varushoidmine või isegi ta puudutamine ei häiriks palju, kui ta ei muutuks Jakobsoni juures mõnikord ka esteetiliste ja psühholoogiliste proportsioonide muserdamiseks. Eriti jutustises „Vennad Sakkeused“, kus oma maasse kiindunud talupoeg külmavereliselt tapab oma redutseva viletsa venna, mõjub kogu õhkkond ainult masendavana — kuigi päris tugevasti. Ja suure lõppefektina ettevalmistatud naisepeksmine esimeses loos mitte üksnes ei tulgasta, vaid jookseb ka psühholoogiliselt kuidagi tühja. Kolmanda jutustuse Katt Jörgensi oma „Suure hüppega“ on aga saanud isegi mingi veidi kerglase kõrvalmaigu, mis teeb loo igatahes loetavamaks. „Kapten Lepp“, mis teemalt meenutab Remarque'i „Teed tagasi“, kuulub psühholoogiliselt tõhusama hulka ses raamatus; kosutavalt mõjub siin mõnesuguse vaimukuse esilepääs ja suuremate jõhkruste puudumine.

Nagu ainevalikus nii ka jutustuse arendamises toimib Jakobson raskepärase süstemaatsusega. Suure põhjalikkusega kujutab ta oma lemmiktegelaste vaikimisi ja põrnitsemisi — kuni need murduvad ägeda kōnelusisse või tegedesse. Sel kujutuskoel on ehtsus ja atmosfääri-loovat mõju, kuigi ta on joonistatud tõmbivõitu instrumentidega. Jakobson ei näi hindavat detaili

mõttelist või esteetilist lõovust; ta saavutab mõju rohkem monotoonsete maalingutega. Lõpmata sagedasti võib ta kirjeldada aastaegade, päevaaja ja ilmastikkude nähtusi, suvel muide alatasa puhuvad soojad tuuled (samuti kui kõik tegelased mingipärast suitsetavad sigarette). Eriliseks draamatiliseks võtteks on Jakobsonil see, et saatuse ohvreil laseb ta just enne õnnetuse saabumist naiivselt rääkida oma õnnest ja heameelest. Põnevust oskab ta tõsta kõigepealt ütlemata-jätmistega.

Mis aga lõppeks „Reamees Mattiase“ teeb väga sümpaatseks raamatuks, see on ta hoidumine igasügu meelidatamistest või meelitamistest. Praeguseile positiivsuse-agitaatoreile oleks väga kasulik lugeda Jakobsoni tüsedate sõdurite halbu kogemusi nn. kangelaslikkusest, paraadidest ja ajalehtede vale-patriotismist.

J. Vorms: PAINAJA POEG. Jutustus teoorjuse lõpult. „Noor-Eesti“ kirjastus, 1935.

„Rahvaraamat“ nr. 5 on asunud jälle minevikulise rahvapärased radadele, millega Jaan Vahtra „Laanekurus“ avas seeria. Käesolev lugu Saaremaalt igatahes ületab nimetatud anekdootliku vesteraamatu Võrumaa vanust päevist. J. Vorms on andnud ümmarguse ja pideva jutustuse, mille sündmustikust piisaks isegi romaaniks, seejuures püüdnud hardusega kujutada vana Saare rahvast ta elu-olus ning psüühikas. Asjatundmist näitab autor viimasel alal õige suurel määral; paljud üksikasjad — nagu esemete kirjeldused ja nimetused — mõjuvad otse „muuseumliku“ ehtsusega. Erilise soojusega viibib J. Vorms vanaaegse talurahva-elu idüllilistate ning mugavamate hetkede juures — näiteks raamatu algul ja rehepapi kujutamisel. Kirjeldustega ei lähe autor õnneks pikale — tegevus segab ennast alati kiiresti vahele. Vahest alguses siiski mõjub kogu muinsuse esitada-tahtmine naiivselt, kuna seda on tehtud mingi lihtsameelse järjekindlusega. Kaugemal ei ole aga puudu mõjuvaski draamatikast.

Nagu näitab pealkiri, on käesoleval raamatul tege- mist rahva ebausuga. Otsustavaks teguriks see siiski ei kujune, kuigi annab loole omajagu atmosfääri ja mõjutab sündmustikku. Palju tähtsam on ses loos mõisa ja mõisniku roll. Autori küpsust näitab asjaolu, et parunit pole siin tehtud mingiks viha- ja alatuse-monstru- miks, kuigi ta võrgutab ära peategelase mõrjsja, kes on mõisas ajutiselt toatüdrukaks, et päästa karistusest oma armsamat. Samuti ei näe erilist talurahva idealiseeri- mist. Lõpul rahvustunne ei tundu kunstlikult leiutatuna.

Stiililis-kunstilisi nõudeid ei sa „Painaja pojale“ kuigivõrd esitada. Kuid see raamat võib enese eest seista just oma lihtsusega ja teatava intiimsusega suhtumises kodumaa ühe omapärasema kolka minevikku.

H. Paukson

ajastul elas see generatsioon kõige vastuvõtlikumaid kujunemisaastaid. Ärgu otsitagu eestlase „orjaverd“ sealt, kus teda ei ole. Mul on hirm, et Tammsaare „Ma armastasin...“ võib saada saksa ringkondade sooja vastu- võtu osaliseks naiiv-sisulistel motiividel.

Kas tõesti eestlase suhtumine haridusega on nii pent- sik, nagu lk. 36: „Minult pole veel ükski elav hing ku- nagi küsinud, mis ma õpin, või kas ma üldse midagi olen õppinud, aga seda tahab igaüks teada, misukeses kor- poratsioonis ma olen ja kuidas me seal elame? Peaasi, kas me elame samuti, nagu elavad mõisnikud? on meil samad kombed, samad laulud? Keegi ei taha teada, kas ma sama keelt valdan, aga kõik küsivad minult, kas me ka saksa keeles laulame?“ Lubatagu, et me seda usku- ma ei jää.

Kas eestlase poolharitluse ja lastetõa puudumise

mulje süvendamiseks on mõeldud drastiline labasus lk. 26 ja lk. 42? Ma ei taha tsitaati siinkohal ära tuua, võrreldu lugeja ise ja vaadaku, mis kujutelma ta saab noormehest. Ma loodan, et autor mu etteheited va- bandab.

On võimalik teha lühike kokkuvõte. Kui Tammsaare on tahtnud kirjutada põneva, loetava, mahlaka, traagilise loo ühest ebaõnnestunud armastusest, ta on oma eesmärgi saavutanud ennast ületades. Ja lugejate puudust ei saa tal olema. On ta aga tahtnud iseloo- mustada tänapäeva kolmekümne-aastaste suhtumist saksa päranduse, mis salgamata on olnud meile koor- maks, siis on ta märgist mööda lasknud, või — kõige õrnemini — tugevasti liialdanud halva poole.

Paul Viiding

RICHARD ROHTI „TSAARI OHVITSER“

Esiteks kohe: läbiloetuna jätab see Rohti värske mälestuskogu üldiselt meeldiva ja sümpaatse mulje. Mitte, et ta jääks eriti mälusse pidama terves ulatuses — selleks on ta jutustamisviis kerge ja vesteline. Kuid suures joones võetuna on sel teosel terve rida voorusi, mille tõttu ta on meeeldi loetav raamat.

Tahes või tahtmata on sündmustik puudutanud neid keeli, millele laiem lugev publik enamasti soojalt reageerib. Üksik inimene on asetatud võõraste, sageli vaenulisse ümbruskonda — käesoleval juhul eestlane Vene sõjaväkke — kus ta katsub ennast üle aidata mitmesugustest raskustest ning takistustest ja lõpuks jõuabki sihile. Rohti'il on õnnestunud edasi anda elavates värvides lihtsõduri tõusu ohvitseriks ja selle esimesi samme uues olukorras. Ta pakub lugejale võimaluse heita pilku tsaariaegse sõjaväe siseelusse esiteks kõigist tõugatava sõduri silmaga, laseb vaadata maailma reamehe seisukohalt alt üles. Kuid siis toimub kulisside vahetus ja lugeja vaatab juba ohvitseri silmaga ülevalt alla sõduritele, kuid omakorda jälle üles kindralile, kes nüüd paisatab hopis lähemalt ja selgemalt. See kahekordne vaateviis, võimalus näha ühte olukorda eri seisukohtadelt, annab loole huvitavuse ja põnevuse. Pealegi kui jutustaja osava vestjana kasutab loos ootuse ja ärevilolu momenti, mis sarnaneb sportliku mängu meeolule: kumb võidab, kumb kaotab? Kuidas lõpeb riskeeritud seiklus?

Seejuures jutustaja ise taandub kogu aeg, ei tungi esiplaanile oma isikuga, vaid laseb oma väikese mina kõrval suurena ja valdavana üles kerkida olukorral ja ümbrusel. Ta annab mõista, et tema on ainult väike ratas, mida hiigelmasinivärk paratamatult paneb endaga kaasa käima. Seda enam avaneb pilt selle masinivärgi teiste osadele. Lood ja iseloomustused, mida Roht toob esile Vene sõjaväe siseelust, ei ole küll kaugeleulatuvad ega laiade piiridega, kuid tunduvad tüüpilistena ja ehtsatena. Detailide ja tähelepanekute rida, mida pakub kirjanik, osutub sobivaks, kergesti edasijutustatavaks, sageli anekdotlikukski materjaliks nende põhjuste kohta, miks Vene vägi — võimsaim armee kogu sõjas, tohtu tsaaririigi tugi, ometi lõppude-lõpuks osutus savist jalgadel seisvaks kolossiks. Kui Rooma riigi lagunemise põhjused veel tänapäevalgi ikka pakuvad huvi, siis seda lähedasem ja kõitvam on meile Vene tsaaririigi varisemislugu — see sai meie riigi alguseks. Selle varisemisele õhkkonna valgustamiseks aitavad Rohti mälestused omajagu kaasa. Seda enam, et paljud meie inimestest ja suur osa meie saatusest otseselt või kaudselt oli seotud antud olukorras tekkinud ajalooliste sündmustega, väärib tähelepanu „Tsaari ohvitseris“ toodud pilt.

Me võime kohati mitte rahul olla Rohti mälestuste valikuga — keegi ei kavatse nõuda trükkis kõike, mida autor teab, eriti kui see teosele kahjuks on — või jälle sageli liiga koduse jutustamisviisiga, mõnede varjukülgedega edvistamisega, liiga kerge suhtumisega tõsisesse asjadesse jne. Tõsisem, lamedustest hoiduv aine käsitus oleks meie arvates teosele tunduvalt kasu toonud. Kuid kokkuvõttes tuleb tunnistada, et „Tsaari ohvitseri“ puudused peituvad peamiselt siiski detailides. Oma põhiolimes on raamat terve. Printsibid, millele jutustamine on rajatud, on õnnestunult tabatud üksikepisoodid on huvitavalt serveeritud, iseloomustused on reljeefsed. Raamat on huvitav ja kergelt-loetav, millisenä teda võib soovitada.

Justus.

KAKS EKSKLUSHVSET LUULETUSKOGU:

Marie Under: Kivi südamele („Noor-Eesti“ kirjastus); Bernhard Kangro: Sonetid („Kammiseppade“ kirjastusel).

Peaks õieti vastama ootustele, et luuletaja, kes kunagi on alanud armastussonettidega, moodustab oma kümnenda värsikogu mõttelüürikas. Ja samuti peaksid nn. „tundeluule“ kui säärase kummardajad juba huipi

eelistama iga poedi esikkogu — kui see on vähegi õnnestunud — ta kümnendale raamatule.

Eesti luule lugejaskond näib olevat aga selleks liiga kitsas ja liiga „spetsialiseerunud“, et langeda säärase naiivse võitu eelistuste ning elarvamuste võrku. Ja kes loeb läbi kõnealuse kogu, see ei peitu oma positiivseis ootusis, vaid kaldub unistama, millist luuletoodangut võiksimo omada, kui kõik meie paremadki poeedid säilitaksid niipalju otsest tundejõudu ja seejuures niivõrd süvendaksid oma „enesemõttestust“, kujutuslikku maitset ning loomingu distsipliini, nagu neid näitab Marie Under.

„Kivi südamele“ ei ole küll iseenesest veerema läinud, luuletajale nii-öelda „sülle kukkunud“. See teos on haruldaset pingeline ning koondunud siseelu sünnitis — ja ta maskuliinseks eostajaks on kustitarve, enese tunnetamine kui ka vormimise tarve kunsti kaudu. Peale Underi viimaseaja lüürika ei kohta sääraseid puhtal kujul muus eesti kirjanduses seda, mida võib nimetada luuletaja truuduseks luulele, kogu ta olemusmõttele.

Muidugi võib puhtakuulilised ja truudus jääda vaid kõledavõitu harrastuseks, kui need formaalsed voorused ei leia küllalt sisu, küllalt värsket eluainet oma taotlusiks. Seda ilmselt kunstlikult näitavad paraku käesolevas kogus programmilisemad luuletused — avapala, mis räägib Ilust ja Tõest ja ladina pealkirjaga lõppluuletus, mõne keskuri kohta üsna korralikult kunstipärane resigneerunud eluvaatlus, ent liiga „näiteseinlane“ toode Underi jaoks. Samataolise näitena võiks lisada ka sonett „Looduses“.

Nende asjade juurest peaks minema valimiku „ägedamate“ luuletuste lugemisele, et järsku tajuda algjõuliste hingetuulitsuste värskest ja neis lehvivaid toredaid kujutelmade-lippe. See põhihoovus jääb Underi enesevaatliku lüürika dünamiiseriiks ja aeg-ajalt purskub esile vabadusejanuliselt ja üsna vabavooluliseltki vormi mõttes. Säärasest laadist võib nimetada: „Hingede päeval“, „Käik tuultesse“, „Õolaul“ 3 ja VI tsüklist mõningaid suhtlemisi merega. Näib, et siin luuletaja sisemeeleolud tihti ühtivad sisendustega ürgliikuvast ja ürgharrast loodusest, kusjuures ometi kunst ei lase kunagi tüüri käest.

Täielik kunsti- ja mõtteprimaat valitseb raamatu keskosa paljudes sonettides, mille teemaks on luuletaja enesevaatlus — kallakuga kas rohkem eneseanalüüsi või ergutavasse enesekujundamise (viimasesse suunda viitavad pealkirjad „Sürgumine“, „Selgus“, „Karastus“, „Homimikurõõm“). Enamik neid luuletusi ei ole lugejale mitte niivõrd intelligentsi- ja maitseprooviks, kuivõrd sügava naudingu lätteks. Sonett „Looming“ 2 välgatab inspiratsioonielamuse tähendusriikast äikesemaastikku. Ja teisalt read „Koit tähti-salakirja kustutand Mu ruudult noorel kibeleväl käel“ esindavad näite seda mõttelüürikat elustavaist ehteist, sisendades äkilist meenutamisrõõmu mingipärast just Shakespeare'i kunsti haruldaste helkide kajastusena. Nii ei tundu see raamatul sugugi juhuslikuna sonett „Shakespeare'i lugedes“...

Peale „harilikuma“ enesekohase (ja juhuti ka pildilise — vt. III tsükkel) mõtteluule (mille hulgas leidub siiski ka mitte-üllatavat) sisaldas see raamat ka erisuguselt tihendatud lühirealisi „mõttelaule“ V tsükli lõpul ja VII ringis 3 „objektiivistatud“ kujutist orb-tütarlapse, hulguse ning vana koera viletsust; viimane neist riimib omapäraseis stroofes tundelisust nukra koomikaga.

*

Sisulaadilt kui ka vormilt eelvaadeldud kogust veelgi ekksklusiivsem on noore debütandi Bernhard Kangro sonettide valimik. Klassilises ümmarvormis on siin punutud 46 luuletust aina loodusenägemise motiividel — ja pealegi, nagu osutavad murdelised taimenimed ning muud terminid, just Võrumaa kui kodupaiga looduse kiindunud meeleoludest. Nii siis konservatiivne vormiharrastus ja distsipliinirikas enesepiiramine ühenduses kõige eestilisema ning maalähedasema värskusega. Säärase sünteisi võimalus on huvitav — ja käesoleval korral ka päris sümpaatselt teostunud. Bernhard Kangro üle-

tab oma „Sonettidega“ kaugelt meie tavaliste viimaseaja noorur-debüütantide kogud (juurde arvatud ka soneti-meister F. Karlson!); kui ta üllatuses jääb maha oma vanemaist „kaaskammisseppadest“, siis seda näib suurel määral põhjastanuvat mingi kangekaelne „puhta joone“ hooldmise tahe avaseniemisel. Vahest küll see enesepiiramine on esialgu olnud õnnekski, sest mõned raamatud lõppjaos toodud kodu-luuletused meenutavad liigselt meie muu keskpäraselt käibiva lüürika ilmet; mõned „positiivsed“ lõppread nagu „Üks rahvas tõuseb valgusele vastu“ tunduvad juurdeliimitutena. Jõulise lootuse vastu ei oleks ju vähimatki, kui seda sisendaks luuletus ise oma kujudes, vajamata üldtuntud pidulausekete abi. Veidi nooruse liignaiivsust avaldub ka avaluuletuse värgisõnadega — „mürisevais sammudes“ — ja lõppeks vahest põhimõttelikus adjektiivide-rohkuses kõikjal.

Ent Bernhard Kangro väärib rohkem tunnustust kui pedagoogitsevaid märkusi. Ta looduselähedasi sonette ei varitse hädaoht seguneda meie muu lüürika teatavasse autoritevahelisse stiililaadi. Ta loodusekirjeldused on haruldased oma intiimse asjatundlikkuse ja nimetuste rohkuse poolest (mis mõjuvad ka siis, kui neid igakord täpselt ei mõisteta) — ja mis palju tähtsam, nad ei jää kunagi ainult kirjeldusteks. Kargelt, värvikalt detailsete piltide meeleolutoon aina tiheneb otsesemaiks mõistandmisiks nägija elamusest — kuni lõpp-puäntideni, mis lihti tõstavad kogu maalingu tähendusrikkuse psühholoogilisse ja mõttelisse valgustusse. Luuletus süvapäevast lõpeb ridadega: „et silmaaugust puhkeb välja / hall-roheline kummaline õis“; „Vaimude org“ puänteerub: „mil viimne inimõte lahku ajast / ja taimeloomus naeratab su suul“.

Kangro looduselamus näitab romantilist-panteistlikku põhilaadi, kannatamata sellepärast laialivalgumishäda-ohu all sonettides. Ilusas luuletuses „Puu“ on väga tihedalt sõnastatud kaasaelamine loodusega ja temast üle; süngetooniline „Maa“ on sisukas asi. Ent kunstiliselt vahest üllatavamadki on rida sonette, mis kujutavad loodushurmadesse hukkamise meeleolusid. Näiteks lum-mav „Uppumise-eele“, „Metsaalune“ täis kõdunemisraskust, kiiresoostlik „Soonaine“. Kangrole näib imponeerivat teatud looduslähedane mahlakas kõdu-romantism — kuid selle kujutamisel ta näitab värsket ning aktiivset jõudu, mida mujal läigitab otsesema „lõuna-eestiliku optimismina“ või koondab toretsevaisse ütlusisse: „Nüüd päikesega ühest kannust joome / ja järved läigivad kui ihut noad“.

H. Paukson

K. A. HINDREY „RAIDARU KIRIKUMÕIS“

Meeldiva tervitusena kesk mitmesuguseid, jandile ja kergele kõdile sihtivaid lavateoseid toob see näidend endaga kaasa uut tõsist ja peenejoonelist hingust. Või tarvitades autori väljendust, teose parfüüm on palju õrnem ja peenem, kui oleme harjunud tihti tundma. Igast lausest hõõgub vastu tundeline, lugupidav ja distsiplineeritud toon, mis nende väljendajate raskematel silmapilkudelgi ei lange alla üldtasapinnast.

Näidendi sisuks on pastor Jooli ning tema perekonna kurbmäng. Teose tsentraalkuju, vana kirikuõpetaja, on küll kohusetruu hingekarjane, kuid temas ei puudu ainult apostli tuldheitev usuline jõud, vaid ka vajalik energia ja kindlakäelisus oma elu juhtimiseks.

Jooli saamatuse ja võimetuse jääb jalgu tema perekonna naistele, kelles tuksub elu hulga hoogsamalt. Ta abikaasa, kes lootnud temaga teha head partiid, ei talu pastoraadi sumbumist, vagatsevat ning kassi aevastustki kartvat õhkkonda ja jätab ta maha. Tütar Riita, kelles peitub annus Jooli enese verd, jääb ägama Raidaru kirikla vegeteeruvasse ellu, instinktiivselt protesteerides selle

vastu, ja varastab salaja endale vabadust. Samuti kaotab Jool oma koguduse lugupidamise, kes ei näe temas küllalt meest oma vaimseks juhiks.

Näidendi kõrguspunkt saabub silmapilgul, mil Jool peab lahendama oma sassiläinud perekonnaelu küsimuse. Ta teeb seda pannes maha oma ameti. Ning kui tabatakse ta poeg Jõöran, kes Kristuse rõivais liikudes on koguduse pannud uskuma ilmutusse, saab ta rabanduse.

Teose ideeliseks aluseks on abielu lahutamatus, neitsipuhutuse ja kõlbla elu mõte. Ma ei ole selle mõtte vastu, kuid arvame, et antud kujul ta ei taba märki. Kõrvaltvaataja näeb Jooli traagika juba enne läbi, kui see esile tuuakse. Talle tundub, et teisiti ei võigi selle minevikulise, seemise jõuta pastori käsi käia. Me ehk mõistaksime teda, kui oleksime teda näinud raudsena kaitsmas iga kirjatähte, või kui ta oma ääretu kiindumuse naisesse oleks toonud ohvriks mõnele kõrgemale väärtusele, mille eest ta võitleb. Jool aga ei võitle üldse, ta armastuski on ainult piibli käsk, ta taganeb kogu aeg.

Seetõttu jääb meile võõraks tema suur seemine heitlus vormi pärast, kui sündmused sisuliselt ammu on otustatud. Selle asemel, et kaasa haarata, tundub see vaatajale hiljaksjäänud ning paraku ka ajastlähedast zhestina. Sama lugu kordub kuulujärgi energilise Maariga, haritlasest talupojaga. Ta ei taha naiseks Riitat, sest viimane pole puutumata neitsi, kuid see mittetahtmine on leige ja iseloomuvaene. Ta vaevleb kui kass ümber palava pudru, ja kui ta lõpuks Riitat tahab, siis mitte võimsa armastuse, vaid mingi inimliku kaastunde pärast.

Neil asjaoludel läheb dramaatiline pingeline iseloomude kokkupõrkel üle ideede ja veendumuste erinevusele. Ideed ilma inimesteta, kes neid suutelised oleksid mõjuvalt esile tooma, jäävad aga elutuiks, surnuiks. Tänapäeval on kergem uskuda kogu sündmustikku vastupidisena: terve perekand heidab meelt, et isaga pole midagi hakata, selle asemel et tema kui haigega hellalt ümber käia. Ärajoosnud naine ei tarvitseki esineda nii halvana — iga naine, kes igatseb meest, aga mitte mehe varjukuju, seisaks sama kiusatuse lävel. Jooli traagika asemel perekona pärast tekiks perekonna traagika Jooli pärast, nagu see sisuliselt ongi.

Näidendi aluseks olevad kõlblad printsüübid, jäädes veenva toetuseta, tunduvad eraldatuna, kitsarinnalistena ja vanamoodsetena. Usuline kriis ja eemaldumine kirikust, mille taustal toimub Jooli kurbmäng, on väike puhang kaasaja õhku möödunud ajale omatele probleemidele. Selle asemel, et nõuda ja rõhutada kirikuõpetaja isikliku elu laitmatust, saab koguduse vaenulikkus etteheiteks kirikus leiduvale tardunud, elevusetu ja ajakohatu teo vaimule.

Episood oma loomult isaga sarnaneva Jõöraniga ning inimeste usust ilmutusse annab loole küll kirjut värvi ja mängu, kuid oma sisult on juhuslik, teisejärguline kõrvallugu muidu staatilise ehitusega näidendis.

Naisosalised tunduvad näidendis üldiselt parematena meestest — neis on rohkem selgust ja kindlust. Kõrvalosaliste kaudu on huvitavalt ja tabavalt antud edasi meie maanoorte kärsitust ja hoolimatut suhtumist asjusse, millest nad aru ei saa, samuti kui vanemate meeste harjunud alandlikku tooni.

Ei saa jätta tunnustamata autori väärtuslikku katset kanda näidendi kaudu meie oludesse euroopaseeritud, kultuuristatud õhkkonda. Teost kannab peenendatud ja hingestatud vaimus, mis talle annab erilise meeldivuse. Tõsidus, millega on suhtutud näidendi kujudesse, sunnib elavalt jälgima näidendi käiku. Teose lavastamine on heaks prooviks näitejuhi võimetele.

Justus

Mart Raud: Kauge ring. Luuletusi 1930—1935. Noor-Eesti kirjastus Tartus, 1935. 59 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Mart Raua kümmekond aastat tagasi ilmunud esikogu puhul märkis arvustus kõigepealt selle virtuoositsevat vormi, mis ometigi ei suutvat katta autori elamuslikku verevaesust. „Kauge ringiga“ tutvunedes tuleb see otsus kõrvale heita: siin on meil tegemist mõnestki puhasustulest läbikäinud mehe toodanguga. Raua kõrgelearenend vormitahet, milles ei puudu isegi jälgi temale omasest žonglöörimislustist, kaob siin vaid harva kilinate-kõlinate tuulde, üldiselt püsib see kõikjal õnnelikult tasakaalus teose sisustikulise piinevusega.

„Kauge ringi“ luuletused on liigitatud kolme jakku. Esimeses domineerib mingi pohmeluslik romantika, võrsunud Maailmasõjale järgnevat inflatsioonaaastate džässi-palavikust. „Romantiku ballaad“ esitab viirastuslikku orgiastseeni toas, kus rippus pilt, kujutav Jumalaema Jeesus-lapsega. Viimane äratav maapägalasest poedis põleva igatsuse millegi parema ja puhtama järele, hetkeimpulsist aetuna sooritab ta isegi halenaljaka enesetapmiskatse, lõpuks aga vajub kõik jälle tagasi alkoholituttu ja grammofonipõrinasse. Sisuliselt ebaselgem, esteetiliselt aga peaaegu sama mõjuv on vampiirimotiivi käsitlev „Verevaras“. Minestuseni viiv rammestus ja peadpöörivat erootika esinevad siin küllaltki usutavas põimingu. Luupainajalikult mõjub ka ballaaditaoline „Sarkurid“. Öö varjus aguli keldrikorteris töötab kirstutegija, kuna surma tume vari luurab saaki, varitsedes keskkümbrisevat viletsust. Kõik eelmainitud luuletused on kirjutatud haruldastelt puhtas vormis, neis valitseb peaaegu eranditult kõlav täisriim.

Raamatu järgnevais osis kujutab Raud enese taasteidmist loova töö kaudu. Vastandina eelkirjeldatule valitseb siin algatusrõõmus optimism, varjundatud koduhõllause ja lapsepõlve mälestuste hardusest. Rida luuletusi on siin pühendatud talutõile; kündes kodupõldu näib autorile, nagu muldaks ta sellega enesegi elujuuri. Mõned sonetid nagu „Kauge ring“ (l. 2), „Künnil“ ja „Käed“

tohiksid tingimisel, et autor neid veel siit-sealt pisut kohendaks, kuuluda parimate hulka, mis meil vastavas vormis olemas. Looduspiltidest avaldab erilist mõju hoogne ja värske-ilmeline „Rahe“, samuti aga ka „Õisel jõel“ ja „Pööriõhtune“.

Süvenedes „mõtte salakõnesse“ püüab Raud endale püstitada lõplikke teetähtsusi. Elu on tema vastu olnud karm, tormis ja rahes varisesid ammugi ta noorusillusi-oonide „uneõilmed“. Kas ei märgi lugu hirvest, keda janu ajas jahimehe püssitoru ette, tema kunagiste pettelootuste traagilist kokkuvarisemist? Kõndinud kaua „õõnsa kalda õõtsuvail teil“, leiab ta viimaks „varjulise õue“ päikeses, mullas, õhus ja vees. Siit tuleb igapäevane leib sellele, kes ei põlga tööd, kuna rahuallikas on peidus inimeses endas.

Kuid seegi pagu ei osutu Rauale püsivaks. Kuidas sa mõlgutad oma harmoonilisi mõtteid, kui väljast kostab kurjaennustav tormiulgu ja tuppa tungib mailmas valitseva ülekohtu verine kaja? Jällegi alustab poeet rännakut, seekord aga lõpliku teadmise, „et rohkemat ei ole rahutusest, ei otsimisest osa igimat“.

Lugedes „Kauget ringi“, märkad selle lakkamatut sujuvust ja hoogu — nähtused, mis nii harukordsed meie värsiraamatute enamiku juures. Seletub see üsna lihtsalt: lõviosa Raua luuletusi on kirjutatud neljajalgse trohheuses, ja kui mitte just selles, siis vähemalt daktilis, amfibrahis, või muis nende ilmelisid värsikombinatsioonides. Jamb esineb vaid sonetes. Teiseks kasutab Raud üliohttrasti alliteratsioone ja assonantse, kippudes nendega isegi liialdama. Tulemuseks — omapärane segu tihti peale abstraktsusele kalduvast kultuurikeelest ja regivärsist. Muistsete rahvalaulikutega näib „Kauge ringi“ autorit mõnikord siduvat veel tendents venitada oma luuletusi talumatult pikaks. Vähemalt „Hirv ja jõgi“, samuti „Sügisel teel“ võiksid olla poole lühemad. Isiklikult ei meeldi mulle ka konsonantriimide rakendus sonetis.

H. Talvik

AASTAKÄIKU LÕPETADES

täname kõiki lugupeetud kaastöölisi, lugejaid ja kuulutajaid ajakirjale osutatud poolehoidu eest. Toimetuse ja väljaandja loodavad, et uuel aastal need sidemed veelgi tugevnevad, milleks siitpoolt kõik teha püütakse, hoides ajakirja huvitava ja väärtuslikul tasemel. Toimetuse püüab uuel aastal meie ühiskondlik-kultuurilistele ja majandusküsimustele erilist rõhku panna, missuguse kaastöö andmiseks paljud meie vastavate alade asjatundjad lahke nõusoleku on andnud.

Ühtlasi palume siinkohal kõiki seniseid tellijaid oma tellimusi algavaks aastaks uuendada, lootes, et „Tänapäev“ oma lugejaid senini on suutnud rahuldada. Tellimishinnad ja tingimused on välja kuulutatud käesolevas ajakirja numbris allpool.

Rõõmsaid jõulupühi ja head uut aastat!

Toimetus

TOIMETUSELE SAADETUD KIRJANDUS:

II Rahvusliku Kasvatuse Kongressi referaadid, läbirääkimised ja resolutsioonid „Eesti Rahva Seltsi“ Hind kr. 1.50. Eesti Eugeneika ja Genealogia Seltsi toimetused.

Eesti Raudtee nr. 4. Teedeasjanduse ajakiri.

EOS, Sügistalv. Gustav Adolfi gümnaasiumi õp-purkiri.

Kasvatus nr. 7. Eesti õpetajate liidu kasvatusteaduslik ajakiri.

Eesti Kirjandus nr. 11. Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri.

Tuleviku Rajad nr. 4. Eesti keskkooli- ja gümnaasiuminoorsoo ajakiri.

Üliõpilasleht, „Filiae Patria“, „Vironia“ ja „Revelia“ erinumbrid.

Eesti Naine nr. 12. Naiste ja kodude ajakiri.

Maret nr. 11. ja 12. Naiste ja kodude kuukiri.

Taluperenaine nr. 12. Kodumajanduse ja kodukultuuri ajakiri.

Igaunu Tautas Dejas, I burtnica.

„Tänapäev“ ilmub üks kord kuus. Tellimishind 1935. a. lõpuni nr. 1—9 kr. 2.90, üksiknumber 40 senti. 1936. a. tellimishind (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. — .90. Üksiknumber 1936. a. 35 s. Vastutav toimetaja E. ROTMAN. Väljaandja O.Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“, Gustav-Adolfi 8, Tartu, tel. 2-66. Toimetuse ja kirjade aadress: „Tänapäev“, Tartu, Gustav-Adolfi 11. Postk. 76. Ilmus 20. detsembril 1935. Toimetuse ja talituse kõnetunnid kl. 10—12 ja 3—4, tel. 14-29.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikiri saadetakse tagasi siis, kui selleks on lisatud mark.

Ilmub iga kuu esimestel päevadel.

O.ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükk Tartus 1935. a.

Eesti Kirjanduse Seltsi

1936. a. perioodilised väljaanded:

Populaarteaduslik seeria

Elav Teadus

Aastas 12 üle saja-leheküljelist piltidega raamatut. Teaduslike küsimuste lihtne ja põnev selgitamine. Seni ilmunud 48 raamatut. 1936. aastal ilmuvad: Eesti maakultuur ja moodne talu (K. Liidak), Kuidas lugeda? (A. Aspel), Lood filosoofia ajaloost (Durant), Eesti majanduslikust arengust (J. Jaanusson), Eesti ajakirjanduse ajalugu (Helm-Urgart), Maailmaruum ja tähed (A. Kipper), Eesti raamatu 400 aastat (J. Roos), Inglise, nende iseloom ja ühiskond (A. Maurois), Kalevala – ühissoome eepos (A. Anni), Sport ja kehakultuur A. Klumberg), teoseid lennukitest ja lennutehnikast, ühiskonnateadusest, draama ja teatri ajaloost, läti kultuurist ja kirjandusest, usu ja teaduse vahekorras j. t. Aastakäik 9 kr., üksiknumbritena pappköites 14 kr. (Üksikmüügil à 1 kr., köites 1 kr. 50 senti).

Kirjanduslik kuukiri

Eesti Kirjandus

12 kuue- kuni kaheksakümne-lehe küljelist numbrit aastas, piltidega. 30 aastakäik. Artiklid kirjanduse, keele, ajaloo, rahvaluule jne. aladelt, uute raamatute arvustised, kaasandena täielik ilmuvate „Eesti raamatute üldnimestik“. „Eesti Kirjandus“ on kuukiri kõigile neile, kes kuidagi huvitatud eesti kultuuriloolistest nähtustest. Aastate jooksul kannab „Eesti Kirjandus“ kokku vaimuvara, mida ei saa jätta tähele panemata ükski haritud eestlane. Ilmuvast kirjandusest annab „Eesti Kirjandus“ usaldatavaid ülevaateid ja võimaldab orienteerumise. Aastakäik 5 kr., pärast ilmumist 6 kr., üksiknumbrid à 50 s.

Biograafiline seeria

Suurmeeste Elulood

— aastas 6 sajaviiekümne-leheküljetist raamatut piltidega Inimsoo väärtuslike ja jõulisemate esindajate eluvõitlused ja suursaavutised elaval ja kõiki kaasahaaraval kujul. Seni ilmunud 29 raamatut. Tuleva aasta kavas on elulood järgmisest valikust: Dostojevski (kirjutanud O. Ugart), F. Nietzsche (kirj. E. Blunfeldt), Stanley (kirj. A. Hanko), Richelieu (kirj. A. Söödor), Delacroix, Goethe, Spinoza, mõni eesti suurmees „Mis on romaanid muud kui elulood,“ ütleb kusagil Samuel Smiles. Ja sama õigusega võime öelda: mis on elulood muud kui romaanid. Inimisaatusi, nende kujunemist, inimeste laadi, nende pingutust ja loomingut kujutavad nad mõlemad. Suurmeeste elulugude aastakäik 7 kr. 50 s., üksiknumbritena pappköites 10 kr. (Üksikmüügil à 1 kr. 50 s., köites 2 kr.).

Tapeete

KOOLITARBEID,
TRÜKI- JA PAKKIMIS-
PABERIT

ostate suurel ja väikesel arvul

Paberiärist

„KODUMAA“

TARTUS, ALEKSANDRI
TÄN. 10. TEL. 7-87.

ED. HERBST

UUETURU 7
ALEKSANDRI NURGAL

MOODSATE EHETE
VALMISTAMINE JA
SOODSAIM OSTUKOHT !

A/S.
„D. Mirvits & Pojad“
Tartus, Raekoja 6.

Soodsam ostukoht
majatarvetes

Tellimine 1936. a. peale on avatud

Tellimine 1936. a. peale on avatud

Tellige, lugege
ja levitage

„Postimeest”

(80.
aastakäik)

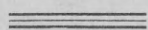
„Noor-Eesti“

30 aastaseks saamise puhul

tervitab

Eesti Põllumeeste Selts.

Alati

laos suuremal arvul:

Boorhape, sidrunihape, atsetoon, benzool, kampsfer, vaha, kampvol, roheline seep, steariin, sooda, karbiit, glyceriin, formaliin, dekstriin, naftaliin, tint koolidele ja kantseleidele. Õlid, taskulambi patareid, elektri pinnid, juuksurite tarbed jne.

K/M.

Johan Peep

Tartu, Promenaadi 2.

Lilly Tamme

härrade ja daamide

juuksetööstus Tähe t. 69.

ELEKTRIAURULOKID.

Suured rullid aparaadil „VELLO“.

Lokkide kestvus 6–10 kuud. Mani-

küür, vesilained ja kõik daamide ja

härrade juuksetöö alal ettetulevad tööd

Äris töötavad alaliselt diplomeeritud tööjõud.

Austusega OMANIK.

ETK veinid lastakse müügile täiesti valminult. Need omavad suurepärase aroomi ja maitse.

TEATER „VANEMUINE“

Kas Teie olete näinud „Vanemuise“ teatri selle hooaja parimaid sõnalavastusi:

Mees merelt — Aug. Mälki näidend 4 vaat. K. Otto juhatusel. Ed. Tubina muusikaga.

Pisuhänd — Ed. Vilde komöödia 3 vaatuses. J. Põderi juhatusel.

Tagahoov — Luts-Särevi dramatiseering 5 pildis K. Otto juhatusel.

C. R. Jakobson — Mait Metsanurga dramaatiline kroonika. R. Rataspea juhatusel. Muusikajuht J. Simm.

Sa ei pea abielu rikkuma (Therese Raquin) — E. Zola draama 4 v. K. Otto juhatusel.

Mare ja ta poeg — Aino Kalda draama 3 v. 4 p. J. Põderi juhatusel Ants Lauteri režiijärele. Riho Pätsi muusikaga. Liina Reimaniga peaosas.

Mikumärdi — Hugo Raudsepa komöödia 4 v. autori poolt „Vanemuisele“ ümbertöötatud ja ajakohandatud K. Otto juhatusel.

Ooperid:

Vikerlased — E. Aava ooper 3 v. 5 pildis. H. Uuli lavastusel.

Talupoja au — P. Mascagni ühevaatusline ooper.

Pajatsid — R. Leoncavallo ooper 2 vaatuses. H. Uuli lavastusel.

Boheem — G. Puccini ooper 4 vaatuses. H. Uuli lavastusel.

Operette:

Veenus siidis — R. Stolzi operett 3 vaatuses. K. Otto juhatusel.

Kõrvelaul — S. Romberg'i operett 3 v. 8 pildis. Elsa Maasikuga peaosas.

Lasteetendusid:

Maa-alused — H. Visnapuu noorsoo- ja lastenäidend 5 pildis. Riho Pätsi muusikaga

Ants ja nukk — A. Schvabacheri lastenäidend 4 pildis. J. Kulli juhatusel.

Kõik ülemaltähendatud lavastused lähevad „VANEMUISES“ detsembris ja jaanuaris.

Jälgige nädala mängukava ajalehis ja müürilehtedel.

Akadeemiline Kooperatiiv

Tartus, Ülikooli 15

Raamatute- ja kirjutustarvete kauplus
Nõukogude-Vene raamatuesindus

Tellimiste vastuvõtmine
eesti, inglise, vene ja teiste
maade ajalehtedele ja aja-
kirjadele.

TARTU LINNAPANK

TARTUS, RAEKOJAS, TELEF. 2-32 ja 11-32

Arvete seis 1. detsembriks 1935. a.

AKTIVA

PASSIVA

Kassa	22.825.71
Hoiuarvud	624.565.13
Väärtpaberid	134.074.28
Väärtused	4 274 10
Diskonteeritud vekslid	2.560.398.18
Tähtajalised laenud	45 520.—
Konto-korrent laenud	564.844 64
Korrespondendid	76.594.61
Garantii deebitorid	31 944.84
Vallasvara	15.004.15
Kulud	60 336.83
Muud aktivad	12.436.96

Kokku: 4.153.719.43

Põhikapital	170.342.41
Tagavarakapital	30.170.—
Amortisatsioonikapital	7 135.22
Hoiusummad	3.602.235.60
Võlad teistes krediitasutustes	—60
Korrespondendid	60.033.40
Väljaantud garantiid	31.943.84
Tulud	225.909.—
Muud passivad	25.948.36

Kokku: 4.153.719.43

Naiste ja kodude ajakiri

„EESTI NAIN“

Kaasanded „Väikeste Sõber“, „Tütarlaps“ ja mustri- ning lõikeleht

„EESTI NAIN“

on naiste suurte hulkade ajakiri ●● Ta õpetlikud artiklid ja nõuanded on ta teinud lugejatele igatsetud ja oodatud sõbraks

Kõik edasipüüdjad naised loevad ajakirja „EESTI NAIN“. — Tellimisi võtavad vastu postkontorid.

Aadress: Tartu, Gustav Adolfi 22

Elegantseid
rõivaid on võimalik
valmistada ainult
hääst riidest.

A/S. KREENBALT,
TALLINN.

- BALTII PUUVILLA KETRAMISE
JA KUDUMISE VABRIKU A/S.
- KREENHOLMI PUUVILLASAA-
DUSTE MANUFAKTUURI OÜ.
- SINDI TEKSTILVABRIKUTE
ÜHISUSE
- EESTI NIIDIVABRIKU OÜ.

TOODETE SUURMÜÜGI KESKKOHT.
VÄIKEMÜÜK KÕIGIS PAREMAIS RIIDE- JA
SEGAKAUPLUSTES LINNAS JA MAAL.

Elegantse
naise
kiiinelakk

A/S. PROV. JUL. LILL

Hambatehnik
Nik. Issakov.

„Kunsthammaste
laboratoorium.“

Kuld kroonid, sillad, kaushuk
plated j. n. e.

Tartus, Tähe tän. 73—4.
Vastuvõtt igal ajal.

Ostke ainult kodumaa
kalasse ja botikuid
selle märgiga

A/S TARTU PANK

ASUTATUD 1868. A.

AKTSIAKAPITAL
KR. 1.000.000.—

PEAPANK
TALLINN, KINGA 1
OSAKOND
TARTU, SUURTURG 20

TOIMETAB KÕIKI
PANGAOPERATSIOONE

VÄÄRTUSTE VALITSEMINE • PAKKIDE
HOIUKAMBER • TERASLAEKAD

PANGA ÜHENDUS
LONDONIS :

THE BRITISH OVERSEAS BANK LTD.

Alates esimesest lõmbest

kuni lõpuni suitsetame mõnuga rahva oma moodsa tubakatehase ETK sigarette **TURIST** ja esinduspaberosse **GRAND**.

ETK tubakatehas valmistab ainult kõrge ja püsiva headusega tubakatooteid.

Kinke

suurimas valikus soovitab

Joh. Roosipuu
kaubamaja

Tartus, Suurturg 14
Narvas, Suur tän. 24

ÜLLATUSKINGID

valmispakitult ajakohases jõulu pakendis 50 senti, 75 senti ja 1 kroon.

Võistluseta valikus kodumaa vabrikute ja **originaal inglise** moodsaid

mantli- ja palituriideid.

Rikkalik valik igasuguseid

karusnahku, nagu karakul, laisaba, skunks, kotik, laama jne.

Alaline uudiste juurdetulek.

Oma **valmisriiete eriosakond.**

Tellimiste vastuvõtmine.

Hinnad väga mõõdukad.

M. JÄNESE SUURÄRI

TARTUS, KAUBAHOOV 9-10-11-12.

Kõnetr. 5-91. Asut. 1899. a. Töökoja kõnetr. 14-69.

„Uus Eesti“

on sisukam ja huvitavam
rahvuslik ajaleht. Toob iga-
päev täpselt ja kiirelt teateid
sise- ja välismaalt.

„Uus Eesti“

kaitseb meie riigi ja rahva
üldhuvisid.

„Uus Eesti“

kaastöolisteks en nimekamad Eesti
avaliku elu tegelased, ülikooli
õppejõud, tuntumad majanduse-
juhid, kirjanikud jne.

„Uus Eesti“

vähemalt kolme kuu tellijad, saavad
kaasa, põllutöökoja põllumajanduse
ajakirja „Põllumajanduse“
poole hinnaga.

Perenaistele on „Uus Eestis“
pühendatud eriosa.

„Uus Eesti“ tellige omale veel täna.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja „Uus Eesti“
esindajad linnas ja maal.